

**ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน:
กรณีศึกษาชุมชนบางแห่งในผืนป่าตะวันตก ประเทศไทย**

**Socio-economic Factors Effecting Land Use Change: A Case Study of Local
Communities in Western Forest Complex, Thailand**

คำนำ

วิถีชีวิตของคนไทยมีความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ที่ดิน น้ำ ป่าไม้ สัตว์ป่า ฯลฯ เพื่อประกอบกิจกรรมในการดำรงชีวิต อาทิเช่น การใช้ที่ดินเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม แต่เมื่อประชากรเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ที่มีอยู่ลดน้อยลง โดยเฉพาะในท้องถิ่นชนบทเกิดปัญหาพื้นที่ทำการเกษตรไม่เพียงพอกับความ ต้องการ จึงเป็นสาเหตุทำให้เกิดการบุกรุกทำลายป่าเพื่อใช้ที่ดินทางการเกษตร ซึ่งสาเหตุดังกล่าว นำไปสู่ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในลำดับต่อมา

มนุษย์เป็นผู้ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อสนองความต้องการในด้านต่าง ๆ พฤติกรรมของมนุษย์ และความเปลี่ยนแปลงของระบบสังคมทั้งการเจริญขึ้นและเสื่อมลงย่อมมีอิทธิพลต่อการ ใช้ประโยชน์ที่ดิน ทั้งการเลือกใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อทำประโยชน์ต่าง ๆ การจัดการที่ดิน คุณภาพ ที่ดิน ตลอดจนสัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละประเภท ทั้งนี้เนื่องจากความหลากหลายทั้ง ทางด้านความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม ฯลฯ ของชุมชน

การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความ ต้องการของมนุษย์ด้านการดำรงชีพเป็นสำคัญ แต่ในปัจจุบันนี้มีเพียงแต่การใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อการดำรงชีพเท่านั้น ยังเป็นไปในเชิงพาณิชย์ด้วย โดยเฉพาะการขยายพื้นที่เพาะปลูกพืช เศรษฐกิจหลายชนิด เช่น ข้าวโพด มันสำปะหลัง อ้อย เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของเกษตรกรในปัจจุบันมีการ เปลี่ยนแปลงรูปแบบอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากประสบปัญหามากมาย ทั้งที่เป็นผลกระทบที่เกิดขึ้น

จากลักษณะทางด้านกายภาพและชีวภาพของที่ดินที่ใช้ประโยชน์และผลกระทบที่เกิดจากสภาพการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในชนบท

ปัญหาที่กล่าวมานี้สามารถเกิดขึ้นได้ทุกพื้นที่ที่มีมนุษย์อาศัยอยู่ รวมทั้งในป่าตะวันตกที่เป็นกลุ่มป่าขนาดใหญ่มีพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 11,703,586 ไร่ หรือ 18,730 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 3.5 ของพื้นที่ทั้งประเทศ พื้นที่ป่าตะวันตกครอบคลุมพื้นที่ 6 จังหวัด คือ กาญจนบุรี สุพรรณบุรี อุทัยธานี นครสวรรค์ กำแพงเพชร และ ตาก เป็นที่ตั้งของป่าอนุรักษ์รวม 17 แห่ง คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสนามเพรียง อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า อุทยานแห่งชาติคลองลาน อุทยานแห่งชาติแม่वंกั เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง อุทยานแห่งชาติพุเตย อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ อุทยานแห่งชาติเอราวัณ อุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ อุทยานแห่งชาติลำคลองงู อุทยานแห่งชาติไทรโยค อุทยานแห่งชาติเขาแหลม อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง ซึ่งป่าผืนนี้มีคุณลักษณะที่โดดเด่น 3 ประการ คือ ศักยภาพของความเป็นป่าผืนใหญ่ มีตำแหน่งที่ตั้งอันเหมาะสมทางชีวภูมิศาสตร์ และมีความหลากหลายของระบบนิเวศ กล่าวคือ มีชนิดพันธุ์พืชมากกว่า 4,000 ชนิด สัตว์มีกระดูกสันหลังมากกว่า 1,000 ชนิด และเป็นถิ่นอาศัยของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดใหญ่ที่สุด และเล็กที่สุด (ช้างเอเชีย และค้างคาวคุณกิตติ) สัตว์ตระกูลวัวป่า และควายป่าที่พบทั้งหมดในเอเชีย สัตว์ตระกูลเสือ และแมวป่าเกือบทั้งหมด และค้างคาวอย่างน้อย 55 ชนิด (มูลนิธิสืบนาคะเสถียร, 2544)

แต่ในขณะเดียวกันยังเป็นที่ตั้งของชุมชนมากกว่า 200 แห่ง (โครงการจัดการผืนป่าตะวันตกเชิงระบบนิเวศ , 2546) กระจายในพื้นที่ป่าตะวันตก (ยกเว้นในพื้นที่อุทยานแห่งชาติคลองลาน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง) ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 5 จังหวัด (ยกเว้นจังหวัดอุทัยธานี) มีประชากรรวมทั้งสิ้น 68,997 คน (14,513 ครัวเรือน) ซึ่งประกอบด้วยชาติพันธุ์ที่อาศัยในแต่ละชุมชนแตกต่างกันออกไป เช่น ไทยกลาง ไทยอีสาน กะเหรี่ยง ม้ง มอญ และขมุ เป็นต้น ในพื้นที่ชุมชนแต่ละแห่งมีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อทำการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่จะปลูกข้าว (นา) ข้าวไร่ พืชผัก เช่น พริก พริกทอง บวบ มะเขือ และไม้ผล เช่น มะม่วง ขนุน กล้วย มะละกอ ฯลฯ เพื่อบริโภคหรือจำหน่ายเพียงเล็กน้อย และปลูกพืชไร่เพื่อการค้า เช่น ข้าวโพด ถั่วชนิดต่างๆ อ้อย มันสำปะหลัง ฝ้าย เป็นต้น

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าผืนป่าตะวันตกเป็นป่าที่มีความหลากหลายของระบบนิเวศทั้งทางด้านการอนุรักษ์พรรณพืชและสัตว์ป่า แต่เมื่อมีการเข้าไปใช้ประโยชน์ของคนในด้านต่าง ๆ ทั้งเป็นที่อยู่อาศัย การเกษตร หรืออื่น ๆ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อผืนป่าตะวันตก ดังนั้นการศึกษาสภาพทางด้านเศรษฐกิจและสังคมหรือพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรของคนในชุมชนที่อาศัยอยู่ในผืนป่าตะวันตก รวมถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชน จะทำให้ทราบถึงลักษณะทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรในชุมชน การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรที่มีมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งทราบเกี่ยวกับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรในชุมชนที่อาศัยอยู่ในผืนป่าตะวันตก ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นข้อมูลพื้นฐาน หรือข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจเพื่อสร้างความร่วมมือและความเข้าใจร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรในชุมชนที่อาศัยอยู่ในผืนป่าตะวันตก
2. เพื่อศึกษาปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรในชุมชนที่อาศัยอยู่ในผืนป่าตะวันตก

นิยามศัพท์

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นิยามศัพท์เพื่อประกอบการวิจัย ดังนี้

ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ หมายถึง สาเหตุที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และมีผลต่อการตัดสินใจเพื่อเปลี่ยนแปลงการผลิต ของชุมชนหรือเกษตรกร ได้แก่ จำนวนแรงงานทางการเกษตรในครัวเรือน ขนาดพื้นที่ถือครอง อาชีพ และรายได้

จำนวนแรงงานทางการเกษตรในครัวเรือน หมายถึง จำนวนคนในครัวเรือนที่ใช้เวลาส่วนใหญ่ของปีเพื่อการทำเกษตร โดยกำหนดให้มีอายุระหว่าง 15 – 60 ปี

ขนาดพื้นที่ถือครอง หมายถึง จำนวนพื้นที่ครอบครองทั้งหมด ที่ใช้เพื่อทำการเกษตร ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวนั้นอาจเป็นพื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์และไม่มีเอกสารสิทธิ์แสดงการครอบครอง มีหน่วยนับเป็นไร่

อาชีพหลัก หมายถึง การทำมาหากินที่เกษตรกรใช้เวลาในการปฏิบัติมากกว่า 6 เดือนใน 1 ปี

รายได้ หมายถึง เงินหรือผลประโยชน์ทั้งหมดที่เกษตรกรได้รับจากการประกอบอาชีพ โดยไม่หักต้นทุน

ปัจจัยทางด้านสังคม หมายถึง สาเหตุที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ สภาพความเป็นอยู่วิถีชีวิต การได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรต่าง ๆ ของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ร่วมกัน ได้แก่ ระยะเวลาการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยในชุมชน อายุ ชาติพันธุ์ และการศึกษา

ระยะเวลาการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยในชุมชน หมายถึง ระยะเวลาตั้งแต่เกษตรกรเริ่มเข้ามาจับจองพื้นที่เพื่ออยู่อาศัยและประกอบอาชีพถึงปี พ.ศ.2547 มีหน่วยนับเป็นปี

อายุ หมายถึง จำนวนปีตั้งแต่เกิดของเกษตรกรจนถึงปี พ.ศ. 2547 มีหน่วยนับเป็นปี

ชาติพันธุ์ หมายถึง เชื้อชาติที่ได้มาตั้งแต่กำเนิดของเกษตรกร

การศึกษา หมายถึง ระดับชั้นการศึกษาสูงสุดของเกษตรกร

เกษตรกร หมายถึง ผู้ทำเกษตรกรรมที่เป็นหัวหน้าครอบครัว หรือผู้แทน ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชนที่เป็นพื้นที่ศึกษา

การใช้ประโยชน์ที่ดิน หมายถึง การนำที่ดินมาใช้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้านการเกษตร คือ การปลูกพืช ทั้งในอดีต และปัจจุบัน เพื่อการดำรงชีวิตของเกษตรกร

ชุมชน หมายถึง คนที่อาศัยอยู่ในผืนป่าตะวันตก และเลือกมาเป็นตัวแทนของการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งมีทั้งหมด 18 หมู่บ้าน คือ บ้านมอเสียดู บ้านคลองลึก บ้านศรีไกรลาศ บ้านป่าคา บ้านวังกะลั้ง บ้านผาผึ้ง บ้านวังยาง บ้านทับศิลา บ้านบนเขาแก่งเรียง บ้านห้วยเสือ บ้านคลิตี้ล่าง บ้านชะอี บ้านแม่บ้านน้อย บ้านหม่องสะเทอ บ้านกุยเลอดอ บ้านนุชะโปล้ บ้านกั่วห้าง และบ้านแม่กลองน้อย

ผืนป่าตะวันตก หมายถึง พื้นที่อนุรักษ์ที่มีลักษณะทางกายภาพติดต่อกันเป็นผืนเดียวกัน จำนวน 17 แห่ง คือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสนามเพ็ริยง อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า อุทยานแห่งชาติคลองลาน อุทยานแห่งชาติแม่วงก์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง อุทยานแห่งชาติพุเตย อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ อุทยานแห่งชาติเอราวัณ อุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ อุทยานแห่งชาติลำคลองงู อุทยานแห่งชาติไทรโยค อุทยานแห่งชาติเขาแหลม อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันตก เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรด้านตะวันออก และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอู้มผาง

การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน หมายถึง จำนวนครั้งของการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร โดยพิจารณาจาก

(1) การเปลี่ยนชนิดพืชที่ปลูกในแต่ละปี ว่าเหมือนหรือแตกต่างกัน ถ้าแตกต่างกันให้ถือว่ามีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร

(2) จำนวนพืชที่ปลูกในแต่ละปี ว่าเหมือนหรือแตกต่างกัน ถ้าแตกต่างกันให้ถือว่ามีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร

(3) ขนาดพื้นที่ที่ปลูกพืชในแต่ละปี ว่าเหมือนหรือแตกต่างกัน ถ้าแตกต่างกันให้
ถือว่ามีเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน หมายถึง กิจกรรมหรือสาเหตุ
ทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมบางประการที่มีผลต่อการตัดสินใจของเกษตรกรในการเปลี่ยนแปลง
รูปแบบการใช้ประโยชน์พื้นที่ดินตามเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป

การตรวจเอกสาร

การศึกษาครั้งนี้มีประเด็นในการตรวจเอกสารทั้งหมด 2 เรื่อง คือ การใช้ประโยชน์ที่ดิน และ กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ไม่ใช่คนไทยพื้นราบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

การใช้ประโยชน์ที่ดิน

1. ความหมาย

ดรชรณี (2531) และ สันต์ (2536) การใช้ที่ดินหรือการใช้ประโยชน์ที่ดิน (land utilization) หมายถึง การนำที่ดินมาใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ เช่น เกษตรกรรม อุตสาหกรรม พาณิชยกรรม และที่อยู่อาศัย เป็นต้น

กาญจน์เขจร (2532) การใช้ที่ดิน หมายความว่า การใช้ที่ดินในปัจจุบัน หรืออนาคต เพื่อการเกษตร อุตสาหกรรมป่าไม้ หรืออาจจะเปลี่ยนจากสภาพป่าบางส่วนมาเป็นแหล่งน้ำ เช่น การสร้างเขื่อน

อุธร (2534) การใช้ประโยชน์ที่ดิน หมายถึง การใช้ที่ดินเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ทำไร่ ทำนา ทำสวน

สรุปได้ว่า การใช้ประโยชน์ที่ดิน หมายถึง กิจกรรมใด ๆ ก็ตามที่มีการกระทำขึ้นบนพื้นที่ดิน เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่เจ้าของกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น ทั้งเกษตรกรรม อุตสาหกรรม บริการและการท่องเที่ยว และสิ่งก่อสร้าง เป็นต้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เช่น พื้นที่ป่าไม้เปลี่ยนเป็นพื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่เกษตรกรรมชนิดหนึ่งเปลี่ยนเป็นพื้นที่เกษตรกรรมอีกชนิดหนึ่ง หรือพื้นที่เกษตรกรรมเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยหรือพื้นที่อุตสาหกรรม เป็นต้น

2. การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในประเทศไทย

การใช้ที่ดินในประเทศไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้พื้นที่มาเป็นลำดับ จากพื้นที่ป่าไม้เป็นพื้นที่เกษตรและจากพื้นที่เกษตรเป็นพื้นที่ชุมชนเมือง และอุตสาหกรรม (ดรรรชนี, 2531) ซึ่งพบว่าพื้นที่ป่าไม้ที่ลดลงบางส่วนถูกนำไปใช้ในการเกษตรกรรม ในขณะที่พื้นที่เกษตรกรรมในปัจจุบันกำลังลดลงเรื่อยๆ อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงไปเป็นที่อยู่อาศัย และ อุตสาหกรรม (เพิ่มศักดิ์, 2534)

ในอดีต พื้นที่ป่าไม้ชนิดต่าง ๆ ขึ้นปกคลุมไปทั่วทุกพื้นที่ ทุกภูมิภาคของประเทศ เนื่องจากความเหมาะสมด้านสภาพภูมิอากาศและสภาพภูมิประเทศ เมื่อโลกมีการพัฒนามากขึ้น ป่าไม้ก็ถูกบุกรุกและรบกวนโดยมนุษย์ที่พัฒนาจากการที่เป็นสังคมผู้ล่ามาเป็นสังคมเกษตรกรรม การบุกรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ทั้งที่เป็นรูปแบบไร่เลื่อนลอย และรูปแบบที่เป็น การเกษตรถาวร (อดิศร และคณะ, 2544)

สมัยกรุงสุโขทัย ระบบการปกครองเป็นแบบพ่อปกครองลูก การใช้ที่ดินพระมหากษัตริย์ได้ทรงกำหนดนโยบายโดยเน้นหนักด้านการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถือครองที่ดิน และใช้ที่ดินนั้นทำประโยชน์ได้อย่างเสรี เพราะสัดส่วนระหว่างประชากรกับที่ดินยังต่ำมาก ส่วนใหญ่เป็นการถือครองที่ดินเพื่อทำการเกษตร โดยทำนาเป็นหลัก รองลงมาคือ การทำไร่ ปลูกผัก ถั่ว และงา นอกจากนี้ยังมีสวนมะพร้าว มะม่วง มะขาม เป็นต้น ส่วนสมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งมีระบบการปกครองแบบศักดินา ที่ดินเป็นสิ่งกำหนดยศถาบรรดาศักดิ์ พระมหากษัตริย์ได้ทรงกำหนดนโยบายการใช้ทรัพยากรที่ดินที่เน้นหนักด้านการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าถือครองที่ดิน และใช้ที่ดินนั้นทำประโยชน์เช่นเดียวกับสมัยสุโขทัย แต่พระมหากษัตริย์อาจทรงเรียกคืนได้ การใช้ที่ดินส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนจากพื้นที่ป่าไม้เดิมมาเป็นเกษตรกรรม พื้นที่นอกเมืองมีการทำสวนมะพร้าว และเริ่มมีการทำไม้เพื่อส่งออก เช่น ไม้สัก ไม้แดง ไม้จันทร์หอม เป็นต้น ต่อมาในสมัยกรุงธนบุรีเป็นช่วงเวลาของการทำศึกสงคราม ซึ่งในเวลา 15 ปี มีการทำสงคราม 13 ครั้ง ดังนั้นลักษณะการใช้ที่ดินมีเพียงเพื่อการสร้างที่อยู่อาศัย วัด และการทำการเกษตรกรรมเพื่อยังชีพเท่านั้น ต่อมาในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ปัญหาการใช้ที่ดินมีความสำคัญมากขึ้น เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็ว มีการจัดที่ดินให้กับคนที่อพยพเข้ามา รวมถึงกิจกรรมการพัฒนาด้านต่าง ๆ ซึ่งต่อมา มีมาตรการกำหนดเขตที่ดิน โดยมีพระราชบัญญัติการออกโฉนดที่ดินในสมัยรัชการที่ 5 (ดรรรชนี, 2531)

อย่างไรก็ตามลักษณะการใช้ที่ดินที่พบเห็นอยู่ในทุกภูมิภาคของประเทศไทยนั้น เกิดจากการที่ราษฎรในแต่ละภูมิภาค ได้บุกเบิกเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามความต้องการ ซึ่งแตกต่างกันไปตามประเพณี วัฒนธรรม และความต้องการของราษฎรในแต่ละภูมิภาค วิวัฒนาการการใช้ที่ดินนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นไปตามอำเภอใจ (spontaneous land - use) ของราษฎรแทบทั้งสิ้น นอกจากนี้ในประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งจะมีกฎระเบียบต่างๆในการใช้ที่ดินสามารถบังคับใช้ได้เท่านั้น การใช้ที่ดินจึงมีลักษณะเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน (planned land-use) (นิพนธ์, 2534)

ไม่ว่าวิวัฒนาการของการใช้ที่ดินจะเป็นไปตามอำเภอใจ หรือเป็นไปตามแผนการใช้ที่ดิน การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินมักจัดอยู่ใน 4 ประเภทใหญ่ๆ คือ ป่าไม้ เกษตรกรรม เมือง และแหล่งน้ำ (นิพนธ์, 2534) เฉพาะพื้นที่เกษตรกรรม แบ่งตามกิจกรรมการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินได้ดังนี้ พื้นที่นา พื้นที่ปลูกพืชไร่ พื้นที่ปลูกไม้ผลและไม้ยืนต้น พืชที่ปลูกสวนผักและไม้ดอก และพื้นที่ทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ (นิวัตติ, 2542)

การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน เป็นกิจกรรมที่สะท้อนถึงพฤติกรรมของมนุษย์ในการดำรงชีวิต ซึ่งมีความสำคัญโดยตรงและยังส่งผลกระทบต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ด้วย การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นข้อมูลที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละชุมชน หรือของแต่ละประเทศเป็นอย่างมาก เพราะโดยทั่วไปแล้วมนุษย์ใช้ที่ดินเพื่อการดำรงชีพ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค ซึ่งการใช้ที่ดินจะแตกต่างกันไป เช่น ใช้เป็นที่อยู่อาศัย เกษตรกรรม อุตสาหกรรม สถานที่พักผ่อนหย่อนใจหรือการท่องเที่ยว และจะเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของมนุษย์หรือสถานะเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนเทคโนโลยีต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ละชนิดจะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม (สมใจ, 2543)

3. ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ที่ดิน

ปัจจัยที่มีผลต่อการใช้ที่ดิน หมายถึง กิจกรรมหรือสาเหตุต่าง ๆ ที่มีผลทำให้ที่ดินมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ไปจากเดิม เช่น มีการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่ป่าไม้ เป็นพื้นที่เกษตรกรรม หรืออื่น ๆ ซึ่งผลจากการเปลี่ยนแปลงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้นี้ ได้ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติอื่น รวมทั้งสภาพแวดล้อมด้วย ซึ่งกฤษณะ (2546) กล่าวว่าประเภทและรูปแบบของการใช้ที่ดิน ถูกกำหนดขึ้นภายใต้อิทธิพลหรือปัจจัยสำคัญ 3 ประการ โดยปัจจัยแต่ละ

ตัวจะเป็นตัวแปรด้านขีดจำกัดในการใช้ที่ดิน ซึ่งอาจเป็นอิทธิพลของตัวแปรใดตัวแปรหนึ่ง หรือ เป็นอิทธิพลร่วมของทุกตัวแปรก็ได้ ปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการ สามารถสรุปได้ดังนี้

3.1 ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ วันชัย (2539) กล่าวว่า iva การใช้ที่ดินมีการแข่งขันกันระหว่าง ความต้องการใช้ที่ดินกับทรัพยากร โดยมองไปที่ภาคต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจ เช่น ความต้องการ พื้นฐาน เงินสด หรือการส่งออก ที่อยู่อาศัย ถนน และอุตสาหกรรม เป็นต้น ทั้งนี้เพราะการใช้ที่ดิน เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ด้านการดำรงชีพ ซึ่งไม่เพียงแต่ เพื่อให้ได้อาหารมายังชีพเท่านั้น ยังรวมถึงสิ่งจำเป็นอื่น ๆ ในชีวิต ซึ่งได้มาโดยการซื้อหา แลกเปลี่ยน การใช้ที่ดินในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงผลได้ผลเสียในรูปของตัวเงินด้วย ทำให้ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน โดยปัจจัยสำคัญ ทางด้านเศรษฐกิจ เช่น

3.1.1 จำนวนแรงงานทางการเกษตร ปัจจุบันนี้การทำกรเกษตรมีความรวดเร็วและ สะดวกสบายมากขึ้นเนื่องจากมีเทคโนโลยีต่าง ๆ เช่น การนำเครื่องจักรขนาดใหญ่มาเป็นเครื่องทุ่น แรงงานได้เป็นอย่างดี แต่การนำเครื่องจักรมาใช้เป็นการเพิ่มการลงทุนให้สูงขึ้นตามไปด้วย จึงทำ ให้เกษตรกรที่มีเงินทุนน้อยไม่ค่อยใช้เครื่องจักรแต่กลับใช้แรงงานคนแทน โดยเฉพาะแรงงานที่เป็น สมาชิกในครัวเรือน

จากการศึกษาของพัลลภ (2535) พบว่าจำนวนประชากรวัยแรงงานมี ความสัมพันธ์กับรูปแบบการใช้ที่ดินของชาวไทยภูเขา ณ พื้นที่โครงการหลวงอ่างขาง แต่ ในขณะที่ธรรมศักดิ์ (2533) พบว่าแรงงานเพื่อการเกษตรไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้ที่ดิน คือ ไม่ว่าภายในครัวเรือนมีจำนวนสมาชิกวัยแรงงานมากหรือน้อยก็ตามจะไม่มีผลต่อการปรับปรุง ใช้ประโยชน์ที่ดินแต่อย่างใด

3.1.2 ขนาดพื้นที่ถือครอง จากการศึกษาของสมพร (2534) ณรงค์ศักดิ์ (2535) พัลลภ (2535) และธนตร (2538) พบว่าปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญ คือ ขนาด ของพื้นที่ถือครอง เป็นปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน คือมีการเพิ่มผลผลิตทาง การเกษตรโดยการขยายพื้นที่เป็นอันดับแรก เพราะราษฎรถือว่ายิ่งทำมากยิ่งได้มาก

ธงชัย (2540) กล่าวว่า ปัจจุบันมีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการเพิ่ม ผลผลิตน้อยมาก เกษตรกรจึงเพิ่มผลผลิตโดยวิธีการขยายพื้นที่เพาะปลูกให้มากขึ้น และส่วนใหญ่ ใช้การขยายพื้นที่เพาะปลูกเข้าไปในบริเวณที่เป็นป่าธรรมชาติ ขณะที่สมชัย (2542) พบว่าลักษณะ การใช้ที่ดินของครัวเรือนที่มีจำนวนที่ดินถือครองมากมีความแตกต่างกับลักษณะการใช้ที่ดินของ ครัวเรือนที่มีจำนวนที่ดินถือครองน้อย

3.1.3 อาชีพ การประกอบอาชีพมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน โดยเฉพาะการประกอบอาชีพในภาคเกษตรกรรม จากการศึกษาของณรงค์ศักดิ์ (2535) พบว่า เกษตรกรที่ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลักจะมีการปรับปรุงการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยใช้เทคโนโลยีการเกษตร ทั้งนี้เพราะการประกอบอาชีพการเกษตรเป็นอาชีพหลัก เกษตรกรจะทำทุกปี และมีความรู้ในการประกอบอาชีพชนิดนั้นว่าจะทำอย่างไรจึงจะเพิ่มผลผลิต และรู้ว่าควรปลูกพืชชนิดใด ส่วนเกษตรกรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพรองใช้เวลาส่วนใหญ่ในการประกอบอาชีพหลัก จะใช้เวลาช่วงว่างจากการประกอบอาชีพหลักมาประกอบอาชีพทางการเกษตร ทำให้มักเลือกพืชที่มีความทนทาน ไม่ต้องดูแลมาก การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจึงไม่ค่อยมี

นอกจากนี้จากการศึกษาของดารุณี (2530) พบว่า การที่ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมจะมีผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน กล่าวคือ มีการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ และมีการเพิ่มขึ้นของพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่อาศัย

3.1.4 รายได้ของครัวเรือน จากการศึกษาของธเนตร (2538) พบว่า ปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญ คือ รายได้ในภาคเกษตร และรายได้ทั้งหมด เป็นปัจจัยสำคัญและมีผลต่อการใช้ที่ดินของเกษตรกรเป็นอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของมัทนา (2543) พบว่า รายได้เฉลี่ยต่อปีของครัวเรือนมีผลเป็นอย่างมากต่อการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงการทำการเกษตรจากการทำนา ทำไร่ มาปลูกกล้วยแทน คือ ครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีสูงมักจะปลูกกล้วย ทั้งนี้เนื่องจากการปลูกกล้วยเป็นพืชที่ต้องลงทุนสูงในระยะแรกและต้องใช้เวลาานกว่าพืชไร่ แต่เกษตรกรเห็นว่าการปลูกกล้วยมีความมั่นคง และยั่งยืนมากกว่า จึงอยากเปลี่ยนไปปลูกกล้วยกันมากขึ้น และจากการศึกษาของสมชัย (2542) พบว่าลักษณะการใช้ที่ดินของครัวเรือนที่มีรายได้มากมีความแตกต่างกับลักษณะการใช้ที่ดินของครัวเรือนที่มีรายได้น้อย โดยพบว่าครัวเรือนที่มีรายได้น้อยมักใช้ที่ดินมากกว่าครัวเรือนที่มีรายได้มาก เนื่องจากรายได้ส่วนใหญ่มาจากนอกภาคเกษตร

3.2 ปัจจัยด้านสังคม หรือปัจจัยด้านประชากร ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้ใช้ที่ดินเพื่อตอบสนองความต้องการในด้านต่าง ๆ ซึ่งพฤติกรรมของมนุษย์และความเป็นไปของระบบสังคมทั้งการเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงย่อมมีอิทธิพลต่อการใช้ที่ดิน ทั้งการเลือกที่จะใช้ที่ดินเพื่อทำประโยชน์อะไร วิธีการในการจัดการที่ดิน คุณภาพในการใช้ที่ดิน ตลอดจนสัดส่วนการใช้ที่ดินแต่ละประเภท ซึ่งการพัฒนาการใช้ที่ดินแบบง่าย ๆ (extensive land use) ไปสู่การใช้ที่ดินแบบเข้มข้น (intensive land use) เกิดขึ้นจากการเพิ่มขึ้นของประชากรเป็นตัวการสำคัญ นอกจากนี้ยังมีผลด้านการขยายพื้นที่เพื่อรองรับความต้องการที่เพิ่มขึ้นอีกด้วย ปัจจัยด้านประชากรที่สำคัญ ได้แก่

3.2.1 ระยะเวลาการอาศัยอยู่ในชุมชน การทำกิจกรรมใด ๆ ก็ตามขึ้นอยู่กับระยะเวลาแทบทั้งสิ้น รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน เมื่อระยะเวลาอยู่อาศัยยาวนาน การทำกิจกรรมต่าง ๆ บนที่ดินนั้น ๆ ก็มากตาม แต่จากการศึกษาของสุทิน (2545) กลับพบว่าระยะเวลาการอาศัยอยู่ในชุมชนของเกษตรกรไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้ที่ดิน เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินตามลักษณะภูมิประเทศและบรรพบุรุษที่สืบต่อกันมา

3.2.2 อายุ จากการศึกษาของสมศักดิ์ (2541) และพรวิทย์ (2541) พบว่าเมื่อเกษตรกรอายุมากขึ้นประสิทธิภาพในด้านการเพาะปลูกมีมากขึ้น เกษตรกรจะมีการวางแผนการผลิตอย่างรอบคอบเพื่อลดความเสี่ยงและต้องการความมั่นคงปลอดภัยในการประกอบอาชีพ

3.2.3 ชาติพันธุ์ มาโนชญ์ (2528) ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคม และวัฒนธรรมกับการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร ในพื้นที่โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแจ็ก กิ่งอำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า ชาติพันธุ์ของหัวหน้าครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการดำเนินกิจกรรมในการเพาะปลูก กล่าวคือ หัวหน้าครัวเรือนที่เป็นชาวม้งและลีซอมีการใช้ประโยชน์ที่ดินได้มากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นคนไทย ประกิจ (2546) พบว่าการใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวลีซอในพื้นที่ลุ่มน้ำที่ล้อมรอบบ้านห้วยทรายมีการแบ่งการใช้ที่ดินเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ พื้นที่ทำกิน และพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชน ลักษณะการใช้ที่ดินมีการรักษาพื้นที่ไว้เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารที่มีขอบเขตแน่นอน โดยห้ามไม่ให้มีการแผ้วถางพื้นที่บริเวณนี้เพื่อการทำไร่ วิธีการทำการเกษตรเป็นแบบไร่หมุนเวียนมีระยะเวลาพักพื้นที่ดินให้ฟื้นตัว ประมาณ 3 ปี เพื่อเป็นการบำรุงดิน ซึ่งการใช้ที่ดินของชาวลีซอมีความคล้ายคลึงกับกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในทุ่งใหญ่นเรศวร เพราะจากการศึกษาของปิ่นแก้ว (2539) พบว่ามีการทำไร่หมุนเวียนโดยปล่อยให้ที่ดินได้พักตัวเช่นกัน แต่จะมีการทำซ้ำในพื้นที่เดียวกันประมาณ 1-2 ปี ส่วนพรชัย (2544) พบว่า ชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่รอบพื้นที่ป่าดิบเขา ที่ระดับความสูงตั้งแต่ 900 – 1,400 เมตร จากระดับน้ำทะเล มีการใช้ที่ดินในระบบวนเกษตร คือ การทำป่าเมี่ยง (ชา) ใต้ต้นไม้ใหญ่ เพราะเชื่อว่าต้นไม้ใหญ่สามารถถ่ายทอดน้ำและอาหารสู่ต้นชา ขณะที่ยอดสิทธิ์ (2535) พบว่าประชากรในพื้นที่ศึกษาซึ่งเป็นคนไทยอีสานมีการใช้พื้นที่ในป่าสงวนแห่งชาติทำการเกษตรแบบผืนเล็กผืนน้อย มีประมาณ 250 ไร่ เป็นที่ดินเพื่อทำนา 188 ไร่ นอกจากนั้นเป็นการใช้ที่ดินเพื่อปลูกมันสำปะหลัง ข้าวโพด และไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง ไม้แค เป็นต้น

3.2.4 การศึกษา ระดับการศึกษาของประชากรในประเทศมีผลอย่างยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินป่าไม้ด้วย ดังเช่นการศึกษาของวิเชียร (2530) พบว่าประชากรส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือ ขาดโอกาสในการเรียนรู้เพิ่มเติม ทำให้ยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจต่อการอนุรักษ์ที่ดิน น้ำและป่าไม้ในบางเรื่อง เช่น วิธีการปรับที่ดินให้เป็นขั้นบันได

ความสัมพันธ์ภายในระบบนิเวศป่าไม้ เรื่องการตัดไม้ทำลายป่า กับปัญหาการเกิดน้ำท่วม ทำให้เกิดการใช้ที่ดินไม่เหมาะสมกับสมรรถนะของที่ดิน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของธเนตร (2538) และ สุรัชย์ (2543) พบว่า ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน มีความสัมพันธ์กับการจัดการและการอนุรักษ์ดิน คือ หัวหน้าครัวเรือน ที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษา จะมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการและการอนุรักษ์ดินเพื่อก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนมากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ขณะที่สมัชช (2542) พบว่าการมีระดับการศึกษาสูง (จบ ป.4 ขึ้นไป) ของหัวหน้าครัวเรือนทำให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินแตกต่างจากหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาต่ำ (น้อยกว่า ป.4)

นอกจากนี้จากการศึกษาของคณะวนศาสตร์ และคณะ (2545) พบว่าผลของการมีระดับการศึกษาน้อย ทำให้มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรน้อยมาก แต่ส่วนใหญ่มุ่งเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรโดยการขยายพื้นที่เพาะปลูกให้มากขึ้น และส่วนใหญ่ได้ขยายพื้นที่เพาะปลูกเข้าไปในบริเวณที่เป็นป่าธรรมชาติ

3.3 ปัจจัยทางกายภาพของที่ดิน หมายถึง ลักษณะทางกายภาพของที่ดินที่มีอิทธิพลต่อการใช้ที่ดินในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่

3.3.1 สภาพภูมิประเทศและลักษณะทางธรณี ในพื้นที่ราบหรือค่อนข้างราบ หรือเป็นลอนคลื่นเพียงเล็กน้อยจะมีขีดจำกัดในการใช้ที่ดินทางการเกษตรน้อย และขีดจำกัดด้านสภาพภูมิประเทศจะมีมากขึ้นในพื้นที่สูงขึ้น โดยเฉพาะบริเวณที่มีฝนตกชุก และดินตื้น จะมีโอกาสเกิดการพังทลายสูง การใช้ประโยชน์ที่ดินจะต้องมีการระมัดระวังเป็นพิเศษ

3.3.2 น้ำ เนื่องจากน้ำเป็นขีดจำกัดที่สำคัญในการใช้ที่ดิน ไม่ว่าจะเป็นการเกษตรเมือง ชุมชน หรือโรงงานอุตสาหกรรม เนื่องจากน้ำเป็นสิ่งที่ใช้ในการดำรงชีวิต ในการชะล้างสิ่งสกปรกต่าง ๆ และในขบวนการต่าง ๆ ทางชีวภาพและทางเคมี ขีดจำกัดของน้ำในการใช้ที่ดินคือ ปริมาณน้ำ (water quantity) คุณภาพน้ำ (water quality) และช่วงระยะเวลาที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ (water timing) ในการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรนั้น ช่วงเวลาที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์จะมีผลต่อผลผลิตทางการเกษตร คือ ในช่วงขาดน้ำ (ฝนทิ้งช่วง) จะทำให้พืชเหี่ยวเฉา ในทำนองเดียวกันการที่น้ำมากเกินไปอาจเกิดผลเสียได้ เช่น น้ำท่วมไร่นาทำให้พืชผลเสียหาย เป็นต้น

3.3.3 ดิน ข้อจำกัดที่สำคัญของดินที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ทางการเกษตรและป่าไม้ เช่น การขาดแคลนความชื้นในดิน ดินมีการระบายน้ำดีเกินไปหรือเลวเกินไป ดินเป็นกรดสูง ดินตื้น ดินเค็ม ดินเป็นทรายจัด และดินมีหินโผล่เป็นจำนวนมาก ปัจจัยเหล่านี้จะจำกัดชนิดพืชที่สามารถ

เจริญเติบโตในพื้นที่นั้น จำเป็นต้องหาชนิดพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่นั้น ๆ อาจต้องมีการทดลองพืชหลายชนิดเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละปีเพื่อให้ได้พืชที่เหมาะสมกับสภาพ

3.3.4 อากาศ ปริมาณฝน ความหนักเบาของฝน ช่วงระยะเวลาการกระจายของฝนในรอบปี ฤดูกาล และอุณหภูมิต่ำสุด – สูงสุด เหล่านี้เป็นข้อจำกัดการใช้ที่ดินด้านการเกษตรและป่าไม้ โดยเฉพาะในการเลือกชนิดพืชที่จะปลูก

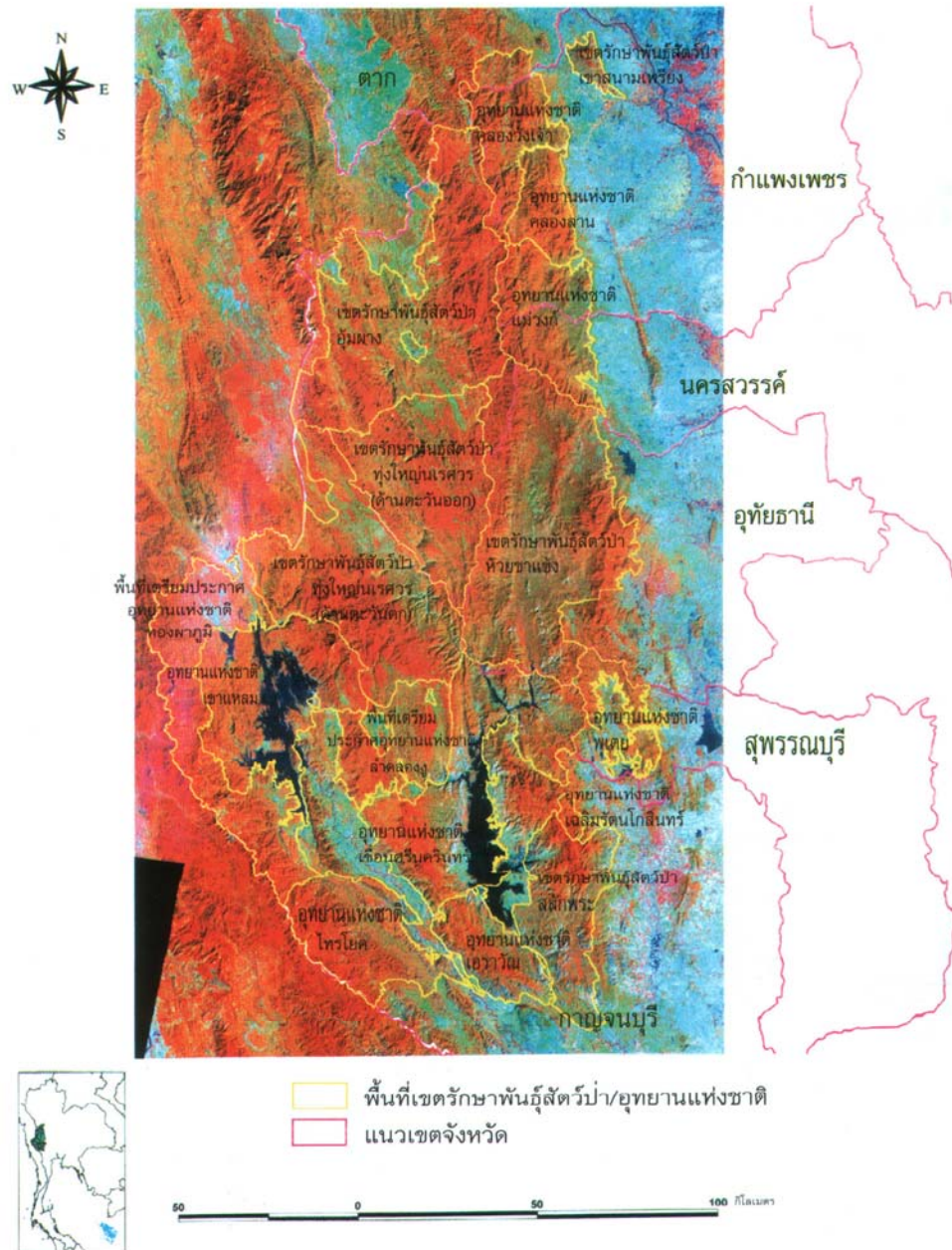
ป่าตะวันตก

1. ข้อมูลพื้นฐาน

ป่าตะวันตกเป็นกลุ่มป่าที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ มีพื้นที่ทั้งหมด ประมาณ 11,703,586 ไร่ หรือ 18,730 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 3.5 ของพื้นที่ทั้งประเทศ (นริศ, 2544) ตั้งอยู่บริเวณใจกลางภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และอยู่ในรอยต่อของเขตชีวภูมิศาสตร์ 3 เขตย่อย คือ เขตซุนดา (Sundaic) เขตไซโน – หิมาลัย (Sino-Himalayan) และเขตอินโดจีน (Indochinese) ป่าตะวันตก จึงเป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางชีวภาพ เช่น มีชนิดพันธุ์พืชมากกว่า 4,000 ชนิด (จากที่พบในเมืองไทย 10,000 ชนิด) สัตว์มีกระดูกสันหลัง มากกว่า 1,000 ชนิด (เกือบครึ่งหนึ่งที่พบในประเทศไทย) และเป็นถิ่นอาศัยของสัตว์เลื้อยคลานด้วยขนาดใหญ่มากที่สุด และเล็กที่สุด (ช้างเอเชีย และค้างคาวคุณกิตติ) สัตว์ตระกูลวัวป่า และควายป่าที่พบทั้งหมดในเอเชีย สัตว์ตระกูลเสือ และแมวป่าเกือบทั้งหมด และค้างคาวอย่างน้อย 55 ชนิด (ทวีปยุโรปมี 23 ชนิด) ทำให้ป่าผืนนี้มีคุณลักษณะที่โดดเด่น 3 ประการ คือ ศักยภาพของความเป็นป่าผืนใหญ่ ตำแหน่งที่ตั้งอันเหมาะสมทางชีวภูมิศาสตร์ และความหลากหลายของระบบนิเวศ ครอบคลุมพื้นที่ 6 จังหวัด คือ กาญจนบุรี สุพรรณบุรี อุทัยธานี นครสวรรค์ กำแพงเพชร และ ตาก ประกอบด้วยพื้นที่อุทยานแห่งชาติและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า รวมทั้งหมด 17 แห่ง (ภาพที่ 1) คือ

1. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสนามเพรียง	2. อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า
3. อุทยานแห่งชาติคลองลาน	4. อุทยานแห่งชาติแม่वंก
5. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง	6. อุทยานแห่งชาติพุเตย
7. อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตน โกสินทร์	8. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ
9. อุทยานแห่งชาติเอราวัณ	10. อุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์
11. อุทยานแห่งชาติลำคลองงู	12. อุทยานแห่งชาติไทรโยค

- 13. อุทยานแห่งชาติเขาแหลม
- 14. อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ
- 15. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร
ด้านตะวันตก
- 16. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร
ด้านตะวันออก
- 17. เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอู้มผาง

ภาพที่ 1 แผนที่ภาพถ่ายดาวเทียมพื้นที่อนุรักษ์ในผืนป่าตะวันตก
ที่มา: สำนักงาน โครงการจัดการผืนป่าตะวันตกเชิงระบบนิเวศ (2544)

2. พรรณพืชในผืนป่าตะวันตก

ป่าตะวันตกจัดเป็นแหล่งรวมพันธุ์กรรมของพรรณพืชที่มีการกระจายมาจากทุกทิศ (วีระชัย, 2544) คือ เขตเทือกเขาหิมาลัยด้านตอนเหนือของประเทศ เขตอินเดียและพม่าด้านทิศตะวันตก เขตอินโดจีนด้านทิศตะวันออก เขตมาเลเซีย มหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิกด้านทิศใต้ ป่าตะวันตกตั้งอยู่ในเขตรอยต่อเชื่อมกันของเทือกเขาดินนงชัย และเทือกเขาตะนาวศรี มีลักษณะเป็นแนวยาวทอดไปทางทิศเหนือ-ใต้ และมีพื้นที่หุบเขาและที่ราบลุ่มสลับทั่วไป และด้วยอิทธิพลของเทือกเขานี้กั้นลมมรสุม จากมหาสมุทรอินเดียเกือบทั้งหมด ทำให้พื้นที่หลังเขาที่อยู่ในเขตประเทศไทยอับฝน และแห้งแล้งกว่าในเขตประเทศพม่า มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,100 – 1,500 มิลลิเมตร/ปี ทำให้มีความหลากหลายของพันธุ์พืช แตกต่างไปจากพื้นที่อื่น นอกจากพรรณไม้ป่านานาชนิดแล้วยังประกอบด้วยพันธุ์ไม้ถิ่นเดียวและพันธุ์ไม้หายากอีกหลายชนิด ซึ่งพบว่าพื้นที่แห่งนี้ผสมผสานไปด้วยตัวแทนป่าชนิดต่าง ๆ เกือบครบทุกประเภทที่มีอยู่ในประเทศไทย ยกเว้นป่าชายเลน และป่าชายหาด เท่านั้นเอง ชนิดป่าที่พบมากในผืนป่าตะวันตก มีดังนี้

2.1 ป่าผลัดใบ (Deciduous forest) หมายถึง ป่าที่มีไม้ผลัดใบเป็นองค์ประกอบหลักและมีช่วงผลัดใบที่แน่นอนในฤดูแล้งจึงทำให้มองเห็นเรือนยอดโปร่งในฤดูแล้ง เช่น ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ พบได้มากที่สุด โดยขึ้นกระจายครอบคลุมอยู่ทั่วทั้งผืนป่าประมาณ 50% ของพื้นที่ทั้งหมด อยู่ในพื้นที่ที่มีระดับความสูงเฉลี่ย 200 – 800 เมตรจากระดับน้ำทะเล ไม้หลักที่สำคัญในพื้นที่ ได้แก่ พลวง เหียง เต็ง รัง ประดู่ รกฟ้า สมอไทย แดง มะค่าโมง เป็นต้น

2.2 ป่ากึ่งดงดิบ (Semi-evergreen forest) ส่วนใหญ่พบที่ระดับความสูง 800 – 1,000 เมตร บริเวณตอนกลางของพื้นที่ บริเวณเทือกเขา และสันเขา เป็นแนวป่าที่มีลักษณะพิเศษคือ ประกอบด้วยไม้ป่าดงดิบที่ไม่ผลัดใบ เป็นส่วนใหญ่แต่มีแซมด้วยพรรณไม้ผลัดใบขึ้นปะปนเป็นบริเวณผืนกว้าง มีความกลมกลืนกันไปกับป่าทั้งที่ระดับต่ำกว่าและระดับสูงกว่า ไม่มีแนวเขตเป็นลักษณะบ่งชี้ชัดเจน แน่นอน พันธุ์ไม้หลักในป่าชนิดนี้คือ เหียง ทะโล้ สนสามใบ ก่อเดือย ก่อไม้ ส้าน หม้อดโสด เป็นต้น

2.3 ป่าดิบเขา (Hill evergreen forest) เป็นป่าที่พบได้ที่ระดับความสูงประมาณ 800 – 1,500 เมตร บริเวณตอนกลางและเทือกเขาสูง โดยเฉพาะบริเวณใกล้พรมแดน สภาพป่าแตกต่างจากป่าประเภทอื่นชัดเจน คือไม่มีพรรณไม้ผลัดใบขึ้นปะปน ทำให้มีความเขียวชอุ่มตลอดปี พื้นป่ามี

ความแน่นทึบ ผสมผสานด้วยพรรณ ไม้نانาชนิด มีความชื้นสูงและมีอากาศเย็น มีไม้เกาะอาศัย จำพวกเฟิร์น และกล้วยไม้ต่าง ๆ ตามคาบจำนวนมาก ไม้หลัก ได้แก่ หว่าเขา ก่อเดือย มหาปราบ ก่อแป้น ก่อหมาก ก้ายาน มณฑาดอย

2.4 ป่าไผ่ (Bamboo forest) ป่าไผ่จะมีมากบริเวณที่โล่งต่อเนื่องกัน เป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ หรือขึ้นแซมในพื้นที่โล่งของป่าชนิดต่าง ๆ เจริญเติบโตขยายพันธุ์ได้เร็วและสามารถทนทานต่อ สภาพแห้งแล้งได้ดีจึงมีการแพร่กระจายพันธุ์กว้างขวางขึ้นอยู่ทั่วไป พบมากบริเวณทางตอนใต้ของ ป่าตะวันตก ซึ่งมีอุณหภูมิเฉลี่ยร้อนกว่าภาคอื่น ไผ่ที่พบมาก คือ ไผ่ป่า ไผ่เอียง ไผ่ดง ไผ่ไร่ และไผ่ รวก บริเวณที่ต่ำกว่า 300 เมตร จะพบมากคือ ไผ่รวก และไผ่สีสุก นอกจากนี้ยังพบ ไผ่ผาก ไผ่ลาย ไผ่ข้าวหลาม ไผ่ซาง ไผ่บงคำ ไผ่ไร่ และไผ่ไร่ล่อ

2.5 ป่าทุ่งหญ้า (Savannah) และพื้นที่เปิด (Disturbed open area) พื้นที่เหล่านี้ส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่ทุ่งหญ้าธรรมชาติและที่ถูกรบกวนด้วยไฟป่า และการแผ้วถางโดยมนุษย์ ทำให้สภาพป่า เดิมเปลี่ยนไปแบบถาวรหรือเกือบถาวร หญ้าที่พบได้แก่ หญ้าคา แคม พง หญ้าโคมง หญ้าเพ็ก

3. สัตว์ป่าในผืนป่าตะวันตก

ในผืนป่าตะวันตกพบสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมอย่างน้อย 153 ชนิด จาก 285 ชนิดที่พบใน ประเทศไทย นก 483 ชนิด จากทั้งหมด 960 ชนิด สัตว์เลื้อยคลาน 89 ชนิด จาก 313 ชนิด สัตว์ สะเทินน้ำสะเทินบก 41 ชนิด จาก 106 ชนิด ปลาน้ำจืด 188 ชนิด จากประมาณ 500 ชนิด นั่นคือ สัตว์ป่าเกือบครึ่งหนึ่งของประเทศไทยอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าแห่งนี้ โดยเป็นป่าที่เก็บรักษาสัตว์ป่า ประจำถิ่นไว้ได้เกือบทั้งหมด (มูลนิธิสืบนาคะเสถียร, 2544)

นอกจากนี้ป่าตะวันตกยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าสงวน 6 ชนิด ได้แก่ ควายป่า สมเสร็จ แมวลายหินอ่อน เก้งหม้อ เลียงผา และกวางผา รวมทั้งสัตว์ป่าหายากและกำลังถูกคุกคามอีกหลาย ชนิด เช่น เสือโคร่ง หมาใน หมิควาย เป็ดกำ เป็นต้น

4. สภาพเศรษฐกิจและสังคมในผืนป่าตะวันตก

จากการสำรวจข้อมูลชุมชนในผืนป่าตะวันตกของโครงการจัดการผืนป่าตะวันตกเชิงระบบนิเวศ (2546) พบว่ามีกลุ่มบ้านที่มีที่ตั้งหรือพื้นที่การใช้ประโยชน์ของหมู่บ้าน อยู่ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของผืนป่าตะวันตก 15 แห่ง (ยกเว้นในพื้นที่อุทยานแห่งชาติคลองลาน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้งที่ไม่มีชุมชนหรือกลุ่มบ้านในพื้นที่) รวมทั้งสิ้น 215 กลุ่มบ้าน ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 35 ตำบล 14 อำเภอ ใน 5 จังหวัด คือ ตาก กำแพงเพชร นครสวรรค์ สุพรรณบุรี และกาญจนบุรี มีประชากรรวมทั้งสิ้น 68,997 คน (14,513 ครัวเรือน) ซึ่งประกอบด้วยชาติพันธุ์ที่อาศัยในแต่ละชุมชนแตกต่างกันออกไป เช่น ไทยกลาง ไทยอีสาน กะเหรี่ยง ม้ง มอญ ขมุ เป็นต้น

ในพื้นที่ชุมชนในแต่ละแห่งมีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อทำการเกษตร ซึ่งส่วนใหญ่จะปลูกข้าว (นา) ข้าวไร่ พืชผัก เช่น พริก พริกทอง บวบ มะเขือ และไม้ผล เช่น มะม่วง ขนุน กล้วย มะละกอ ฯลฯ เพื่อบริโภคหรือจำหน่ายเพียงเล็กน้อย และปลูกพืชไร่เพื่อการค้า เช่น ข้าวโพด ถั่วชนิดต่างๆ อ้อย มันสำปะหลัง ฝ้าย นอกจากนี้ในชุมชนบางแห่งยังเลี้ยงสัตว์ เช่น เป็ด ไก่ หมู วัว ควาย ช้าง เพื่อบริโภค ใช้งานและจำหน่าย เป็นรายได้แก่ครอบครัว

ชุมชน

1. ความหมาย

คำว่า “ชุมชน (Community)” มีนักสังคมวิทยาและนักวิชาการจำนวนมากพยายามที่จะให้คำจำกัดความที่เหมาะสม และถูกต้องที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งมีทั้งความหมายที่เหมือนและแตกต่างกันไป แต่ก็ยังไม่มีการยอมรับว่าคำจำกัดความใดเป็นคำจำกัดความที่ดีที่สุด แต่โดยสาระสำคัญแล้วไม่ค่อยแตกต่างกันมากนัก เพราะส่วนใหญ่มุ่งอธิบายถึงองค์ประกอบของคำว่า “ชุมชน” ในหลักการใหญ่ ๆ ที่คล้ายคลึงกัน ส่วนที่แตกต่างกันเป็นส่วนปลีกย่อยหรือส่วนที่เน้นย้ำถึงความสำคัญเท่านั้น

กฤษณพงษ์ (2541) เพื่อให้เกิดความชัดเจนขอเสนอความหมายที่มีผู้ให้ไว้เป็นลำดับ ดังนี้

Webster's New dictionary of American Language ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” คือ กลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่เดียวกันหรือในเมืองเดียวกัน ภายใต้กฎหมายเดียวกัน หรือเป็นอาณาบริเวณหรือเมืองที่มีกลุ่มคนอยู่รวมกัน หรือชุมชนหนึ่งที่อยู่ร่วมกัน และมีความสนใจในเรื่องต่าง ๆ คล้าย ๆ กัน

Robert M. Mac Iver ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ในหนังสือ Society, Its Structure and Changes ไว้ว่า “ชุมชน” คือ กลุ่มชนที่อยู่ร่วมกัน และสมาชิกทุกคนให้ความสนใจเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มชนนั้นร่วมกัน และนอกจากจะให้ความสนใจเฉพาะเรื่องแล้วยังต้องให้ความสนใจเรื่องทั่ว ๆ ไป เพื่อที่จะผูกหรือรักษาไว้ซึ่งขอบเขตของการมีชีวิตประจำวันร่วมกันอย่างง่าย ๆ เช่น หมู่บ้านหนึ่ง ชนเผ่าหนึ่ง หรือกลุ่มชนขนาดใหญ่ เช่น เมือง ประเทศ เป็นต้น

Bernard ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ในทางทฤษฎี ชุมชนจะเกิดขึ้นจากกลุ่มชนที่มีลักษณะบางอย่างที่เหมือน ๆ กัน”

Nelson, Ramsey and Verner ได้ให้ความหมายของชุมชนไว้ในหนังสือ Community Structure and Changes ไว้ว่า “ชุมชน ประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างคนที่อยู่ร่วมกันในท้องที่เดียวกัน สำหรับสถานที่หรืออาณาบริเวณของชุมชน อาจจะกำหนดได้ด้วยการใช้ความสัมพันธ์ของกลุ่มชนที่มีต่อกันเป็นเครื่องชี้ขอบเขตของชุมชน”

Dwight Sanderson ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” ประกอบด้วยการปฏิบัติต่อกันทางสังคมของคนและสถาบันของเขาเหล่านั้น ในท้องถิ่น

George Hillery Jr. ได้ทำการศึกษาการให้ความหมายของชุมชนจากนักสังคมวิทยาชนบทรวม 94 ราย พบว่ามีถึง 64 ราย ที่พยายามย้ำเน้นในเรื่ององค์ประกอบที่สำคัญของชุมชนเหมือนกัน คือ “การปฏิบัติต่อกันทางสังคม (Social Interaction)”

Charles Hoffer ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ชุมชน” ประกอบด้วยคนที่อยู่ร่วมกัน ซึ่งเป็นผลที่เนื่องมาจากการอยู่ร่วมกันในท้องที่แห่งเดียวกัน” โดยเน้นย้ำในเรื่องของความสนใจของคนที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน โดยตั้งความหวังไว้ว่าความหมายนี้กว้างขวางเพียงพอที่จะใช้ได้ทั้งชุมชนในเมืองและชนบท

จะเห็นได้ว่าความหมายที่กล่าวมานี้ทั้งหมด ส่วนใหญ่เน้นลักษณะของการรวมกลุ่มหรือความสัมพันธ์ของบุคคลที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณหรือพื้นที่เดียวกัน นั่นคือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เป็นสำคัญ โดยไม่ได้กล่าวถึงขอบเขตการปกครองมากนัก เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศบางแห่งที่จัด

ชุมชนไว้เป็นหมู่บ้านเดียวกัน แต่มีที่ตั้งของชุมชนอยู่ห่างไกลกัน และในขณะเดียวกันกลับมีที่ตั้งของชุมชนอยู่ใกล้เคียงกับอีกชุมชนหนึ่งมากกว่า ทำให้ชุมชนนั้นมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกันมากกว่าถึงแม้ว่าจะตั้งอยู่คนละเขตการปกครองกันก็ตาม

นอกจากนี้แล้วชุมชนยังมีความหมายมากกว่าการที่คนแต่ละคนมาอยู่ร่วมกัน แต่ได้สร้างความสัมพันธ์กันโดยมีหลักการ เงื่อนไข กติกา ซึ่งเราเรียกโดยรวมว่าระเบียบบรรทัดฐานของการอยู่ร่วมกัน ชุมชนจึงมีลักษณะเป็นองค์กรทางสังคมที่สามารถตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวันของสมาชิก และสามารถช่วยให้สมาชิกสามารถจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่มีอยู่ร่วมกันได้

2. ลักษณะสังคมไทย

มันทนา (2543) ได้แบ่งลักษณะของสังคมไทยได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

2.1 สังคมชนบท ลักษณะที่สำคัญของสังคมชนบทประกอบด้วย

2.1.1 สภาพของชนบทไทย คือ ท้องที่ที่แวดล้อมด้วยธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ เช่น ทุ่งนา ป่า เขา ความหนาแน่นของพลเมืองน้อย แยกกันอยู่เป็นกลุ่ม ๆ เรียกว่า “หมู่บ้าน” ชาวชนบททุกคนรู้จักคุ้นเคยกัน มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความเคลื่อนไหวของสังคมมีน้อย รักถิ่นฐานไม่ยอมโยกย้ายไปอยู่ที่อื่นนาน ๆ เป็นพวกอนุรักษนิยม ยึดมั่นในประเพณีเก่า ๆ เชื้อโซกลาง ทางด้านเศรษฐกิจเป็นทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภค ไม่ชอบการลงทุนหมุนเวียน ระดับการศึกษาต่ำ

วัด และ โรงเรียน เป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญ เพราะ “วัด” เป็นศูนย์รวมของชาวชนบท เป็นสถานที่ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของชาวบ้าน พระสงฆ์มีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของชาวบ้านตั้งแต่เกิดจนตาย โดยเฉพาะเจ้าอาวาสมักเป็นผู้นำของท้องถิ่น สามารถเรียกร้องให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือกันทำงานเพื่อสาธารณะประโยชน์ได้เป็นอย่างดี

“โรงเรียน” มีครูเป็นบุคคลสำคัญในโรงเรียน เพราะชาวบ้านถือว่าครูเป็นผู้ให้ความรู้ จึงเป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้าน การรวมกลุ่มต่าง ๆ ของชาวบ้าน ครูจะเป็นผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมด้วยเสมอ

2.1.2 ค่านิยมของสังคมชนบท ประกอบด้วย

- (1) มีความนิยมในเรื่อง โชคกลางและยอมรับในเรื่องบุญกรรมโดยไม่โต้แย้ง

- (2) นิยมการเลี้ยงโชค โดยเฉพาะเมื่อว่างจากการทำนาก็จะเล่นการพนัน เช่น ถั่ว โป ชนไก่ กัดปลา หวยใต้ดิน เป็นต้น
- (3) นิยมเครื่องประดับ เพราะถือว่าเครื่องประดับประเภททองคำถือเป็นสิ่งแสดงออกถึงความมีหน้ามีตาหรือมีฐานะของบุคคล ไม่นิยมเก็บเงินเข้าธนาคารหรือนำไปลงทุนอย่างอื่น
- (4) มีความนิยมผู้มีคุณความดี โดยเฉพาะผู้มีใจกุศล เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อเพื่อนบ้าน ไม่คดโกง ซื่อสัตย์ จะได้รับการยกย่องนับถือเป็นอย่างมาก
- (5) นิยมพิธีการและการทำบุญที่เกินกำลังของตัวเอง ไม่ว่าจะเป็นงานบวช งานแต่งงาน งานศพ เจ้าของงานและญาติพี่น้อง แม้ไม่มีเงินก็จะไปกู้หนี้ยืมสินมาก่อน
- (6) นิยม เชื่อผู้มีอำนาจ เชื่อผู้ใหญ่ ผู้ปกครอง มักไม่มีการโต้แย้ง
- (7) นิยมการทำงานเป็นเล่น คือการทำแบบกันเองมากกว่าเป็นทางการ เพราะเห็นแก่หน้าหรือเกรงใจ และคำนึงถึงตัวบุคคลมากกว่าอุดมการณ์ ซึ่งอาจจะทำให้งานเสียได้
- (8) ยังมีความพอใจอยู่กับความสุขทั่วหน้า ไม่ค่อยหวังอะไรเกินเลยไปกว่าที่เป็นอยู่ เช่น ปลุกข้าวพอให้ได้มาใช้หนี้หรือพอกินตลอดปีก็พอใจแล้ว ขาดการวางโครงการเพื่ออนาคต

2.1.3 ปัญหาของสังคมชนบท

- (1) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ชาวชนบทส่วนใหญ่ยังยากจน การทำมาหากินอาศัยดินฟ้าอากาศ ทำให้การทำมาหากินลุ่ม ๆ ดอน ๆ สถาบันสินเชื่อไม่พอ ช่องทางการทำมาหากินมีจำกัด ชีวิตวนเวียนอยู่กับหนี้สิน ต้องขายผลผลิตให้แก่พ่อค้าในราคาต่ำ
- (2) ปัญหาด้านสังคม ชาวชนบทมีการศึกษาค่ำ เพราะฉะนั้นความรู้ความสามารถที่จะปรับปรุงตนเองอยู่ในระดับต่ำ สุขภาพพลานามัยไม่สมบูรณ์ เต็มไปด้วยโรคภัยไข้เจ็บ เป็นผลให้เกิดการบั่นทอนสติปัญญา บ้านเรือนไม่มีระเบียบ ไม่ถูกสุขลักษณะ
- (3) ปัญหาจากการบริการของรัฐ โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่ห่างไกลและทุรกันดาร การคมนาคมยังไม่ทั่วถึง ชุมชนเหล่านี้แทบไม่มีโอกาสได้รับการบริการจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ทั้งแบบที่รัฐเข้าไปหา และมาหาเจ้าหน้าที่รัฐ
- (4) ปัญหาความมั่นคง จากลักษณะของสังคมชนบท ตลอดจนทัศนคติและสภาพภูมิประเทศเอื้ออำนวยต่อการแทรกแซงเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในท้องถิ่นทุรกันดารห่างไกลเส้นทางคมนาคม ฝ่ายปกครองเข้าไม่ถึง ทำให้ยากต่อการเกลี้ยกล่อม

2.2 สังคมเมือง ลักษณะที่สำคัญของสังคมเมืองประกอบด้วย

2.2.1 สภาพของสังคมเมือง

คำว่า “เมือง” สำหรับประเทศไทยมักจะตีความว่าเป็นอาณาเขตการปกครอง และปรับปรุงของเทศบาลเป็นเกณฑ์สำคัญ เรียกว่า อาณาเขต ที่จัดตั้งขึ้นเป็นเทศบาลก็ถือว่าเป็น “เมือง” ชีวิตของสังคมในเมืองเป็นชีวิตที่ต้องแข่งขันและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทางเศรษฐกิจ เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค การขนส่ง ต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยกันทั้งสิ้น ถ้าอย่างหนึ่งอย่างใด หยุดชะงักไปไม่ว่าด้วยเหตุใดก็ตามชีวิตในเมืองมักจะประสบปัญหาอย่างมาก ความเป็นอยู่ของคนในเมืองมักไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่นมีลักษณะแบบตัวใครตัวมัน ต่างคนต่างอยู่

2.2.2 ค่านิยมของคนในเมือง

(1) คนในเมืองมักนิยมอารยธรรมตะวันตก ค่านิยมแบบนี้แสดงออกด้วยการใช้ของที่ผลิตในต่างประเทศที่แปลก ๆ ราคาแพง ๆ ในด้านการใช้ภาษามักจะปะปนกันไป ระหว่างภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ

(2) สังคมในเมืองมักนิยมการจัดงานพิธีที่หรูหรา เพื่อความมีหน้ามีตา มีชื่อเสียงและมีเกียรติ และเพื่อสถานภาพของตน เช่น งานเลี้ยงรุ่น งานแต่งงาน

(3) คนในเมืองวัดค่าของคนกันที่วัตถุ ด้วยค่านิยมนี้ก่อให้เกิดการแข่งขันสร้างวัตถุที่แสดงถึงความมีฐานะ มีเกียรติ มีหน้ามีตา โดยไม่คำนึงถึงว่าสิ่งนั้นได้มาโดยชอบหรือไม่ ชีวิตของคนในเมืองดิ้นรนเพื่อวัตถุนิยมมากกว่าเพื่อความมีชีวิตอยู่กับความดีงาม

(4) ชีวิตของคนในเมืองขาดระเบียบวินัย พยายามเอาเปรียบผู้อื่นและสังคม

(5) ค่านิยมของคนในเมืองมีความรู้สึกแบบ “ตัวใครตัวมัน” เป็นผลให้เกิดการไม่เคารพในสิทธิผู้อื่น

2.2.3 ปัญหาสังคมในเมือง ความสับสนของผู้คนในเมือง ประกอบกับค่านิยมต่าง ๆ ของคนในเมือง ก่อให้เกิดปัญหาขึ้นหลายอย่าง เช่น

(1) มีความแตกต่างระหว่างชุมชนอย่างเห็นได้ชัด

(2) ปัญหาสุขภาพ แม้การอนามัยของสังคมในเมืองจะอยู่ในเกณฑ์ดี แต่ปัญหาสิ่งแวดล้อมภายในเมืองเป็นสิ่งบั่นทอนสุขภาพของคนในเมืองตลอดเวลา

(3) ปัญหาน้ำกินน้ำใช้ มีปริมาณไม่เพียงพอให้คนในเมืองบริโภคได้อย่างทั่วถึง

(4) ปัญหาการจราจร โดยเฉพาะในกรุงเทพฯ กลายเป็นปัญหาที่แก้ไขไม่รู้จักจบสิ้นและหาข้อยุติไม่ได้ การจราจรติดขัดกลายเป็นเครื่องมือทำลายพลังงานอย่างมาก

(5) ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมของคนในเมือง แม้จะมองเห็นว่าฐานะมั่งคั่ง แต่โดยเนื้อแท้แล้วมีปัญหาเศรษฐกิจมากมาย คนยากจนต้องสู้กับปัญหาเศรษฐกิจเพื่อความอยู่รอดของตน ก่อให้เกิดผลเสียทางจิตใจ ที่ขาดความเอื้อเพื่อเห็นอกเห็นใจกันและกันเป็นส่วนมาก

กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้มีการคัดเลือกพื้นที่ทำการศึกษา โดยคัดเลือกจากชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งนอกจากคนไทยพื้นราบคือ คนไทยกลาง และคนไทยอีสานแล้ว ยังประกอบด้วยชาติพันธุ์ต่าง ๆ ดังนี้

1. กะเหรี่ยง

1.1 ประวัติความเป็นมา เดิมกะเหรี่ยงอาศัยอยู่แถบบริเวณต้นแม่น้ำสาละวิน ต่อมาได้อพยพเข้าสู่เมียนมาร์และไทย แต่คำกล่าวนี้ไม่มีหลักฐานแน่ชัด กะเหรี่ยงจัดอยู่ในตระกูลภาษาจีน – ธิเบต ในประเทศไทยมี 1,993 หมู่บ้าน 69,353 หลังคาเรือน ประชากร 352,295 คน คิดเป็นร้อยละ 46.80 ของจำนวนประชากรชาวเขาในประเทศไทย (พระสถาพร, 2545ก) กระจายตัวอยู่ในเขต 15 จังหวัดคือ กาญจนบุรี กำแพงเพชร เชียงราย เชียงใหม่ ตาก ประจวบคีรีขันธ์ เพชรบุรี แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน ราชบุรี ลำปาง ลำพูน สุโขทัย สุพรรณบุรี และอุทัยธานี ปัจจุบันมีกะเหรี่ยงอพยพเข้าไปอยู่ในเมืองจำนวนหนึ่ง ทำงานเป็นข้าราชการ รับจ้าง อีกส่วนหนึ่งศึกษาเล่าเรียน โดยพบว่า กะเหรี่ยงในประเทศไทยมี 4 กลุ่มย่อยคือ

- 1.1.1 สะกอ หรือยางขาว เรียกตัวเองว่า “ปกากะญอ” เป็นกลุ่มที่มีประชากรมากที่สุด
- 1.1.2 โป เรียกตัวเองว่า “โพล่ง” ส่วนใหญ่อยู่ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และลำพูน
- 1.1.3 ปะโอ หรือ “ตองสู” อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 1.1.4 บะเว หรือ “คะยา” อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดแม่ฮ่องสอน

1.2 การตั้งถิ่นฐาน กะเหรี่ยงส่วนใหญ่อยู่บนเขาและมีบ้านอยู่ตามพื้นราบ บางแห่งมีทั้งกะเหรี่ยงสะกอและกะเหรี่ยงโป อยู่อย่างหนาแน่นก็จริง แต่ไม่ชอบอยู่รวมกัน หมู่บ้านถึงแม้จะอยู่

ติดกันแต่ก็แยกกลุ่มกัน ลักษณะเด่นอันหนึ่งของกะเหรี่ยงที่ไม่เหมือนกับชาวเขาเผ่าอื่นก็คือ การตั้งหมู่บ้านอย่างถาวรเป็นหลักแหล่ง เช่น บางหมู่บ้านอยู่มานานกว่า 200 ปีก็มี ทั้งนี้เพราะความสามารถในการอนุรักษ์ดินและน้ำ วิธีการที่ดีและเหมาะสมคือ การทำนาแบบขั้นบันไดตามไหล่เขา ซึ่งสามารถท่อน้ำเข้าไปใช้ได้ หรือการทำน่าน้ำฝน คนทั่ว ๆ ไป โดยเฉพาะทางภาคเหนือ รู้จักกะเหรี่ยงในชื่อว่า คนข่าง ส่วนคนไทยในภาคกลางนั้นรู้จักกะเหรี่ยงในชื่อว่า กะเหรี่ยง นอกจากนั้นในท้องที่หนึ่ง ๆ อาจเรียกกะเหรี่ยงว่า ข่างแดง ข่างขาว ข่างเปียง ข่างกะเลอ และข่างน้ำ ซึ่งที่แท้จริงแล้วก็คือชื่อกะเหรี่ยงอย่างเดียวกัน แต่นักภาษาศาสตร์ได้แบ่งแยกกลุ่มกะเหรี่ยงทั้งหมดที่อยู่ในประเทศไทยเพียง 4 กลุ่มตามที่ได้กล่าวมาแล้วเท่านั้น (Jacobson et al, 1990)

1.3 ระบบสังคม การตั้งถิ่นฐานรวมตัวกันเป็นหมู่บ้านเป็นสิ่งสำคัญคือ เป็นแหล่งหรือสถานที่สำหรับการประกอบพิธีกรรมของตนเอง ในหมู่บ้านหนึ่ง ๆ นั้นจะมีหัวหน้าฝ่ายชายซึ่งมีตำแหน่งเป็นหมอผีมีเพียงคนเดียวเป็นผู้ทำพิธีกรรมนี้ นอกจากนั้นแต่ละหมู่บ้าน (ในอดีต) ยังได้แบ่งเขตของตนหรืออาณาเขตของหมู่บ้านโดยใช้ศมิการเดินทางระยะเดินเท้า 1 ชั่วโมง เป็นตัวกำหนด คนในหมู่บ้านหนึ่งจะไปทำอะไรในเขตของอีกหมู่บ้านหนึ่งไม่ได้ นอกจากการทำนาเท่านั้น เพราะนาซื้อขายกันได้ แต่ไร่นั้นเป็นการถือกรรมสิทธิ์ครอบครอง สังคมกะเหรี่ยงเป็นครอบครัวเดี่ยว คือในบ้านหลังหนึ่งจะประกอบด้วยพ่อแม่ และลูกเท่านั้น เมื่อลูกแต่งงานก็จะแยกครอบครัวไปปลูกบ้านใหม่หลังเล็ก ๆ แต่มีข้อแม้ว่า ถ้าแต่งงานแล้ว ชายจะต้องมาอยู่กับบ้านภรรยา ก่อนเป็นเวลา 1 ฤดูกาลเกษตร (คือเริ่มจากการถางไร่) ปลูกข้าวและเก็บเกี่ยวข้าวประมาณ 7-8 เดือน หลังจากนั้นก็จะปลูกบ้านใกล้ชิดกับพ่อแม่ฝ่ายภรรยา คำว่าครัวเรือนในสังคมกะเหรี่ยงนอกจากมีความหมายถึงพื้นฐานขั้นแรกในด้านการผลิตและบริโภคแล้วยังหมายความว่าแต่ละครัวเรือนมีไร่ของตนเอง พิธีกรรมด้านการเกษตรและการรักษาพยาบาลเป็นหน้าที่ของหัวหน้าครัวเรือนยกเว้นพิธีทางศาสนา หรือการเลี้ยงผีตามประเพณีของผีฝ่ายมารดา (Tribal Research Institute, 1995)

1.4 การปกครอง อำนาจในทางการปกครองโดยเฉพาะจากทางราชการที่ได้ตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านนั้น ถ้าเป็นหมู่บ้านที่อยู่ห่างไกลและการคมนาคมลำบากแล้ว อำนาจต่าง ๆ ของผู้รับหน้าที่จากทางรัฐบาลจะมีไม่มากเท่ากับหมอผีประจำหมู่บ้านและกลุ่มอาวุโส เพราะชาวบ้านต่างยอมรับและประพฤติปฏิบัติตามประเพณีมากกว่า เช่น การตัดสินปัญหาที่มีความผิด โดยการลงโทษ ด้วยการขับไล่ลูกบ้านออกจากหมู่บ้าน จะเป็นไปตามข้อตัดสินของกลุ่มผู้อาวุโสเท่านั้น ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ที่ได้รับแต่งตั้งให้มีตำแหน่งทางราชการก็เป็นเพียงคนหนึ่งในคณะกรรมการของกลุ่มผู้ตัดสิน

1.5 ความเชื่อถือ ความเชื่อถือของกะเหรี่ยง ได้แผ่แทรกซึมและมีอิทธิพลมากต่อการประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวันของเขา ดังนั้นกะเหรี่ยงจึงให้ความสำคัญในทางศาสนามาก นั่นคือการนับถือผีและพุทธรวมกัน ผีที่กะเหรี่ยงนับถือซึ่งมีความสำคัญ ได้แก่ ผีเจ้าที่ และผีต่าง ๆ ที่สิงสถิตอยู่ตามป่า ภูเขา ลำห้วย ไร่ และหมู่บ้าน ฯลฯ ผีที่ถือกันว่าเป็นผีร้ายนั้นเชื่อว่าเป็นผีที่จะทำให้ประสบภัยพิบัติทั้งปวง จึงต้องมีการเอาอกเอาใจด้วยการเช่นสังเวยด้วยอาหารต่าง ๆ ซึ่งได้แก่ หมู ไก่ ฯลฯ

1.6 เศรษฐกิจ เศรษฐกิจของกะเหรี่ยงอยู่ในสภาพที่เรียกว่า “เพื่อยังชีพ” ซึ่งหมายถึงการทำมาหากินเพื่อบริโภคเท่านั้น ได้แก่ การปลูกข้าวไร่เป็นหลัก และการทำงานขั้นบันไดตามหุบเขา แต่ในปัจจุบันนี้กะเหรี่ยงเริ่มรู้จักการปลูกพืชเงินสด หรือปลูกพืชเพื่อขายกันมากขึ้น เช่น กะหล่ำปลี มะเขือเทศ ข้าวโพด มันฝรั่ง พืชผักผลไม้และดอกไม้เมืองหนาว โดยเฉพาะหมู่บ้านที่อยู่ในโครงการหลวง และหมู่บ้านที่มีการคมนาคมค่อนข้างสะดวก มีน้ำใช้สำหรับการเกษตรได้ตลอดฤดูกาลเพาะปลูก กะเหรี่ยงได้ชื่อว่าเป็นเผ่าที่รู้จักการใช้พื้นที่ทำกินแบบอนุรักษ์โดยวิธีที่เรียกว่า “ไร่หมุนเวียน” คือ ทำไปแล้วก็พักทิ้งไว้ 3-5 ปี ก็จะกลับไปทำใหม่วนเวียนกันเช่นนี้ตลอดไปเพื่อป้องกันการสูญเสียของหน้าดิน อันจะทำให้ดินเสื่อมคุณภาพ จึงนับว่ากะเหรี่ยงเป็นพวกที่อยู่อย่างถาวรไม่เคลื่อนย้าย กะเหรี่ยงนิยมเลี้ยงสัตว์ต่าง ๆ โดยเฉพาะไก่และสุกร เลี้ยงไว้เพื่อใช้ในพิธีกรรมต่าง ๆ (พระสถาพร, 2545ก)

2 ม้ง

2.1 ประวัติความเป็นมา ม้งเป็นชนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีถิ่นที่อยู่ในประเทศจีนและประเทศต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ คือ เวียดนาม เมียนมาร์ ลาว และประเทศไทย ม้งที่อยู่ในประเทศไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ ม้งขาว และม้งเขียว การแบ่งชื่อกลุ่มย่อยดังกล่าว แบ่งตามการเรียกชื่อของเขาเอง กล่าวคือ ม้งขาวเรียกตัวเองว่า “ฮม้ง เตื่อว” และม้งเขียวเรียกตนเองว่า “ฮม้ง จิว” การเรียกชื่อกลุ่มย่อยม้งเขียวในประเทศไทยมีชื่อเรียกโดยคนต่าง ๆ เผ่าว่า “ม้งน้ำเงิน” “ม้งลาย” “ม้งดอก” “ม้งดำ” ซึ่งชื่อเหล่านี้ต่างหมายถึง “ม้งเขียว” ทั้งสิ้น แต่ชื่อที่นิยมใช้เรียกกลุ่มนี้มีมากที่สุดคือ “ม้งน้ำเงิน”

2.2 การตั้งถิ่นฐาน ปัจจุบันม้งในประเทศไทย กระจายตัวอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศไทย 13 จังหวัด คือ กำแพงเพชร เชียงราย เชียงใหม่ ตาก น่าน พิชญ โลก เพชรบูรณ์ พะเยา แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง สุโขทัย และเลย มีจำนวนหมู่บ้าน 223 หมู่บ้าน 15,177 หลังคาเรือน ประชากร 118,779 คน คิดเป็นร้อยละ 15.77 ของจำนวนประชากรชาวเขาทั้งหมดในประเทศไทย (พระสถาพร, 2545ข) ม้งมีประชากรมากเป็นอันดับสอง รองลงมาจากเผ่ากะเหรี่ยง ในด้านการกระจายตัวของ

ประชากร มั่งเป็นเผ่าที่มีการกระจายตัวไปในหลายจังหวัด เพราะอดีตมีการอพยพเคลื่อนย้ายกันบ่อยมาก เมื่อคิดจากจำนวนประชากรและจำนวนหลังคาเรือนทั่วประเทศ ปรากฏว่าจำนวนประชากรโดยเฉลี่ยต่อหลังคาเรือน 7.83 คน ขนาดครัวเรือนจึงมีขนาดค่อนข้างใหญ่ เนื่องจากมีนิยมการอยู่ร่วมกันเป็นแบบครอบครัวขยาย คือมีหลายครอบครัวอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน ซึ่งการอยู่ร่วมกันแบบครอบครัวขยายยังให้ผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจอีกด้วย เนื่องจากมีกำลังแรงงานมากในครัวเรือน การตั้งถิ่นฐานของมั่ง ส่วนใหญ่จะตั้งถิ่นฐานเป็นแบบหมู่บ้าน ขนาด 20 – 30 หลังคาเรือน วิลเลียม อาร์ เกดเดส นักมานุษยวิทยาชาวออสเตรเลียได้ศึกษาถึงกระบวนการตั้งถิ่นฐานการขยายตัวของหมู่บ้าน และการตั้งหมู่บ้านของมั่งพบว่าขนาดของหมู่บ้านมักจะขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของดินและความกว้างของพื้นที่ เมื่อมีการตั้งหมู่บ้านขึ้นในระยะแรกพื้นที่ที่ใช้ประกอบการเกษตรมักจะอยู่รอบ ๆ หมู่บ้าน และไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก แต่เมื่อมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นหรือมีการอพยพประชากรเข้ามาในหมู่บ้าน ทำให้ระยะทางจากไร่ถึงหมู่บ้านมีระยะไกลขึ้นก่อให้เกิดความยากลำบากในการเดินทาง ดังนั้น จึงได้มีการสร้างกระท่อม หรือบ้านแบบง่าย ๆ ขึ้นในไร่ เพื่อให้อยู่อาศัยเป็นการชั่วคราว และในหลายกรณี สมาชิกในหมู่บ้านจะอยู่อาศัยในกระท่อมที่ไร่เป็นระยะเวลานาน โดยจะทิ้งสัตว์เลี้ยงไว้ในหมู่บ้านให้เด็กและผู้สูงอายุเป็นผู้ดูแล ในระยะต่อมาที่อยู่อาศัยชั่วคราวในไร่จะก่อตัวเป็นหมู่บ้านใหม่ และบางครอบครัวจะอพยพไปหาที่ดินทำกินในแหล่งอื่น (Jacobson, H.K. and M.F. Price, 1990)

2.3 ระบบครอบครัวและเครือญาติ หมายถึง การจัดรูปแบบความสัมพันธ์ของบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกันทางสายเลือดหรือสัมพันธ์กันเนื่องจากแต่งงานกัน หรือบุคคลที่สังคมมองว่าเป็นเครือญาติกันแม้ว่าจะไม่ได้มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดหรือการแต่งงาน ความสัมพันธ์เหล่านี้ออกมาในรูปแบบต่าง ๆ กันดังต่อไปนี้ คือ

2.3.1 ความสัมพันธ์แบบครอบครัว เป็นความสัมพันธ์ในรูปแบบหนึ่งระหว่างสมาชิกในครัวเรือนเดียวกัน นับว่าเป็นความสัมพันธ์ที่กระชับที่สุดในสังคมมั่ง สมาชิกในครัวเรือนจะมีความผูกพัน ความสนิทสนม ความรักใคร่ปรองดองกันมากกว่าบุคคลอื่น ๆ นอกครัวเรือน หน่วยที่เล็กที่สุดในครัวเรือนได้แก่ ครอบครัวเดี่ยวซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก นอกจากนี้ยังมีหลายครอบครัวในครัวเรือนเดียวกัน ซึ่งจัดว่าเป็นครอบครัวแบบขยาย ดังนั้น ครอบครัวแบบขยายจึงมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติขยายขอบเขตออกไปเป็นความสัมพันธ์แบบ ปู่ย่า พ่อแม่ ลูกหลาน พี่เขย พี่สะใภ้ น้องเขย น้องสะใภ้ เป็นต้น คือมีสมาชิกมากกว่าสองชั่วรุ่นอายุคน ความสัมพันธ์ในแบบนี้ มั่งเรียนว่า “อี เจ้ เหน่งฮั” ซึ่งมีความหมายว่า “คนในบ้านเดียวกัน”

2.3.2 ความสัมพันธ์แบบสายตระกูล เป็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ที่มีระดับกว้างกว่าความสัมพันธ์ในครัวเรือน ขอบเขตความสัมพันธ์แบบนี้เป็นไปตามการนับถือเครือญาติในวัฒนธรรมของม้ง เรียกว่า “อี จิว กือ ตี้” ซึ่งหมายความว่า “พี่น้องกลุ่มหนึ่ง” ม้งมีการสืบเชื้อสายทางฝ่ายชาย การสืบเชื้อสายที่แสดงความเป็นเครือญาติในสายตระกูลเดียวกันนี้จะมีขอบเขตไปถึงห้าชั่วรุ่นอายุคน คือนับตั้งแต่ รุ่นลูก (ฤทธิหัยวะ) รุ่นพ่อ – แม่ (ตลี – เหนียะ) รุ่นปู่ – ย่า (เหยอร์ – ป้อฮ์) รุ่นทวด (กั้ง) และรุ่นพ่อแม่ของทวด (ซัว) ดังนั้น ในระหว่างม้งด้วยกัน ถ้าสามารถสืบได้ว่าสืบเชื้อสายโดยตรงมาจากทั้งห้ารุ่นดังกล่าวถือว่าเป็นสายตระกูลเดียวกันทั้งสิ้น และผู้ที่อยู่ในสายตระกูลเดียวกันจะมีเครื่องแสดงที่สำคัญอยู่อย่างหนึ่งคือ การนับถือผีบรรพบุรุษชนิดเดียวกันหรือที่ม้งเรียกว่า “ลี้กั้ง” หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ ม้งในแต่ละสายตระกูลจะมีผีบรรพบุรุษแต่ละชนิดเป็นของตนเอง บรรดา “ลี้กั้ง” ที่ม้งนับถือนั้นได้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยเชื่อว่าบรรพบุรุษเหล่านี้จะคอยปกป้องคุ้มครองภัยให้แก่ลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่

2.3.3 ความสัมพันธ์แบบแซ่ตระกูล เป็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติในอีกระดับหนึ่ง ซึ่งกว้างขวางกว่าความสัมพันธ์ในแบบครัวเรือน และแบบสายตระกูล ความสัมพันธ์ในแบบนี้มีแซ่ตระกูลหรือที่ม้งเรียกว่า “เส่ง” เป็นตัวกำหนดความเป็นเครือญาติในระดับนี้ แม้ว่าสมาชิกบางคนหรือหลาย ๆ คนจะไม่ได้มีความสัมพันธ์กันทางสายเลือดเลย แต่วัฒนธรรมของม้ง ก็ได้กำหนดให้บุคคลใช้แซ่เดียวกัน มีความเป็นพี่น้อง หรือเป็นเครือญาติกัน ดังนั้นชายหญิงที่มีแซ่เดียวกันจึงไม่สามารถที่จะแต่งงานหรือมีความสัมพันธ์ทางเพศ ข้อห้ามดังกล่าวยังได้ครอบคลุมไปถึงม้งทั้งสองกลุ่ม คือม้งขาวและม้งเขียวที่ใช้แซ่เดียวกัน จะเห็นได้ว่า การจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคมในแบบนี้เป็นการจัดที่กว้างขวาง และรวมสมาชิกเข้าไว้เป็นจำนวนมากมาย

ความสัมพันธ์แบบแซ่ตระกูล เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการแต่งงานระหว่างชายและหญิง ซึ่งสามารถจัดได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ทางเครือญาติในอีกรูปแบบหนึ่งระหว่างบุคคลต่างแซ่ตระกูล แต่เป็นการถือเครือญาติที่ไม่กว้างขวางนักซึ่งโดยปกติมักจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสองครัวเรือนที่ชายและหญิงแต่งงานกัน กล่าวคือฝ่ายชายจะเรียกครอบครัวของฝ่ายหญิงว่า “เน่ง จา” ซึ่งหมายความว่า “ครอบครัวของภรรยา” ได้แก่พ่อแม่พี่น้องของภรรยา ความสำคัญของการจัดเครือญาติในแบบนี้คือเป็นการเชื่อมโยงระหว่างแซ่ตระกูลต่าง ๆ กัน ก่อให้เกิดเป็นสังคมม้งรวมทั้งหมด แม้ว่าจะไม่เป็นความสัมพันธ์ที่กว้างขวางอย่างในระดับสายตระกูลก็ตาม ความสัมพันธ์ของฝ่ายชายกับครอบครัวของภรรยาอยู่ในข้อกำหนดที่ว่าถ้าพ่อของภรรยาเสียชีวิตลงเป็นหน้าที่ของสามีที่จะต้องฆ่าวัวให้แก่ครอบครัวภรรยา นอกจากนี้ฝ่ายชายเมื่อแต่งงานก็อาจไปอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิงเพื่อทำงานให้แก่พ่อตา เพื่อทดแทนค่าสินสอดในกรณีที่ไม่มีเงินค่าสินสอด

2.4 ระบบความเชื่อ โดยทั่วไป มั่งมีความเชื่อแบบนับถือผี ผสมกับการบูชาบรรพบุรุษ สารสำคัญจากระบบความเชื่อดังกล่าว ได้แก่ ความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ อย่างไรก็ตามมิได้หมายความว่ามั่ง มองปรากฏการณ์หรือพฤติกรรมต่าง ๆ ว่าอยู่ภายใต้การบงการของอำนาจเหนือธรรมชาติทั้งสิ้น แต่หมายความว่าความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ มีความสำคัญอยู่ในวัฒนธรรมและสังคมของเขา สิ่งเหนือธรรมชาติตามระบบความเชื่อของมั่ง สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ชนิด คือ ผีต่าง ๆ และขวัญ

2.5 ระบบเศรษฐกิจ ปัจจุบันไม่อาจกล่าวได้ว่า มั่งเป็นสังคมที่มีการประกอบการเกษตรเพียงอย่างเดียว เนื่องจากหมู่บ้านมั่งในท้องที่อำเภอและจังหวัดต่าง ๆ ได้รับอิทธิพลจากภายนอกและการพัฒนาจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ ในระดับมากน้อยต่างกัน สภาพดังกล่าวทำให้ระบบการเกษตรมีความแตกต่างกันตั้งแต่การเกษตรแบบทำไร่เลื่อนลอย แบบหมุนเวียน ไปจนถึงแบบถาวร นอกเหนือจากการเกษตร ก็มีการอพยพเข้าไปอยู่ในเมืองจำนวนมาก มั่งมีลักษณะนิสัยที่เด่นอย่างหนึ่งคือ เป็นคนขยันขันแข็งในการทำงาน มีความชำนาญด้านการซื้อขายสินค้า จึงทำให้มีมั่งจำนวนหนึ่งอพยพเข้าไปอยู่ในเมืองเป็นเจ้าของร้านค้า เป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีพอสมควร อาชีพในเมืองของชาวเขาเผ่านี้มีมากมายหลายประเภท เช่น เป็นเจ้าของกิจการขายสินค้าในตลาดไนท์บazaar ในเมืองเชียงใหม่ ขายพืชผัก ผลไม้ ดอกไม้ ทำกิจการค้าด้านธุรกิจท่องเที่ยว เป็นข้าราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจ บวชเป็นพระภิกษุสามเณร ฯลฯ (พระสถาพร, 2545ข)

3. ขมุ

3.1 ประวัติความเป็นมา ขมุ เป็นชาวเขาเผ่าหนึ่งซึ่งส่วนใหญ่มีถิ่นที่อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย นักภาษาศาสตร์ จำแนกภาษาของชาวขมุอยู่ในตระกูลภาษา มอญ-เขมร ซึ่งอยู่ในตระกูลออสโตรเอเชียติก ชาวขมุเรียกตัวเองว่า “ขมุ” อ่านว่า ขะ - มุ (เสียงวรรณยุกต์ตรี) แต่คนต่างเผ่ากับชาวขมุมักจะเรียกชาวขมุว่า “ชะ-หมุ” (เสียงวรรณยุกต์เอก) ซึ่งคำว่า “ขมุ” นี้มีความหมายในภาษาไทยว่า “คน” ขมุในประเทศไทยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มย่อย คือ ขมุมกพลาง หรือ ขมุฮอก และขมุลื้อ โดยแยกตามความแตกต่างทางภาษาท้องถิ่นและลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือชาวขมุลื้อ ก่อนข้างจะเป็นกลุ่มที่ได้รับอิทธิพลจากโลกภายนอกมากกว่า ภาษาที่ใช้พูดจะมีภาษาไทยเหนือปะปนอยู่มาก การยึดถือจารีตประเพณีและความเชื่อดั้งเดิมก็ค่อนข้างจะเปลี่ยนแปลงไปมากกว่าขมุมกพลาง

3.2 ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน เชื่อกันว่า ขมุ เป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมของเอเชียอาคเนย์ ในปัจจุบัน ขมุกระจายตัวอยู่ทางประเทศลาวตอนเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแขวงหลวงพระบาง สำหรับประเทศไทยนั้น ขมมีอยู่อย่างหนาแน่นในจังหวัดน่าน นอกจากนั้นก็มีอยู่ในจังหวัดเชียงราย ลำปาง เชียงใหม่ สุโขทัย และอุทัยธานี จำนวนประชากร ขมุในประเทศไทยนั้น จากการสำรวจพบว่า มี 35 หมู่บ้าน 1,951 หลังคาเรือน 10,476 คน คิดเป็นร้อยละ 1.39 ของจำนวนประชากรชาวเขาทั้งหมดในประเทศไทย (พระสถาพร, 2545ค) ส่วนใหญ่ตั้งบ้านในระดับความสูงที่ต่ำกว่า 1,000 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล และที่ตั้งหมู่บ้านส่วนใหญ่จะนิยมพื้นที่ราบระหว่างหุบเขา นอกจากนี้ยังนิยมตั้งหมู่บ้านที่มีทางเข้าหมู่บ้านหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ซึ่งขมุถือว่าเป็นความร่มเย็นเป็นสุขมาให้คนในหมู่บ้าน ลักษณะบ้านขมุ เป็นบ้านยกพื้นและพื้นบ้านมี 2 ระดับ บ้านส่วนใหญ่จะมีห้องนอนเดียวซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบบ้านกับลักษณะโครงสร้างของครอบครัว กล่าวคือ ขมมักจะมีครอบครัวเป็นครอบครัวเดี่ยว จึงมิได้มีโครงสร้างบ้านที่สามารถจะแบ่งออกเป็นห้องเล็ก ๆ ได้มากนัก และการที่จะต่อเติมบ้านก็กระทำได้อย่างยาก เนื่องจากเป็นบ้านยกพื้น

3.3 ระบบเศรษฐกิจ ขมุส่วนใหญ่ หาเลี้ยงชีพโดยการทำไร่บนภูเขา โดยใช้ระบบการประกอบเกษตรกรรมที่เรียกว่า ไร่หมุนเวียน กล่าวคือ เมื่อได้กำหนดการตัดโค่นต้นไม้และเผาเพื่อใช้พื้นที่เป็นที่เพาะปลูกแล้ว ก็จะใช้พื้นที่แห่งนั้นประมาณ 1 – 3 ปี แล้วจะปล่อยให้พื้นที่นั้นพักตัวให้ต้นไม้ขึ้นเป็นป่าใหม่ ประมาณ 1 – 3 ปี เพื่อให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มขึ้นแล้วจึงแผ้วถางกลับไปใช้พื้นที่นั้นใหม่ ส่วนพืชที่ปลูกนั้น ได้แก่ข้าวสำหรับบริโภค และข้าวโพดสำหรับเลี้ยงสัตว์ นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืชสวนครัว ซึ่งเป็นพืชจำพวกเครื่องเทศ เช่น พริก หอม กระเทียม ตะไคร้ ข่า ขมิ้น เป็นต้น เมื่อพิจารณาระบบเศรษฐกิจของขมุโดยรวมสามารถจัดได้ว่า ขมุส่วนใหญ่มีระบบเศรษฐกิจเพื่อยังชีพ นอกจากนี้ ขมุ ยังจัดได้ว่าเป็นพวกที่มีความชำนาญในเรื่องการทำไม้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเลื่อยไม้ ทั้งนี้ เป็นผลเนื่องมาจากการที่ชาวอังกฤษและฝรั่งเศสได้เข้ามาทำอุตสาหกรรมไม้ในประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2429 เป็นต้นมา และได้จ้างพวกขมุมาเป็นคนงานในการทำป่าไม้ ทำให้พวกขมุได้รับความรู้ในเรื่องอุตสาหกรรมไม้ และถ่ายทอดความรู้กันมาจนถึงปัจจุบัน (พระสถาพร, 2545ค)

4. มอญ

มอญเป็นชนชาติเก่าแก่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน กล่าวกันว่าชาวมอญเดิมตั้งถิ่นฐานอยู่ทางตะวันตกของประเทศจีน พวกมอญเรียกตนเองว่า “รามัญ” แล้วเพี้ยนมาเป็น “มอญ” และเรียกประเทศของตนเองว่า “รามัญประเทศ” ส่วนพม่าเรียกมอญว่า “ตะเลง” หลังจากที่อยู่พยพออกจากจีนลงมาทางใต้ มอญได้มาตั้งอาณาจักรขึ้นที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำอิระวดี บริเวณพม่าตอนล่างโดยมีศูนย์กลางอยู่ที่สะเทิม ประมาณปี พ.ศ. 241 อาณาจักรมอญที่สะเทิมได้เจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและศาสนา ตลอดระยะเวลากว่า 700 ปีของการก่อตั้งอาณาจักรมอญทางพม่าตอนล่าง มอญได้ผ่านทั้งยุคอันรุ่งเรืองและตกต่ำ กระทั่งล่มสลายเมื่อเสียเอกราชและถูกรวมเข้ากับพม่าในปี พ.ศ. 2300

สภาพความเป็นอยู่ของชาวมอญต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่ออิสรภาพและความอยู่รอดของตนตลอดจนความเดือดร้อนจากการปกครองจึงทำให้ชาวมอญได้อพยพ มาพึ่งพระบรมโพธิสมภารตั้งแต่สมัยอยุธยาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ปี พ.ศ. 2137 มอญที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยได้รับการต้อนรับและมีฐานะเป็นไพร่หลวงเช่นเดียวกับพลเมืองชาวไทย มอญอพยพเหล่านั้นได้เป็นกำลังสำคัญของประเทศไทยโดยเฉพาะการมีบทบาทสำคัญในการรับราชการทหารป้องกันการรุกรานของพม่าตามหัวเมืองชายแดน เมื่อมอญเข้ามาอยู่ประเทศไทยเป็นเวลานาน ชาวมอญที่อาศัยอยู่ตามชุมชนต่างๆ ได้มีการปรับตัวอันเนื่องมาจากปัจจัยต่างๆ ที่เอื้ออำนวยต่อการผสมกลมกลืน แม้ทุกวันนี้ชาวมอญไม่มีอาณาจักรของตนเอง แต่ชาวมอญส่วนหนึ่งยังรักษารักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมที่ยังคงสืบทอดมาสู่ลูกหลานชาวไทยมอญปัจจุบัน (ศูนย์สื่อมวลชนคณะพระมหาไถ่, 2546)

กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากการทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบในการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของตัวแปร ดังนี้

1. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ได้แก่ จำนวนแรงงานทางการเกษตรในครัวเรือน ขนาดพื้นที่ถือครอง อาชีพ และรายได้
2. ปัจจัยทางด้านสังคมที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ได้แก่ ระยะเวลาการอาศัยอยู่ในชุมชน อายุ ชาติพันธุ์ และการศึกษา

สมมติฐานในการวิจัย

สมมติฐานระหว่างปัจจัยทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน มีดังนี้

สมมติฐานที่ 1 จำนวนแรงงานทางการเกษตรในครัวเรือนของเกษตรกรมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

สมมติฐานที่ 2 ขนาดพื้นที่ถือครองของเกษตรกรมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

สมมติฐานที่ 3 อาชีพหลักของเกษตรกรมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

สมมติฐานที่ 4 รายได้ของเกษตรกรมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

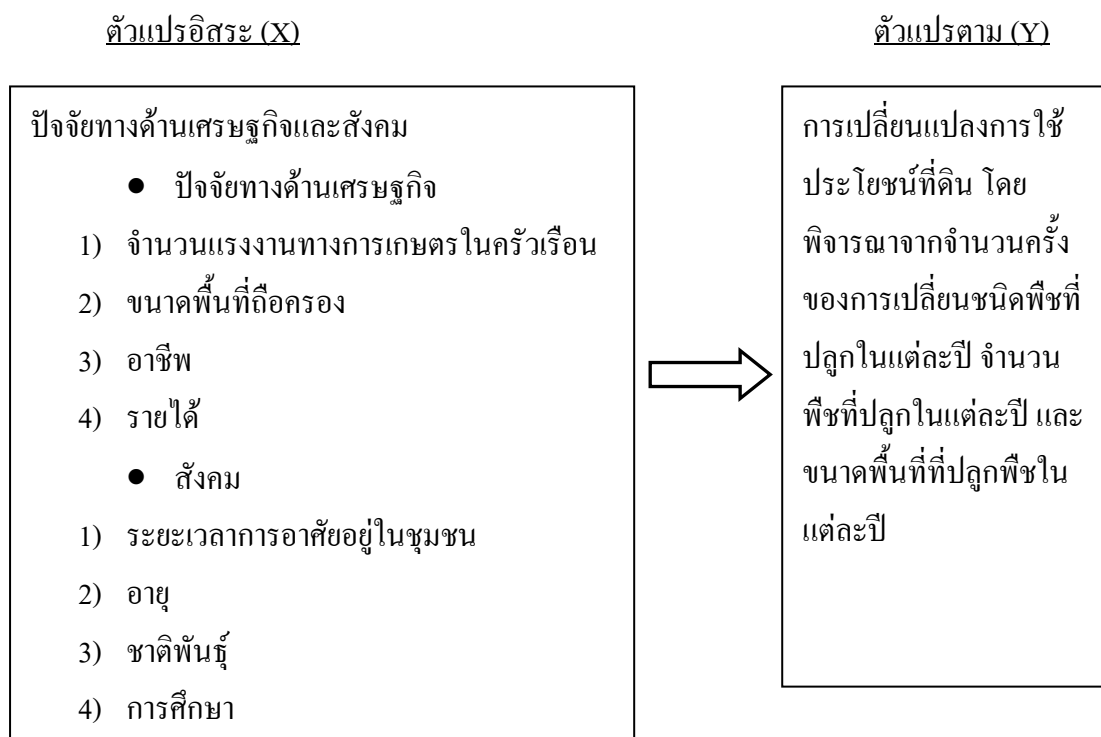
สมมติฐานที่ 5 ระยะเวลาการอาศัยอยู่ในชุมชนของเกษตรกรมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

สมมติฐานที่ 6 อายุของเกษตรกรมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

สมมติฐานที่ 7 ชาติพันธุ์ของเกษตรกรมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

สมมติฐานที่ 8 การศึกษาของเกษตรกรมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากสมมติฐานของการวิจัยที่กล่าวมานี้ สามารถแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ และตัวแปรตามได้รายละเอียดภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ตัวแปรอิสระ (X) คือ ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน แบ่งออกเป็น ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ประกอบด้วย จำนวนแรงงานทางการเกษตรในครัวเรือน ขนาดพื้นที่ถือครอง อาชีพ และรายได้ และปัจจัยทางด้านสังคม ประกอบด้วย ระยะเวลาการอาศัยอยู่ในชุมชน อายุ ชาติพันธุ์ และการศึกษา

ตัวแปรตาม (Y) คือ การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ได้แก่ จำนวนครั้งของการเปลี่ยนชนิดพืชที่ปลูกในแต่ละปี จำนวนพืชที่ปลูกในแต่ละปี และขนาดพื้นที่ที่ปลูกพืชในแต่ละปี

อุปกรณ์และวิธีการ

อุปกรณ์

1. แบบสอบถาม
2. กล้องถ่ายรูป
3. เครื่องเขียน
4. คอมพิวเตอร์พร้อมโปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จรูป

วิธีการ

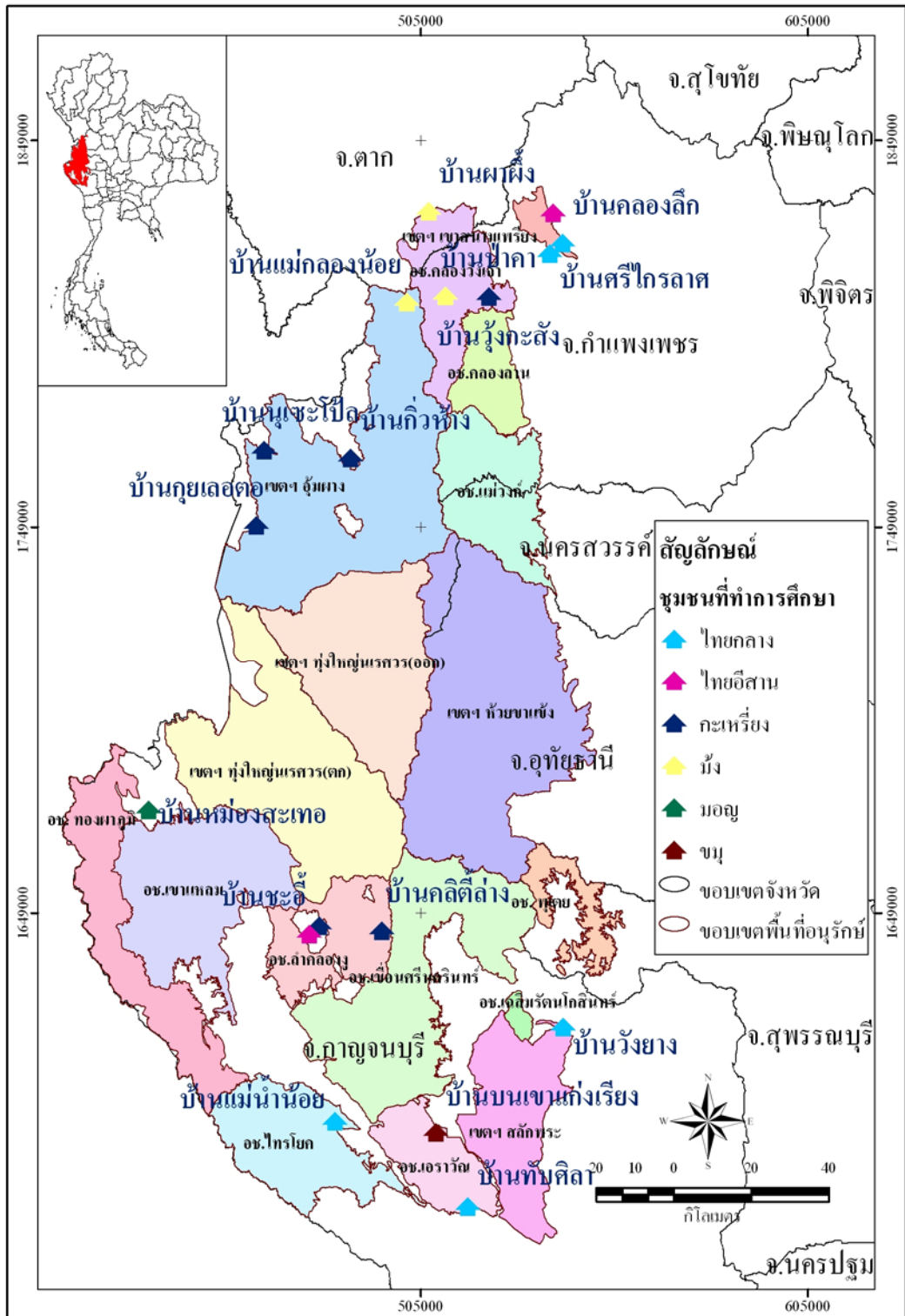
1. การเลือกพื้นที่ศึกษาและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 นำผลการศึกษาของโครงการจัดการฝึนป่าตะวันตกเชิงระบบนิเวศ มาประยุกต์ใช้ในการเลือกพื้นที่ศึกษา กล่าวคือ โครงการจัดการฝึนป่าตะวันตกเชิงระบบนิเวศ ได้ทำการออกแบบสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการคัดเลือกหมู่บ้านสำหรับการสำรวจข้อมูลในเชิงลึก โดยให้เจ้าหน้าที่ภาคสนามที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ฝึนป่าตะวันตกและคณะกรรมการอนุรักษ์ฝึนป่าตะวันตกประจำจังหวัดให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ (1) ชื่อหมู่บ้านทั้งหมดที่ปรากฏในปัจจุบัน (2) ระดับความรุนแรงของปัญหาในด้านการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ (ในทัศนะของผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่) รวม 4 ด้าน ได้แก่ ลักลอบตัดไม้ ล่าสัตว์ป่า เก็บหาของป่า และบุกรุกที่ดิน แล้วนำข้อมูลดังกล่าวไปหาค่าเฉลี่ยระดับความรุนแรงของปัญหาทั้ง 4 ด้าน และจัดพิสัยภาวะวิกฤติในการพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ ดังนี้ ระดับวิกฤติน้อยหรือไม่วิกฤติ คือ มีค่าพิสัยระหว่าง 0.01 – 1.00 ระดับวิกฤติปานกลาง คือ มีค่าพิสัยระหว่าง 1.01 – 2.00 และระดับวิกฤติรุนแรง คือ มีค่าพิสัยระหว่าง 2.01 – 3.00 จากข้อมูลเบื้องต้นปรากฏว่า มีหมู่บ้านที่จัดอยู่ในระดับวิกฤติปานกลางและรุนแรง (1.01 – 3.00) ซึ่งถูกคัดเลือกเพื่อทำการสำรวจข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยอาศัยเทคนิคการประเมินชุมชนอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal: RRA) รวมทั้งสิ้น 96 หมู่บ้าน ซึ่งเมื่อได้ข้อมูลพื้นฐานจากโครงการจัดการฝึนป่าตะวันตกเชิงระบบนิเวศ จึงนำมาพิจารณาคัดเลือกพื้นที่ศึกษา โดยมีหลักเกณฑ์สำคัญ คือ เป็นหมู่บ้านที่ตั้งหรือมีพื้นที่ทำกินอยู่ในฝึนป่าตะวันตก การพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติ อยู่ในระดับวิกฤติ มีประชากรที่มีกลุ่มชาติพันธุ์หลัก

แตกต่างกัน ดังนี้ ไทยกลาง ไทยอีสาน กะเหรี่ยง ม้ง มอญ และขมุ รวมทั้งสิ้น 18 หมู่บ้าน ตั้งอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ 8 แห่ง โดยมีรายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 1 และภาพที่ 3

ตารางที่ 1 แสดงรายละเอียดของพื้นที่และจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ทำการสำรวจ

หมู่บ้าน	ชาติพันธุ์	พื้นที่อนุรักษ์	จำนวนครัวเรือนทั้งหมด	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
1. บ้านมอเสีอ	ไทยอีสาน	ขสป.เขาสนามเพรียง	132	13
2. บ้านคลองลึก	ไทยกลาง	ขสป.เขาสนามเพรียง	156	16
3. บ้านศรีไกรลาส	ไทยกลาง	ขสป.เขาสนามเพรียง	213	22
4. บ้านป่าคา	ม้ง	อช.คลองวังเจ้า	102	10
5. บ้านวังกะตัง	กะเหรี่ยง	อช.คลองวังเจ้า	74	7
6. บ้านผาผึ้ง	ม้ง	อช.คลองวังเจ้า	230	23
7. บ้านวังยาง	ไทยกลาง	ขสป.สลักพระ	128	13
8. บ้านทับศิลา	ไทยกลาง	อช.เอราวัณ	93	9
9. บ้านบนเขาแก่งเรียง	ขมุ	อช.เอราวัณ	168	17
10. บ้านห้วยเสือ	กะเหรี่ยง	อช.ลำคลองงู	89	9
11. บ้านคลิตี้ล่าง	กะเหรี่ยง	อช.ลำคลองงู	46	5
12. บ้านชะอี	ไทยอีสาน	อช.ลำคลองงู	135	14
13. บ้านแม่น้ำน้อย	ไทยกลาง	อช.ไทรโยค	92	9
14. บ้านหม่องสะเทอ	มอญ	อช.ทองผาภูมิ	200	20
15. บ้านกุยเลอดอ	กะเหรี่ยง	ขสป.อุ้มผาง	78	8
16. บ้านนุเซะโปล	กะเหรี่ยง	ขสป.อุ้มผาง	81	8
17. บ้านกิวห้าง	กะเหรี่ยง	ขสป.อุ้มผาง	56	6
18. บ้านแม่กลองน้อย	ม้ง	ขสป.อุ้มผาง	56	6
รวม			2,129	215

ภาพที่ 3 แผนที่แสดงชุมชนที่ทำการศึกษาซึ่งแยกตามชาติพันธุ์

1.2 การเลือกกลุ่มตัวอย่าง หลังจากการคัดเลือกประชากรตามชาติพันธุ์หลักที่แตกต่างกัน 6 ชาติพันธุ์ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น จึงทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster sampling) กล่าวคือในแต่ละหมู่บ้านจะทำการศึกษาเพียงชาติพันธุ์เดียวตามที่ได้กำหนดไว้แล้ว ดังนั้นเมื่อเข้าไปในหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน ก็จะเลือกสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างที่มีชาติพันธุ์หลักตามที่ได้กำหนดไว้เบื้องต้นเท่านั้น แต่เนื่องจากความจำเป็นด้านงบประมาณ ระยะเวลาการศึกษา และจำนวนประชากรที่มีมากกว่า 2,000 คน หลังจากร่วมปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญด้านการเก็บข้อมูลชุมชน จึงทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่างจำนวนร้อยละ 10 แทนจำนวนประชากรแต่ละหมู่บ้าน ได้ตัวอย่างทั้งสิ้น 215 ตัวอย่าง โดยมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างแบ่งตามชาติพันธุ์ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 รายละเอียดของจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ทำการสำรวจแบ่งตามชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์	จำนวนครัวเรือนทั้งหมด	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
ไทยกลาง	267	27
ไทยอีสาน	682	69
กะเหรี่ยง	424	43
ม้ง	388	39
มอญ	200	20
ขมุ	168	17
รวม	2,129	215

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

2.1 การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) จากเอกสารงานวิชาการ งานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ลักษณะโครงสร้างของประชากรทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ศึกษา (primary data) ทำการเก็บข้อมูล โดยอาศัยเทคนิคการประเมินชุมชนอย่างเร่งด่วน (Rapid Rural Appraisal: RRA) และการสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถาม ซึ่งแบบสอบถามที่ใช้ในครั้งนี้ได้มีการทดสอบ และแก้ไขโดยผู้เชี่ยวชาญ ร่วมกับ

นักวิจัย หลังจากการทดลองใช้ โดยแบบสอบถามเป็นคำถามแบบเปิด (opened-end question) และคำถามแบบปิด (close-end question) มีเนื้อหาในการสัมภาษณ์แบ่งเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์และสมาชิกในครัวเรือน 2) สภาพเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนผู้ให้สัมภาษณ์ และ 3) การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ภายหลังการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาลงรหัส (coding) และทำการวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จรูป ซึ่งแบ่งการวิเคราะห์เป็น

3.1 การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive analysis) เพื่ออธิบายสภาพพื้นฐานทั่วไปของราษฎรครัวเรือนตัวอย่าง โดยการนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมารวบรวมแจกแจงในรูปแบบตาราง โดยแสดงค่าสถิติอย่างง่าย ได้แก่ ค่าร้อยละ (percent) ค่าเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เป็นต้น

3.2 การวิเคราะห์เชิงปริมาณ (quantitative analysis) นำข้อมูลจากที่ได้จากการวิเคราะห์เชิงพรรณนามาศึกษาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ระหว่างปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม กับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน โดยใช้ค่าสถิติไคส์สแควร์ (Chi – square) ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 เพื่อพิสูจน์สมมติฐานการวิจัย ซึ่งสูตรที่ใช้ในการคำนวณค่าไคส์สแควร์ มีดังนี้

$$X^2 = \sum \sum \frac{(O_{ij} - E_{ij})^2}{E_{ij}}$$

เมื่อ	X^2	=	ค่าไคส์สแควร์
	O	=	ค่าความถี่ที่เป็นจริง
	E	=	ค่าความถี่ที่คาดหวัง
	i	=	จำนวนแถว
	j	=	จำนวนคอลัมน์

สถานที่ทำการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกร ที่มีที่ทำกินและอยู่อาศัยในหรือรอบเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ของผืนป่าตะวันตก ทั้งหมด 18 หมู่บ้าน ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ของผืนป่าตะวันตก 8 แห่ง ดังรายละเอียดที่กล่าวมาแล้วในตารางที่ 1

ระยะเวลาทำการวิจัย

การศึกษานี้ ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงปี พ.ศ. 2546 – 2547

ผลและวิจารณ์

จากการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของราษฎรในพื้นที่ป่าตะวันตก ทั้ง 18 หมู่บ้าน เก็บข้อมูลจำนวนตัวอย่างทั้งหมด 215 ตัวอย่าง รวมทั้งจากการรวบรวมเอกสาร งานวิชาการต่าง ๆ สามารถสรุปผลการศึกษา ได้ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของประชากรที่ศึกษา

1. ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม

ลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคมของประชากรที่ศึกษา ประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา ชาติพันธุ์ จำนวนสมาชิกในครัวเรือน ระยะเวลาการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยในชุมชน ขนาดพื้นที่ถือครอง รายได้ อาชีพ และจำนวนแรงงานทางการเกษตรในครัวเรือน ได้ผลการศึกษา ดังนี้

1.1 เพศและชาติพันธุ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ หรือประมาณร้อยละ 59 เป็นเพศชาย และร้อยละ 41 เป็นเพศหญิง ซึ่งเมื่อศึกษาตามชาติพันธุ์ พบว่า คนไทยอีสาน กะเหรี่ยง ม้ง มอญ และขมุ มีผู้ให้สัมภาษณ์เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง ในขณะที่คนไทยกลางเท่านั้นที่มีผู้ให้สัมภาษณ์เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย จากการศึกษาพบว่าทั้งนี้เนื่องมาจากลักษณะการตัดสินใจ หรือการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ผู้ชายซึ่งเป็นหัวหน้าครัวเรือนจะเป็นผู้ตัดสินใจมากกว่าผู้หญิง รวมทั้งการเป็นตัวแทนในการให้ข้อมูลครั้งนี้ด้วย แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาครั้งนี้ยังมีผู้ให้ข้อมูลผู้หญิงค่อนข้างมาก โดยเฉพาะคนไทยกลาง ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงเวลาที่เป็นช่วงกลางวัน ผู้ชายจึงไม่อยู่บ้านเพราะออกไปทำงานข้างนอก และยังมีบางส่วนที่เป็นหม้ายเพราะสามีเสียชีวิตหรือแยกทางกัน ดังรายละเอียดแสดงในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 เพศของผู้ให้สัมภาษณ์แยกตามชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์	เพศชาย		เพศหญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไทยกลาง	32	46.4	37	53.6	69	32.1
ไทยอีสาน	17	63.0	10	37.0	27	12.6
กะเหรี่ยง	26	60.5	17	39.5	43	20.0
ม้ง	31	79.5	8	20.5	39	18.1
มอญ	11	55.0	9	45.0	20	9.3
ขมุ	9	52.9	8	47.1	17	7.9
รวม	126	58.6	89	41.4	215	100.0

1.2 อายุ พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์มีอายุระหว่าง 15 – 76 ปี มีอายุเฉลี่ย 44.7 ปี โดยส่วนใหญ่มีช่วงอายุอยู่ในวัยกลางคน คือ ช่วงอายุ 30 – 60 ปี โดยแบ่งเป็นช่วง 30 – 45 ปี และอายุมากกว่า 45 – 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 34 และ 33 ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ข้อมูลอยู่ในช่วงวัยหนุ่มสาว คือ ช่วงอายุไม่เกิน 30 ปี ประมาณร้อยละ 18 และช่วงอายุมากกว่า 60 ปี ประมาณร้อยละ 15 และเมื่อศึกษาตามชาติพันธุ์พบว่า คนไทยกลางมีอายุเฉลี่ยสูงสุดที่สุด คือประมาณ 50 ปี ในขณะที่ม้งมีอายุเฉลี่ยน้อยที่สุด คือประมาณ 37 ปี นอกจากนี้พบว่าคนไทยกลาง และขมุ ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 46 – 60 ปี คนไทยอีสาน กะเหรี่ยง และมอญ ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 31 – 45 ปี และม้งส่วนใหญ่มีอายุไม่เกิน 30 ปี ดังรายละเอียดแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 อายุของผู้ให้สัมภาษณ์แยกตามชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์	ไม่เกิน 30 ปี		31 - 45 ปี		46 - 60 ปี		มากกว่า 60 ปี		ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ				
ไทยกลาง	7	10.1	15	21.7	30	43.5	17	24.7	49.9	12.8	23	76
ไทยอีสาน	2	7.4	12	44.5	7	25.9	6	22.2	47.4	13.5	25	73
กะเหรี่ยง	10	23.3	20	46.5	10	23.3	3	6.9	40.2	12.6	19	75
ม้ง	15	38.5	11	28.2	13	33.3	0	0	37.4	12.6	15	60
มอญ	2	10	11	55	4	20	3	15	44.6	13.7	23	21
ญม	2	11.8	5	29.4	6	35.3	4	23.5	47.4	14.4	21	66
รวม	38	17.7	74	34.4	70	32.6	33	15.3	44.7	13.8	15	76

1.3 ระดับการศึกษา ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับชั้นประถมศึกษาคิดเป็นร้อยละ 55 ไม่ได้เรียนหนังสือ ร้อยละ 35 และจบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาขึ้นไป ร้อยละ 10 จากการศึกษาพบว่าแต่ละชาติพันธุ์มีระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน กล่าวคือ คนไทยอีสาน คนไทยกลาง และขมุ ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ในขณะที่กะเหรี่ยง ม้ง และมอญ ส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือ ทั้งนี้เนื่องมาจากความห่างไกลจากสถานศึกษา และการให้ความสำคัญกับการศึกษาที่ค่อนข้างน้อย ซึ่งพบว่ากะเหรี่ยง และม้ง นั้นอยู่ห่างไกลจากสถานที่ศึกษา ในขณะที่มอญเป็นบุคคลต่างด้าวที่อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยส่วนใหญ่เป็นการอพยพมาในขณะที่อยู่ในช่วงวัยรุ่น หรือเป็นผู้ใหญ่แล้ว จึงทำให้ไม่ได้เรียนหนังสือ ในขณะที่บางส่วนไม่มีเอกสารเกี่ยวกับบุคคลต่างด้าว จึงทำให้ไม่ได้เรียนหนังสือ ดังรายละเอียดแสดงในตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ระดับการศึกษาของผู้ให้สัมภาษณ์แยกตามชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์	ไม่ได้เรียน		ประถมศึกษา		มัธยมศึกษาขึ้นไป	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไทยกลาง	10	14.5	53	76.8	6	8.7
ไทยอีสาน	2	7.4	24	88.9	1	3.7
กะเหรี่ยง	24	55.8	15	34.9	4	9.3
ม้ง	19	48.7	13	33.3	7	18
มอญ	15	75.0	4	20.0	1	5.0
ขมุ	4	23.5	10	58.8	3	17.7
รวม	74	34.4	119	55.4	22	10.2

1.5 จำนวนสมาชิกในครัวเรือน กลุ่มตัวอย่างมีสมาชิกในครัวเรือนน้อยที่สุด 1 คน/ครัวเรือน และมากที่สุด 18 คน/ครัวเรือน เมื่อพิจารณาภาพรวมพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีสมาชิกอยู่ในช่วง 1 – 5 คน ร้อยละ 64 ช่วง 6 – 10 คน ร้อยละ 32 และมากกว่า 10 คนร้อยละ 4 และเมื่อพิจารณาตามชาติพันธุ์พบว่าม้งมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยสูงที่สุด คือ 7.5 คน/ครัวเรือน และยังเป็นชาติพันธุ์ที่มีจำนวนสมาชิกมากที่สุด คือ จำนวน 18 คน แต่จากค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานจะเห็นได้ว่ามีความผันแปรของข้อมูลสูงเพราะ โดยส่วนใหญ่แล้ว ม้งมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนอยู่ในช่วง 6 – 10 คน ในขณะที่ไทยกลาง และขมุมีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ 4.1 คน/ครัวเรือน ส่วนไทยอีสาน มอญ และกะเหรี่ยง มีสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 4.4, 5.2 และ 5.6 คน ตามลำดับ จากการสังเกตพบว่าม้ง

และมอญ เป็นครอบครัวขยายที่อยู่รวมกัน โดยสมาชิกหลายรุ่น และแต่ละครอบครัวมักมีลูกหลายคน ทั้งนี้เนื่องจากการไม่ได้คุมกำเนิด และความต้องการด้านแรงงานในการเกษตรนั่นเอง ในขณะที่ไทยกลาง กะเหรี่ยง และขมุส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวที่นิยมแยกครัวเรือนอยู่ตามลำพัง แต่ยังคงมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างพ่อ แม่ พี่น้อง โดยเฉพาะคนกะเหรี่ยงและขมุ ที่มีการทำการเกษตรในแปลงเดียวกันอยู่ ส่วนคนไทยอีสานมีความเป็นครอบครัวเดี่ยวเช่นกัน แต่ทั้งนี้เนื่องมาจากการอพยพย้ายถิ่นมาจากภูมิถิ่นเดิม โดยย้ายมาเฉพาะพ่อ แม่ และลูกเป็นหลัก ดังรายละเอียดแสดงในตารางที่ 6

1.6 จำนวนแรงงานทางการเกษตรในครัวเรือน พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีจำนวนแรงงานทางการเกษตรมากที่สุด คือ 10 คน ในขณะที่บางครัวเรือนไม่มีแรงงานทางการเกษตรเลย เนื่องจากในครัวเรือนมีแต่ผู้สูงอายุ คือ มีอายุมากกว่า 60 ปี เมื่อพิจารณาในภาพรวมพบว่ามีจำนวนแรงงานทางการเกษตรเฉลี่ย 2.9 คน โดยแบ่งเป็นครัวเรือนที่มีแรงงานทางการเกษตรไม่เกิน 3 คน ร้อยละ 67.4 และมากกว่า 3 คน ร้อยละ 31.6 และเมื่อศึกษาตามชาติพันธุ์ พบว่าจำนวนแรงงานทางการเกษตรเฉลี่ยแต่ละชาติพันธุ์ไม่แตกต่างกันมากนัก โดยม้ง มีจำนวนแรงงานทางการเกษตรเฉลี่ยสูงสุด คือ 3.4 คน ซึ่งสอดคล้องกับจำนวนสมาชิกในครัวเรือน ที่พบว่าม้งมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยสูงกว่าชาติพันธุ์อื่น และคนไทยอีสานมีจำนวนแรงงานทางการเกษตรเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ 2.3 ซึ่งแตกต่างกับจำนวนสมาชิกในครัวเรือนที่พบว่าคนไทยกลางน้อยที่สุด แสดงว่าคนไทยอีสานจะมีเด็ก หรือผู้สูงอายุ มากกว่าคนไทยกลางนั่นเอง ส่วน กะเหรี่ยง คนไทยกลาง มอญ และขมุ มีจำนวนแรงงานทางการเกษตรเฉลี่ย 3.0, 2.8, 2.7 และ 2.5 ตามลำดับ ดังรายละเอียดแสดงในตารางที่ 7

ตารางที่ 6 จำนวนสมาชิกในครัวเรือนของผู้ให้สัมภาษณ์แยกตามชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์	1-5 คน		6-10 คน		>10 คน		ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ				
ไทยกลาง	56	81.2	13	18.8	0	0	4.1	1.5	1	8
ไทยอีสาน	23	85.2	4	14.8	0	0	4.4	1.2	2	8
กะเหรี่ยง	21	48.8	21	48.8	1	2.4	5.6	1.9	2	11
ม้ง	13	33.3	18	46.2	8	20.5	7.5	4.0	2	18
มอญ	11	55	9	45	0	0	5.2	2.0	2	10
จมู	14	82.4	3	17.6	0	0	4.1	1.4	2	7
รวม	138	64.2	68	31.6	9	4.2	5.2	2.6	1	18

ตารางที่ 7 จำนวนแรงงานทางการเกษตรในครัวเรือนของผู้ให้สัมภาษณ์แยกตามชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์	ไม่เกิน 3 คน		มากกว่า 3 คน		ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ				
ไทยกลาง	48	69.6	21	30.4	2.8	1.3	0	6
ไทยอีสาน	18	66.7	9	33.3	2.3	0.5	2	3
กะเหรี่ยง	28	65.1	15	34.9	3.0	1.0	2	5
ม้ง	24	61.5	15	38.5	3.4	2.0	2	10
มอญ	14	70.0	6	30.0	2.7	1.3	0	5
ขมุ	13	76.5	4	23.5	2.5	1.1	1	4
รวม	145	67.4	70	32.6	2.9	1.4	0	10

1.7 ระยะเวลาการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยในชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์อาศัยอยู่ในชุมชนเฉลี่ยประมาณ 32 ปี โดยพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ที่อาศัยอยู่ในชุมชนน้อยที่สุด ย้ายมาเพียง 2 ปี โดยสาเหตุที่ย้ายมาก็เนื่องมาจากต้องการมาหาที่ดินทำกิน เนื่องจากเดิมไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง และผู้ให้สัมภาษณ์ที่อยู่ในพื้นที่ศึกษานานที่สุดคือประมาณ 74 ปี ซึ่งเป็นคนที่เกิดในพื้นที่ศึกษานั้นเอง นอกจากนี้พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่มานานกว่า 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 48 ระหว่าง 21 – 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 27 ระหว่าง 11 – 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 18 และระหว่าง 1 – 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 7 และเมื่อศึกษาตามชาติพันธุ์พบว่าขมุ อุดมอาศัยอยู่ในชุมชนนานที่สุด คือประมาณ 39 ปี รองลงมาคือ กะเหรี่ยง ม้ง มอญ และไทยกลาง โดยอาศัยอยู่ในชุมชนเฉลี่ยประมาณ 34.5, 33.2, 31.8 และ 30.3 ปี ตามลำดับ ส่วนคนไทยอีสานเป็นชุมชนที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ โดยอาศัยอยู่ในชุมชนเฉลี่ยน้อยที่สุดคือ ประมาณ 24.4 ปี แต่เมื่อพิจารณาจากค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานพบว่าขมูมีความผันแปรของข้อมูลสูง เพราะกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในพื้นที่มานานมากกว่า 30 ปี ในขณะที่มีเพียงตัวอย่างเดียวเท่านั้นที่เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่เพียง 3 ปี เนื่องจากลูกสาวแต่งงานและอพยพมาอยู่กับสามีในหมู่บ้าน พ่อจึงย้ายตามลูกสาวมาด้วย ดังรายละเอียดแสดงในตารางที่ 8

ตารางที่ 8 ระยะเวลาการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยในชุมชนของผู้ให้สัมภาษณ์แยกตามชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์	ระยะเวลาการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยในชุมชน (ปี)											
	1-10		11-20		21-30		มากกว่า 30		ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ				
ไทยกลาง	9	13.0	6	8.7	23	33.3	31	44.9	30.3	13.4	3	72
ไทยอีสาน	2	7.4	13	48.1	7	25.9	5	18.5	24.4	14.0	4	74
กะเหรี่ยง	1	2.3	5	11.6	10	23.3	27	62.8	34.5	14.2	2	68
ม้ง	1	2.6	8	20.5	10	25.6	20	51.3	33.2	12.6	11	61
มอญ	0	0	5	25.0	4	20.0	11	55.0	31.8	13.2	12	55
จมุ	1	5.9	2	11.8	4	23.5	10	58.8	38.9	19.2	3	66
รวม	14	6.5	39	18.1	58	27.0	104	48.4	31.8	14.3	2	74

1.8 อาชีพ จากการศึกษาพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ประมาณร้อยละ 65 จะประกอบอาชีพทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ซึ่งในการทำการเกษตรจะมีทั้งการทำการเกษตรเพื่อยังชีพ ได้แก่ การปลูกข้าว ปลูกพืชผักต่าง ๆ เช่น พริก ฟักทอง บวบ มะเขือ และไม้ผล เช่น มะม่วง ขนุน กล้วย มะละกอ เป็นต้น ซึ่งพืชเหล่านี้คนกะเหรี่ยง และม้งจะทำกันเป็นส่วนมาก นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืชไร่เพื่อการค้า เช่น ข้าวโพด ถั่วชนิดต่างๆ อ้อย มันสำปะหลัง ฝ้าย เป็นต้น โดยมีปลูกกันทั่วไปทุกชาติพันธุ์ อาชีพรองลงมาคือการรับจ้าง มีประมาณร้อยละ 23 โดยส่วนใหญ่เป็นการรับจ้างทั่วไป เช่น รับจ้างเก็บพริก เก็บข้าวโพด กำจัดวัชพืช เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีอาชีพอื่น คือ การค้าขาย การรับราชการ หรือบางคนไม่ได้ประกอบอาชีพอะไรเลย แต่มีลูกเป็นผู้เลี้ยงดู ส่งเงินมาให้ โดยมีประมาณร้อยละ 12 ซึ่งเมื่อพิจารณาตามชาติพันธุ์พบว่า คนไทยกลาง ไทยอีสาน กะเหรี่ยง ม้ง และขมุ ส่วนใหญ่จะมีอาชีพทางการเกษตร เนื่องจากกลุ่มนี้โดยส่วนใหญ่แล้วมีที่ดินทำการเกษตรเป็นของตนเอง ในขณะที่คนมอญส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง และรองลงมามีอาชีพทำการค้าขายโดยการเปิดร้านขายของชำ ขายอาหารในหมู่บ้าน และบางคนก็ได้รับเงินเดือนจากการที่ถูกส่งมาให้ เพราะไม่มีที่ดินเป็นของตนเองนั่นเอง สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่มีอาชีพรับจ้าง หรือค้าขาย รับราชการในปัจจุบัน จากการศึกษพบว่ากลุ่มตัวอย่างเหล่านี้ในอดีตล้วนแต่เคยมีอาชีพเกษตรกรรมทั้งสิ้น แต่ต่อมาในปัจจุบันเลิกทำไปเนื่องจากอายุมาก หรือขายที่ดินใช้หนี้ จนไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง เป็นต้น ดังรายละเอียดแสดงในตารางที่ 9

ตารางที่ 9 อาชีพของผู้ให้สัมภาษณ์แยกตามชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์	เกษตรกรรม		รับจ้าง		ค้าขาย รับราชการ	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ไทยกลาง	39	56.5	19	27.5	11	16
ไทยอีสาน	25	92.6	2	7.4	0	0
กะเหรี่ยง	26	60.4	10	23.3	7	16.3
ม้ง	35	89.8	2	5.1	2	5.1
มอญ	1	5	14	70	5	25
ขมุ	14	82.4	3	17.6	0	0
รวม	140	65.1	50	23.3	25	11.6

1.9 รายได้ ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษารายได้ที่กลุ่มตัวอย่างสามารถหามาได้ทั้งหมดในแต่ละปี โดยไม่มีการหักรายจ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งพบว่ารายได้เฉลี่ยของผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้งหมดประมาณ 79,129.7 บาท/ครัวเรือน/ปี โดยมีรายได้ต่ำสุด ประมาณ 3000 บาท/ครัวเรือน/ปี และรายได้สูงสุด ประมาณ 545,400 บาท/ครัวเรือน/ปี โดยอยู่ในช่วงไม่เกิน 50,000 บาท/ครัวเรือน/ปี ร้อยละ 45 อยู่ในช่วง 50,001.01 – 100,000 บาท/ครัวเรือน/ปี ร้อยละ 30 อยู่ในช่วง 100,001.01 – 150,000 บาท/ครัวเรือน/ปี ร้อยละ 11 และมากกว่า 150,000 บาท/ครัวเรือน/ปี ร้อยละ 13 เมื่อติดตามชาติพันธุ์พบว่า คนไทยกลาง มีรายได้เฉลี่ยสูงสุด ที่สุด คือประมาณ 97,144.5 บาท/ครัวเรือน/ปี และคนไทยอีสานมีรายได้เฉลี่ยใกล้เคียงกับคนไทยกลาง คือประมาณ 95,913.7 บาท/ครัวเรือน/ปี ส่วนกะเหรี่ยง และมอญ มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่าชาติพันธุ์อื่น โดยมีรายได้เฉลี่ยใกล้เคียงกัน คือประมาณ 53,121.6 และ 53,108.5 บาท/ครัวเรือน/ปี ตามลำดับ ส่วนม้ง และ ขมุ มีรายได้เฉลี่ยประมาณ 81,335.7 และ 72,470.6 บาท/ครัวเรือน/ปี ตามลำดับ แต่เมื่อพิจารณาจากค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานจะสังเกตได้ว่ากะเหรี่ยง และขมุ มีค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานมากกว่าค่าเฉลี่ย ทั้งนี้เนื่องมาจากความแตกต่างของรายได้ของกลุ่มตัวอย่างค่อนข้างสูงนั่นเอง ซึ่งจะเห็นได้ว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ทั้งกะเหรี่ยงและขมุ จะมีรายได้ในช่วงไม่เกิน 50,000 บาท เท่านั้นเอง ผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีรายได้สูงสุดของกะเหรี่ยงพบว่าอาศัยอยู่บ้านห้วยเสือ นอกจากทำการเกษตรแล้วยังเปิดร้านขายของชำในหมู่บ้าน ส่วนขมุพบว่านอกจากทำการเกษตรแล้ว ยังมีการเลี้ยงวัวเป็นอาชีพเสริม จึงทำให้มีรายได้สูง และทำให้ความผันแปรของข้อมูลสูง ดังรายละเอียดแสดงในตารางที่ 10

1.10 ขนาดพื้นที่ถือครอง ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีขนาดพื้นที่ถือครองอยู่ในช่วง ไม่เกิน 25 ไร่/ครัวเรือน คิดเป็นร้อยละ 54 มากกว่า 25 ไร่/ครัวเรือน ร้อยละ 31 นอกจากนี้มีผู้ให้สัมภาษณ์ถึงร้อยละ 14 ที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง โดยมีขนาดพื้นที่เฉลี่ย 22 ไร่/ครัวเรือน และมีขนาดพื้นที่ถือครองสูงสุด 120 ไร่/ครัวเรือน เมื่อติดตามชาติพันธุ์พบว่า มอญ มีขนาดพื้นที่ถือครองเฉลี่ยน้อยที่สุด คือประมาณ 11.2 ไร่/ครัวเรือน แต่ในขณะที่เดียวกัน คนที่มีมากที่สุดของมอญ มีถึง 80 ไร่/ครัวเรือน สาเหตุที่ค่าเฉลี่ยของพื้นที่ถือครองน้อยก็เนื่องมาจากมีคนที่ไม่มีความถี่ถือครองจำนวนมากนั่นเอง (ร้อยละ 50) ในขณะที่คนไทยอีสานมีขนาดพื้นที่ถือครองเฉลี่ยมากที่สุด คือประมาณ 45.8 ไร่/ครัวเรือน ส่วนม้ง กะเหรี่ยง ไทยกลาง และขมุ มีขนาดพื้นที่ถือครองเฉลี่ย 22.6, 20.9, 17.3 และ 16.9 ไร่/ครัวเรือน ตามลำดับ เมื่อพิจารณาตามขนาดพื้นที่ถือครองพบว่า คนไทยกลาง กะเหรี่ยง ม้ง และขมุ ส่วนใหญ่มีขนาดพื้นที่ถือครองอยู่ในช่วง ไม่เกิน 25 ไร่/ครัวเรือน คนไทยอีสานส่วนใหญ่มีขนาดพื้นที่ถือครองอยู่ในช่วงมากกว่า 25 ไร่/ครัวเรือน และมอญส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินถือครองเป็นของตนเอง

ตารางที่ 10 รายได้ของผู้ให้สัมภาษณ์แยกตามชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์	รายได้ (บาท/ครัวเรือนปี)										ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด
	ไม่เกิน 50,000		50,000.01 - 100,000		100,001.01 - 150,000		มากกว่า 150,000		ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.		
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ				
ไทยกลาง	24	34.8	23	33.4	11	15.9	11	15.9	97,144.5	89,947.19	5000	545,400
ไทยอีสาน	8	29.6	11	40.8	3	11.1	5	18.5	95,913.7	92,142.0	8400	403,820
กะเหรี่ยง	28	65.1	10	23.3	1	2.3	4	9.3	53,121.6	70,409.9	3000	363,000
ม้ง	12	30.8	13	33.3	8	20.5	6	15.4	81,335.7	77,506.7	3500	344,000
มอญ	15	75	3	15	1	5	1	5	53,108.5	76,877.0	3000	360,000
ขมุ	10	58.8	5	29.4	1	5.9	1	5.9	72,470.6	112,679.2	7500	500,000
รวม	97	45.1	65	30.3	25	11.6	28	13	79,129.7	86,381.5	3000	545,400

เป็นที่น่าสังเกตว่ากะเหรี่ยง ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองค่อนข้างสูง จากการศึกษาพบว่าเกิดจากกลุ่มตัวอย่างเหล่านี้เมื่อแต่งงานแล้วก็แยกครัวเรือนมาอยู่กันเองตามลำพัง ซึ่งพ่อแม่ยังไม่ได้แบ่งที่ดินให้ และกลุ่มตัวอย่างเหล่านี้ยังคงทำการเกษตรร่วมกับพ่อแม่ตนเอง ดังรายละเอียดแสดงในตารางที่ 11

ตารางที่ 11 ขนาดพื้นที่ถือครองของผู้ให้สัมภาษณ์แยกตามชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์	ขนาดพื้นที่ถือครอง						ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด
	ไม่มี		ไม่เกิน 25 ไร่		มากกว่า 25 ไร่					
	จำ	ร้อยละ	จำ	ร้อยละ	จำ	ร้อยละ				
ไทยกลาง	8	11.9	42	62.7	17	25.4	17.3	16.6	0	59
ไทยอีสาน	0	0	7	25.9	20	74.1	45.8	28.4	3	109
กะเหรี่ยง	10	23.2	19	44.2	14	32.6	20.9	19.6	0	76
ม้ง	0	0	31	79.5	8	20.5	22.6	19.6	1	120
มอญ	10	50	5	25	5	25	11.2	22.4	0	80
ขมุ	1	5.9	13	76.5	3	17.6	16.9	13.7	0	47
รวม	29	13.6	117	54.9	67	31.5	22.0	22.1	0	120

หมายเหตุ ไม่ตอบ 2 คน

1.11 การได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พบว่า โดยเฉลี่ยแล้วทุกชาติพันธุ์เข้าถึงแหล่งข้อมูลข่าวสาร หรือการได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ค่อนข้างต่ำ โดยพบว่าขมุ ม้ง กะเหรี่ยง ไทยกลาง และ ไทยอีสาน ได้รับความช่วยเหลือเกี่ยวกับแหล่งเงินทุนมากกว่าด้านอื่น ๆ ซึ่งเกิดจากผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ปลูกพืชอายุสั้นที่ต้องลงทุนค่อนข้างสูง เมื่อขายผลผลิตได้ก็มักจะขาดทุน ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์ต้องไปกู้เงินมาลงทุน ซึ่งมีทั้งการกู้ในระบบ และนอกระบบ ทำให้กลุ่มตัวอย่างเหล่านี้ต้องการแหล่งเงินทุนดอกเบี้ยต่ำ แทนการกู้จากนายทุนอย่างในปัจจุบันนี้ ในขณะที่คนมอญ ได้รับความช่วยเหลือเกี่ยวกับแหล่งข้อมูลข่าวสารมากที่สุด โดยเฉพาะแหล่งข่าวสารเกี่ยวกับการดำรงชีวิตอยู่ในประเทศไทยอย่างถูกต้องตามกฎหมาย และใช้ชีวิตอย่างมีความสุข ซึ่งเป็นการให้ความช่วยเหลือจากทหรรชคปฏิบัติกรและพัฒนาคี 142

ซึ่งตั้งหน่วยปฏิบัติการอยู่ที่ด่านพระเจดีย์สามองค์ นอกจากนี้พบว่า สิ่งให้ผู้ให้สัมภาษณ์ได้รับความช่วยเหลืออีกอย่างหนึ่ง ถึงแม้ว่าอยู่ในระดับที่ไม่มาก คือ กล้าไม้ โดยผู้ให้สัมภาษณ์จะนำไปปลูกตามหัวไร่ปลายนา หรือปลูกเสริมรอบ ๆ บ้าน ดังแสดงรายละเอียดในตารางที่ 12

ตารางที่ 12 การได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ความต้องการ พื้นฐาน	ร้อยละการได้รับความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง						
	ไทยกลาง	ไทยอีสาน	กะเหรี่ยง	ม้ง	มอญ	ขมุ	ทุกชาติพันธุ์
ข้อมูลข่าวสาร	25.0	25.9	12.2	10.8	30.0	35.3	21.4
เงินกู้	55.9	48.2	61.0	64.9	15.0	82.4	55.7
ปุ๋ย	4.4	11.1	4.9	2.7	5.0	0	4.8
ยาฆ่าแมลง	5.9	7.4	2.4	0	5.0	0	3.8
กล้าไม้	14.7	29.6	12.2	2.7	15.0	5.9	13.3
เมล็ดพันธุ์พืช	10.3	7.4	12.2	8.1	10.0	11.8	10.0
พันธุ์สัตว์	11.8	11.1	9.8	2.7	5.0	5.9	8.6
การอบรมดูงาน	32.4	29.6	31.7	5.4	10.0	23.5	24.3
เฉลี่ย	20.0	21.3	18.3	12.2	11.9	20.6	17.7

1.12 ความพอใจกับสภาพความเป็นอยู่ในปัจจุบัน การวิเคราะห์ครั้งนี้ได้แบ่งเกณฑ์ในการวัดออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับความพอใจต่ำ (1.00 – 1.66) ระดับความพอใจปานกลาง (1.67 – 2.33) และระดับความพอใจสูง (2.34 – 3.00) เมื่อทำการวิเคราะห์ตามชาติพันธุ์ พบว่าคนไทยกลาง มีระดับความพอใจสูงด้านความปลอดภัย แหล่งน้ำเพื่อการบริโภค ไฟฟ้า ความเป็นอยู่ในภาพรวม ที่อยู่อาศัย ที่ดินทำกิน การบริการการศึกษา และสาธารณสุข และมีระดับความพอใจปานกลาง ด้านการสื่อสาร แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การคมนาคม รายได้ และการตลาดและราคาผลผลิต

คนไทยอีสาน มีระดับความพอใจสูงด้านที่ดินทำกิน และความปลอดภัย ระดับความพอใจปานกลางด้าน ที่อยู่อาศัย ความเป็นอยู่ในภาพรวม แหล่งน้ำเพื่อการบริโภค การคมนาคม ไฟฟ้า การบริการการศึกษา สาธารณสุข แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร รายได้ และการสื่อสาร และระดับความพอใจต่ำด้านการตลาดและราคาผลผลิต ทั้งนี้เนื่องจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยเฉพาะข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ที่ต้องลงทุนในกิจกรรมการผลิตค่อนข้างสูง และราคาซื้อขายได้ไม่สูงมากนัก (ประมาณ 2.5 – 4 บาท/กิโลกรัม) ทำให้ขายได้ไม่คุ้มทุนหรือเสมอกันแต่ไม่มีกำไร

ส่วนกะเหรี่ยง มีระดับความพอใจสูงด้านความปลอดภัย และแหล่งน้ำเพื่อการบริโภค ระดับความพอใจปานกลางด้านแหล่งน้ำเพื่อการบริโภค ความเป็นอยู่ในภาพรวม ที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย การบริการการศึกษา สาธารณสุข รายได้ การสื่อสาร และการตลาดและราคาผลผลิต มีระดับความพอใจต่ำด้านการคมนาคม และไฟฟ้า เนื่องจากส่วนใหญ่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้นั้นเอง ส่วนที่มีโซอยู่ในปัจจุบันเป็นไฟฟ้าที่ได้จากโซลาร์เซลล์เป็นหลัก

ม้ง มีระดับความพอใจสูงเรื่องแหล่งน้ำเพื่อการบริโภค มีระดับความพอใจปานกลางเรื่องความปลอดภัย ความเป็นอยู่ในภาพรวม ที่อยู่อาศัย แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การบริการการศึกษา ที่ดินทำกิน รายได้ การสื่อสาร และสาธารณสุข และมีระดับความพอใจต่ำเรื่องการตลาดและราคาผลผลิต ไฟฟ้า และการคมนาคม ทั้งนี้เนื่องจากม้งที่เป็นกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า การคมนาคมเข้าหมู่บ้านค่อนข้างเป็นทางลาดชัน เป็นถนนดินที่ตัดผ่านป่าเป็นส่วนใหญ่

มอญ มีระดับความพอใจสูงเรื่อง ความปลอดภัย ที่อยู่อาศัย ความเป็นอยู่ในภาพรวม ไฟฟ้า และการบริการการศึกษา มีระดับความพอใจปานกลางเรื่องการคมนาคม แหล่งน้ำเพื่อการบริโภค แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การตลาดและราคาผลผลิต สาธารณสุข และการสื่อสาร ปลายระดับความพอใจต่ำเรื่องที่ดินทำกิน และรายได้ เนื่องจากส่วนใหญ่คนมอญไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง รายได้ส่วนใหญ่มาจากการรับจ้างเป็นหลัก

ขมุ มีระดับความพอใจสูงเรื่องความปลอดภัย สาธารณสุข การบริการการศึกษา และที่อยู่อาศัย มีระดับความพอใจปานกลางเรื่องแหล่งน้ำเพื่อการบริโภค ความเป็นอยู่ในภาพรวม ที่ดินทำกิน แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร รายได้ และการสื่อสาร และมีระดับความพอใจเรื่องการคมนาคม การตลาดและราคาผลผลิต และไฟฟ้า ทั้งนี้เนื่องจากขมุ อาศัยอยู่ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเอราวัณ จึงยังไม่มีไฟฟ้าใช้

เมื่อพิจารณาในทุก ๆ ด้าน พบว่าทุกชาติพันธุ์มีระดับความพอใจไม่แตกต่างกันมากนัก โดยมีระดับความพอใจในระดับปานกลาง โดยคนไทยกลางมีความพอใจสูงกว่าชาติพันธุ์อื่น (2.3) กะเหรี่ยง และม้ง มีความพอใจน้อยกว่าชาติพันธุ์อื่น (1.9) รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ 13

ตารางที่ 13 ระดับความพอใจต่อความต้องการพื้นฐาน

ความต้องการพื้นฐาน	ค่าเฉลี่ยระดับความพอใจ						
	ไทย กลาง	ไทย อีสาน	กะเหรี่ยง	ม้ง	มอญ	ขมุ	ทุกชาติ พันธุ์
ความเป็นอยู่ในภาพรวม	2.5	2.2	2.1	2.2	2.4	2.0	2.3
ที่อยู่อาศัย	2.5	2.3	1.9	2.2	2.6	2.5	2.3
ที่ดินทำกิน	2.4	2.5	2.0	2.1	1.6	2.0	2.2
แหล่งน้ำเพื่อการบริโภค	2.6	2.0	2.3	2.5	1.9	2.1	2.3
แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร	2.0	1.7	2.4	2.2	1.9	1.9	2.1
การคมนาคม	1.9	1.9	1.5	1.2	2.3	1.6	1.7
ไฟฟ้า	2.6	1.9	1.3	1.4	2.4	1.0	1.9
การบริการการศึกษา	2.4	1.9	1.8	2.2	2.2	2.6	2.2
สาธารณสุข	2.3	1.9	1.7	1.7	1.9	2.8	2.0
รายได้	1.8	1.6	1.7	1.9	1.6	1.9	1.8
การสื่อสาร	2.3	1.6	1.7	1.8	1.8	1.8	1.9
ความปลอดภัย	2.8	2.5	2.7	2.3	2.8	2.9	2.6
การตลาดและราคา							
ผลผลิต	1.8	1.5	1.6	1.5	1.9	1.4	1.6
เฉลี่ย	2.3	2.0	1.9	1.9	2.1	2.0	2.1

หมายเหตุ ระดับความพอใจ

1.00 – 1.66 = ต่ำ

1.67 – 2.33 = ปานกลาง

2.34 – 3.00 = สูง

ตอนที่ 2 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

1. การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้

จากข้อมูลที่ได้โดยการแปลตีความจากภาพถ่ายดาวเทียม LANDSAT ซึ่งถ่ายในช่วงปี พ.ศ. 2543 และ พ.ศ. 2547 (ภาพที่ 4) พบว่า พื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่ทำการศึกษาเกือบทุกแห่งลดลง (ยกเว้นอุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผางและอุทยานแห่งชาติเอราวัณ มีอัตราการลดลงของพื้นที่ป่ามากที่สุด ประมาณ 12,729.33 และ 3,545.51 ไร่/ปี ตามลำดับ ซึ่งทั้ง 2 พื้นที่ พบว่าพื้นที่ที่เปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นบริเวณใกล้เคียงกับหมู่บ้านที่ทำการศึกษา ได้แก่ บ้านแม่กลองน้อย บ้านกิวห่าง และบ้านกุยเลอตอ ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง และบ้านบนเขาแก่งเรียง ในอุทยานแห่งชาติเอราวัณ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากหมู่บ้านดังกล่าวมีการตั้งบ้านเรือนในพื้นที่มานาน ประมาณ 100 ปี รวมทั้งประชากรในแต่ละหมู่บ้านค่อนข้างมาก และมีขนาดพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ยค่อนข้างสูง เมื่อเทียบกับบ้านอื่นในพื้นที่ศึกษา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ในพื้นที่นี้อาจเกิดจากความต้องการขยายพื้นที่ทำการเกษตร ในทางตรงกันข้ามพบว่า อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ มีพื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้นในช่วงระยะเวลา 4 ปี ที่ผ่านมา คือ มีพื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้นในอัตราเฉลี่ย 871.34 ไร่/ปี ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากพื้นที่อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ มีแนวเขตด้านทิศเหนือ และทิศตะวันตก ติดชายแดนประเทศพม่า ทำให้มีการอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของชาวพม่าก่อนปี พ.ศ. 2543 ในลักษณะที่ต้องการอยู่ถาวรและอยู่ชั่วคราวแบบไป – กลับระหว่างประเทศไทยและประเทศบ้านเกิดของตน โดยผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มนี้อยู่อาศัยในประเทศไทยระยะสั้น เพื่อบูกรุกพื้นที่ป่าไม้เพื่อทำการเกษตรหารายได้ให้ตนเอง ซึ่งจากการให้ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ในพื้นที่ กล่าวว่า เจ้าหน้าที่รัฐได้มีการพยายามผลักดันให้มีการอพยพราษฎรกลุ่มดังกล่าวออกจากพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เป็นเหตุให้พื้นที่ที่เคยถูกบุกรุกทำการเกษตรถูกปล่อยให้พื้นสภาพเป็นป่าไม้ (ตารางที่ 14)

ตารางที่ 14 การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ ในพื้นที่ศึกษาระหว่าง ปี พ.ศ. 2543 – 2547

พื้นที่ศึกษา	พื้นที่ป่าไม้ในแต่ละช่วงเวลา		การเปลี่ยนแปลง พื้นที่ป่าไม้ ระหว่างปี 2543- 2547	หน่วย: ไร่ การ เปลี่ยนแปลง พื้นที่ป่าไม้ เฉลี่ยต่อปี
	ปี พ.ศ. 2543	ปี พ.ศ. 2547		
	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสนามเพรียง	61,080.21		
อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า	437,936.03	431,810.40	- 6,125.62	-1,531.41
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ	555,244.91	545,660.33	- 9,584.58	- 2,396.15
อุทยานแห่งชาติเอราวัณ	307,177.21	292,995.15	-14,182.06	- 3,545.51
อุทยานแห่งชาติลำคลองงู	403,019.37	400,134.68	- 2,884.70	- 721.17
อุทยานแห่งชาติไทรโยค	569,011.97	562,448.37	- 6,563.60	- 1,640.90
อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ	671,365.77	674,851.12	3,485.35	871.34
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง	1,536,274.99	1,485,357.68	- 50,917.31	-12,729.33

ที่มา: ส่วนภูมิสารสนเทศ. กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช (2546)

2. การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร

การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร ประกอบด้วย การเปลี่ยนชนิดพืชที่ปลูกในแต่ละปี จำนวนพืชที่ปลูกในแต่ละปี และขนาดพื้นที่ที่ปลูกพืชในแต่ละปี นับเป็นจำนวนครั้ง ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงชนิดพันธุ์พืชมีหลายรูปแบบ เช่น เปลี่ยนจากการปลูกข้าว เป็น ข้าวโพด มันสำปะหลัง หรืออ้อย หรือเปลี่ยนจากการปลูกข้าวโพด มันสำปะหลัง หรืออ้อย เป็นการปลูกไม้ผลหรือไม้ยืนต้น เปลี่ยนจากการปลูกข้าวเป็นการปลูกพริก พักทอง หรือผักอื่น ๆ เป็นต้น เมื่อพิจารณาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามที่สร้างขึ้น สามารถนำข้อมูลมาวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร ได้เป็น 2 ประเภท คือ แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของแต่ละพื้นที่อนุรักษ์ และแนวโน้มการ

เปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของแต่ละชาติพันธุ์ ระหว่างปี พ.ศ.2518 – 2546 ได้ผลการศึกษาแบ่งตามประเด็นดังนี้

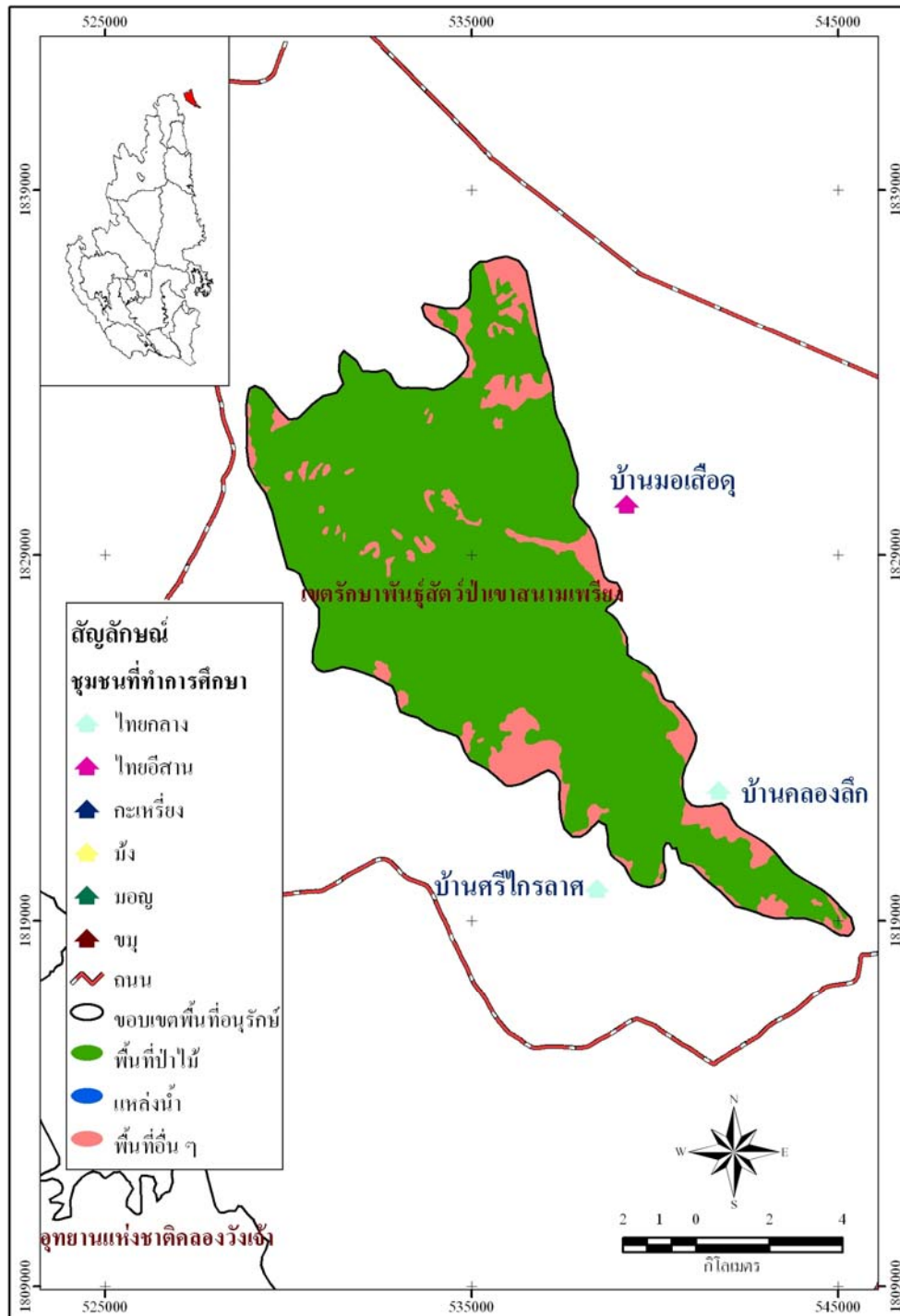
2.1 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของแต่ละพื้นที่อนุรักษ์ ประกอบด้วย เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสนามเพรียง อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า อุทยานแห่งชาติเอราวัณ อุทยานแห่งชาติลำคลองงู อุทยานแห่งชาติไทรโยค อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง ส่วนเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระพบว่าข้อมูลที่เก็บมาขาดความสมบูรณ์ เพราะมีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพียงเล็กน้อยและขาดความต่อเนื่อง ทำให้ไม่สามารถศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรได้ จึงไม่นำมาพิจารณาและวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้

จากการศึกษา พบว่าโดยส่วนใหญ่แล้วกลุ่มตัวอย่างมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรประมาณ 1 – 2 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 55.3 และทำการเกษตร โดยไม่เปลี่ยนรูปแบบดังกล่าวเฉลี่ยร้อยละ 27.9 และเปลี่ยนมากกว่า 2 ครั้งร้อยละ 16.8 โดยมีค่าเฉลี่ย 1.4 โดยมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบมากที่สุดถึง 10 ครั้ง ใน 29 ปี จะเห็นได้ว่ามีกลุ่มตัวอย่างที่ทำการเกษตรโดยไม่เปลี่ยนรูปแบบดังกล่าวค่อนข้างสูง โดยเฉพาะในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสนามเพรียง และอุทยานแห่งชาติเอราวัณ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสนามเพรียง กลุ่มตัวอย่างที่ไม่เปลี่ยนรูปแบบเลยส่วนใหญ่มิอาชีพทำนา มีนาข้าวเป็นของตนเอง และส่วนใหญ่มีการทำนาทุกปี ส่วนอุทยานแห่งชาติเอราวัณพบว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเลยเป็นพื้นที่ปลูกข้าวไร่ และข้าวโพดในแปลงเดียวกัน และไม่ผล ดังรายละเอียดแสดงในตารางที่ 15

ตารางที่ 15 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของผู้ให้สัมภาษณ์แยกตามพื้นที่อนุรักษ์

พื้นที่อนุรักษ์	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร									
	ไม่เปลี่ยน					เปลี่ยน				
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	มากกว่า 2 ครั้ง	ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด	
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสยามเพียง	19	38.8	22	44.9	8	16.3	1.4	1.9	0	10
อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า	7	18.4	23	60.5	8	21.1	1.6	1.3	0	6
อุทยานแห่งชาติเอราวัณ	11	37.9	16	55.2	2	6.9	0.9	0.9	0	3
อุทยานแห่งชาติตาดโหล	4	14.8	18	66.7	5	18.5	1.6	1.1	0	4
อุทยานแห่งชาติไทรโยค	1	14.3	6	85.7	0	0	0.9	0.4	0	1
อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ	9	75	3	25	0	0	0.3	0.7	0	2
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง	2	7.1	17	60.7	9	32.2	2.1	1.4	0	5
รวม	53	27.9	105	55.3	32	16.8	1.4	1.5	0	10

2.1.1 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสนามเพรียง ประกอบด้วยบ้านมอเสียดู บ้านคลองลึก และบ้านศรีไกรลาส ดังแสดงในภาพที่ 5

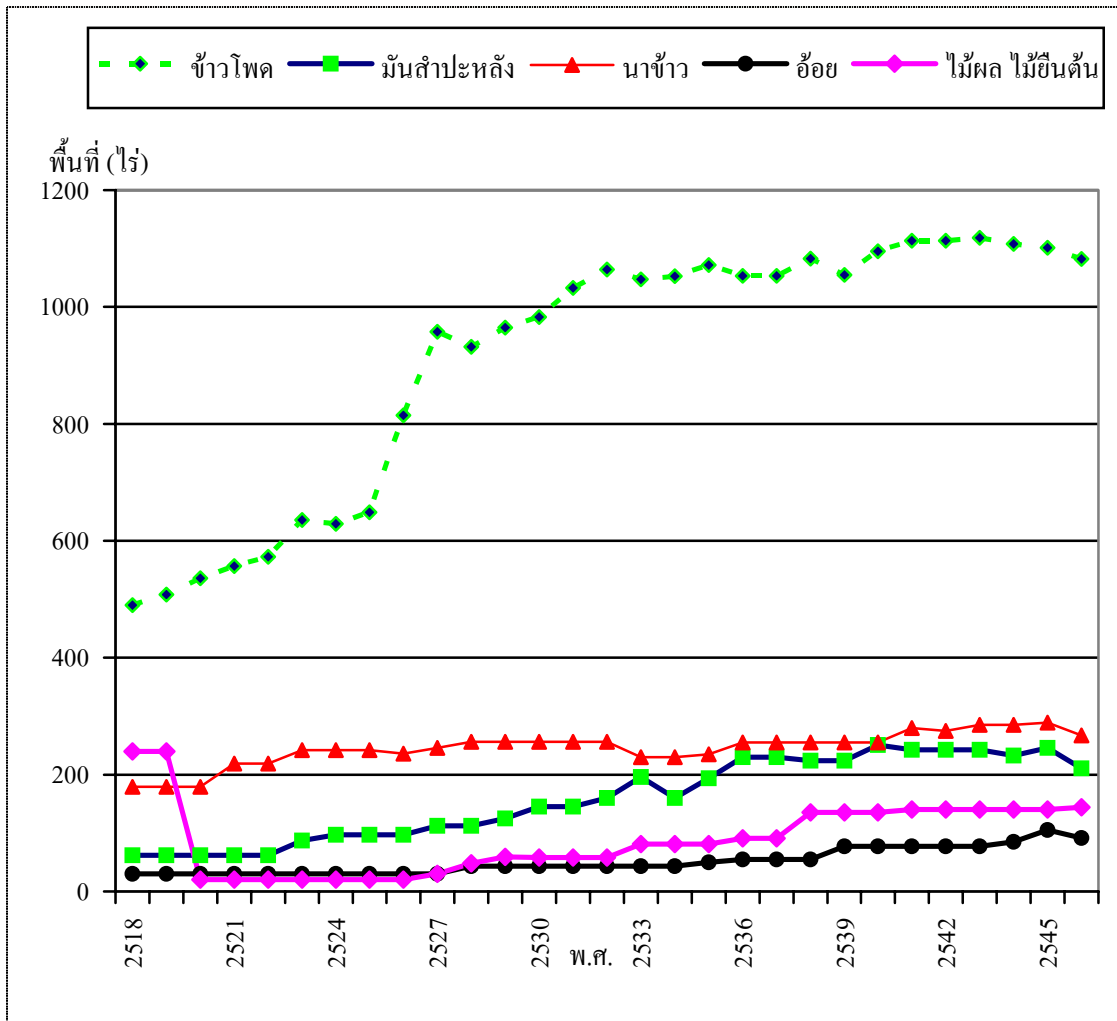
ภาพที่ 5 ชุมชนที่ทำการศึกษาในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสนามเพรียง จังหวัดกำแพงเพชร

จากตารางที่ 15 พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรอยู่ในช่วง 1 – 2 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 44.9 ไม่เปลี่ยนร้อยละ 38.8 และเปลี่ยนมากกว่า 2 ครั้ง ร้อยละ 16.3 โดยมีค่าเฉลี่ยเป็น 1.4 กลุ่มตัวอย่างที่ไม่เปลี่ยนรูปแบบเลยส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา มีนาข้าวเป็นของตนเอง และส่วนใหญ่มีการทำนาทุกปี เมื่อพิจารณาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 – 2546 มีการใช้ประโยชน์ที่ดินส่วนใหญ่เพื่อปลูกข้าวโพดมากกว่าพืชชนิดอื่น ๆ ซึ่งพื้นที่การปลูกมีการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2518 – 2546 และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยมีการเพิ่มอย่างรวดเร็วใน ปี พ.ศ. 2525 – 2526 (เพิ่มจาก 648.75 ไร่ ในปี พ.ศ.2525 เป็น 814.75 ไร่ ในปี พ.ศ. 2526) และหลังจากนั้นพื้นที่ปลูกข้าวโพดมีการเพิ่มและลดลงไม่มากนัก (ตารางผนวกที่ 1)

นอกจากข้าวโพดแล้ว พบว่าในพื้นที่แห่งนี้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกมันสำปะหลังและการทำนาข้าว เป็นพืชรองลงมา ซึ่งลักษณะการใช้พื้นที่เป็นไปในลักษณะเดียวกันกับการปลูกข้าวโพด คือ มีการปลูกอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน แต่พื้นที่การปลูกมันสำปะหลังและการทำนาข้าวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นหรือลดลงไม่มากนัก คือ มีการปลูกมากที่สุดในปี พ.ศ.2545 โดยมีพื้นที่ปลูก 245.75 และ 289 ไร่ ตามลำดับ (ตารางผนวกที่ 1)

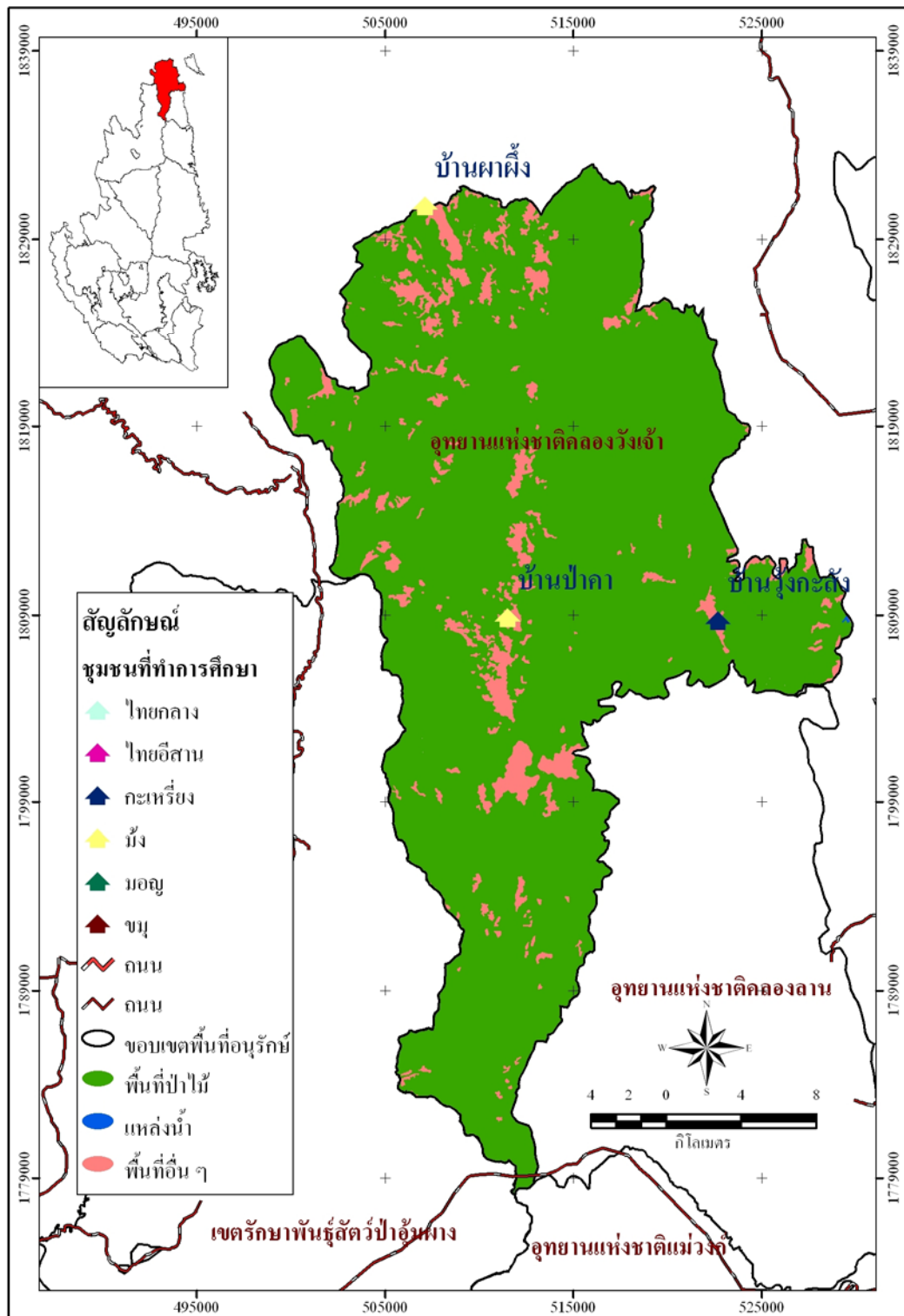
นอกจากนี้แล้วยังมีการปลูกอ้อย ซึ่งพื้นที่ปลูกอ้อยมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ เช่นกัน แต่ไม่มากนัก ส่วนไม้ผล มีการปลูกมากในช่วง ปี พ.ศ.2518 – 2519 ประมาณ 240 ไร่ แต่หลังจากนั้นพื้นที่ปลูกไม้ผลกลับลดลงอย่างรวดเร็วเหลือเพียง 20 ไร่ ในปี พ.ศ.2520 และค่อย ๆ เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ซึ่งจากการศึกษาพบว่าพื้นที่ปลูกไม้ผลที่ลดลงอย่างรวดเร็วในช่วง ปี พ.ศ.2520 นั้น เกิดจากการขายที่ดินเพื่อใช้หนี้ของเจ้าของสวนผลไม้ให้กับคนนอกพื้นที่

ลักษณะการปลูกพืชเกษตรของราษฎรในพื้นที่แห่งนี้ตรงกับลักษณะของประชากรหลักที่อาศัยในหมู่บ้านที่เป็นชาวไทยกลางและไทยอีสาน ซึ่งมีความนิยมปลูกข้าวโพด มันสำปะหลัง และนาข้าว รายละเอียดดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า
เขาสนามเพரிய จังหวัดกำแพงเพชร

2.1.2 อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า ประกอบด้วยบ้านป่าคา บ้านวังกะสัง และบ้านผาผึ้ง ดังแสดงในภาพที่ 7 จากตารางที่ 15 พบว่า การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนในพื้นที่แห่งนี้ อยู่ในช่วง 1 – 2 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 60.5 เปลี่ยนมากกว่า 2 ครั้ง ร้อยละ 21.1 และไม่เปลี่ยนเลย ร้อยละ 18.4 มีค่าเฉลี่ยการเปลี่ยนแปลงเป็น 1.6 โดยกลุ่มตัวอย่างที่ทำการเกษตรโดยไม่เปลี่ยนแปลงเลยส่วนใหญ่ปลูกข้าวไร่เพื่อบริโภค และปลูกข้าวโพดเป็นพืชเศรษฐกิจ ควบคู่กันไป ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรเกษตรส่วนใหญ่ในพื้นที่แห่งนี้ถูกใช้เพื่อปลูกข้าวโพดอย่างต่อเนื่องทุกปี โดยมีแนวโน้มการปลูกเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ตั้งแต่ปี พ.ศ.2525 และมีการปลูกมากที่สุดในปี พ.ศ. 2539 ประมาณ 535.25 ไร่ (ตารางผนวกที่ 2)

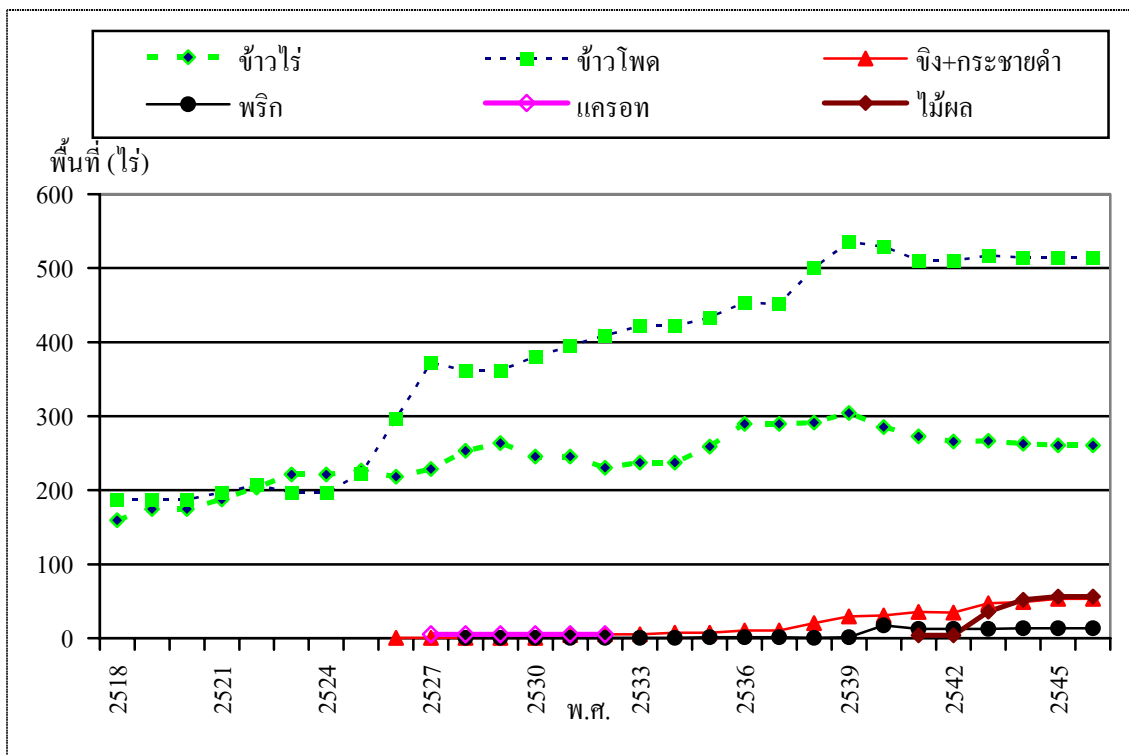

ภาพที่ 7 ชุมชนที่ทำการศึกษาในอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า จังหวัดกำแพงเพชร

พืชที่มีการปลูกมากอีกชนิดหนึ่งในพื้นที่แห่งนี้ คือ ข้าวไร่ ซึ่งมีพื้นที่การปลูกอยู่ในช่วง 159.5 – 304.5 ไร่ ซึ่งมีการเพิ่มขึ้นและลดลงเป็นช่วง ๆ ที่ไม่แตกต่างกันมากนัก โดยมีพื้นที่ปลูกมากที่สุดในปี พ.ศ.2539 เช่นเดียวกับกับข้าวโพด (ตารางผนวกที่ 2)

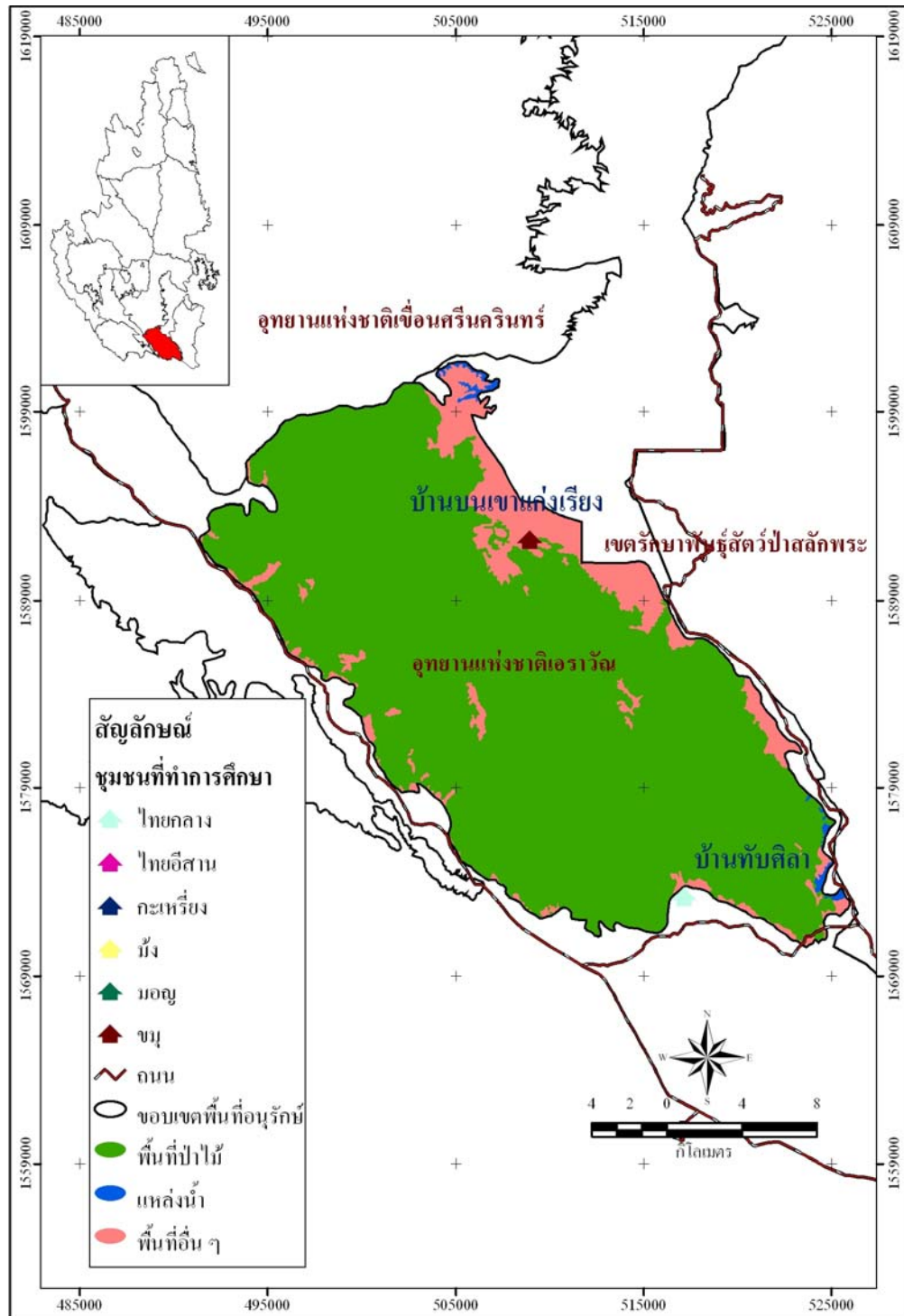
เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงปี พ.ศ. 2528 – 2529 มีการปลูกพริก ขิง และกระชายดำอย่างต่อเนื่องถึงแม้ว่าจะมีพื้นที่ไม่มากนัก และไม่ผลเริ่มมีการปลูกตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 – 2546 เนื่องจากมีการส่งเสริมจากเกษตรกรอำเภอให้มีการปลูกไม้ผลแทนการปลูกพืชไร่แต่ยังไม่เป็นที่นิยมเท่าที่ควร นอกจากนี้ยังมีพืชบางชนิดที่ปลูกเป็นบางช่วง คือ แครอท ปลูกในช่วง ปี พ.ศ.2527 – 2532 เท่านั้น รายละเอียดดังภาพที่ 8

จากการศึกษาพบว่า ราษฎรในอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้าส่วนใหญ่เป็นคนมั่ง และคนกะเหรี่ยง มีวัฒนธรรมในการทำไร่เลื่อนลอยเพื่อการปลูกข้าวไร่ แต่แนวโน้มของข้าวไร่มีการลดลงโดยตลอด ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความพยายามของเจ้าหน้าที่ในการชักจูงให้เกษตรกรลดพื้นที่ทำไร่เลื่อนลอย เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อพื้นที่ปลูกข้าวไร่ลดลง กลับมีพื้นที่ปลูกข้าวโพดเพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นไปได้ว่ากลุ่มตัวอย่างเลิกปลูกข้าวแล้วปลูกข้าวโพดแทนนั่นเอง

ภาพที่ 8 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนในอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า จังหวัดกำแพงเพชร

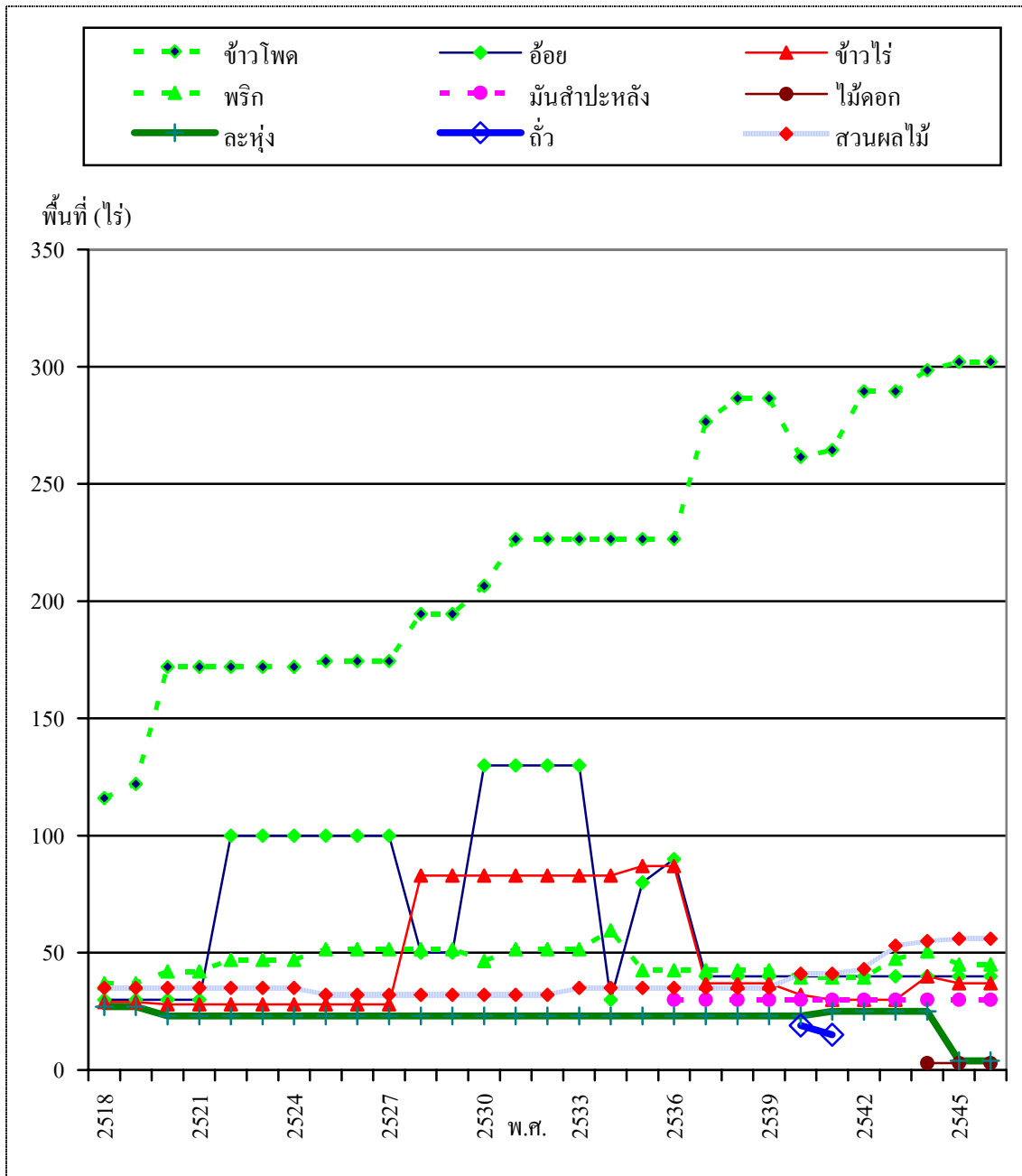
2.1.3 อุทยานแห่งชาติเอราวัณ ประกอบด้วยบ้านทับศิลา และบ้านบนเขาแก่งเรียง
 ดังแสดงในภาพที่ 9

ภาพที่ 9 ชุมชนที่ทำการศึกษาในอุทยานแห่งชาติเอราวัณ จังหวัดกาญจนบุรี

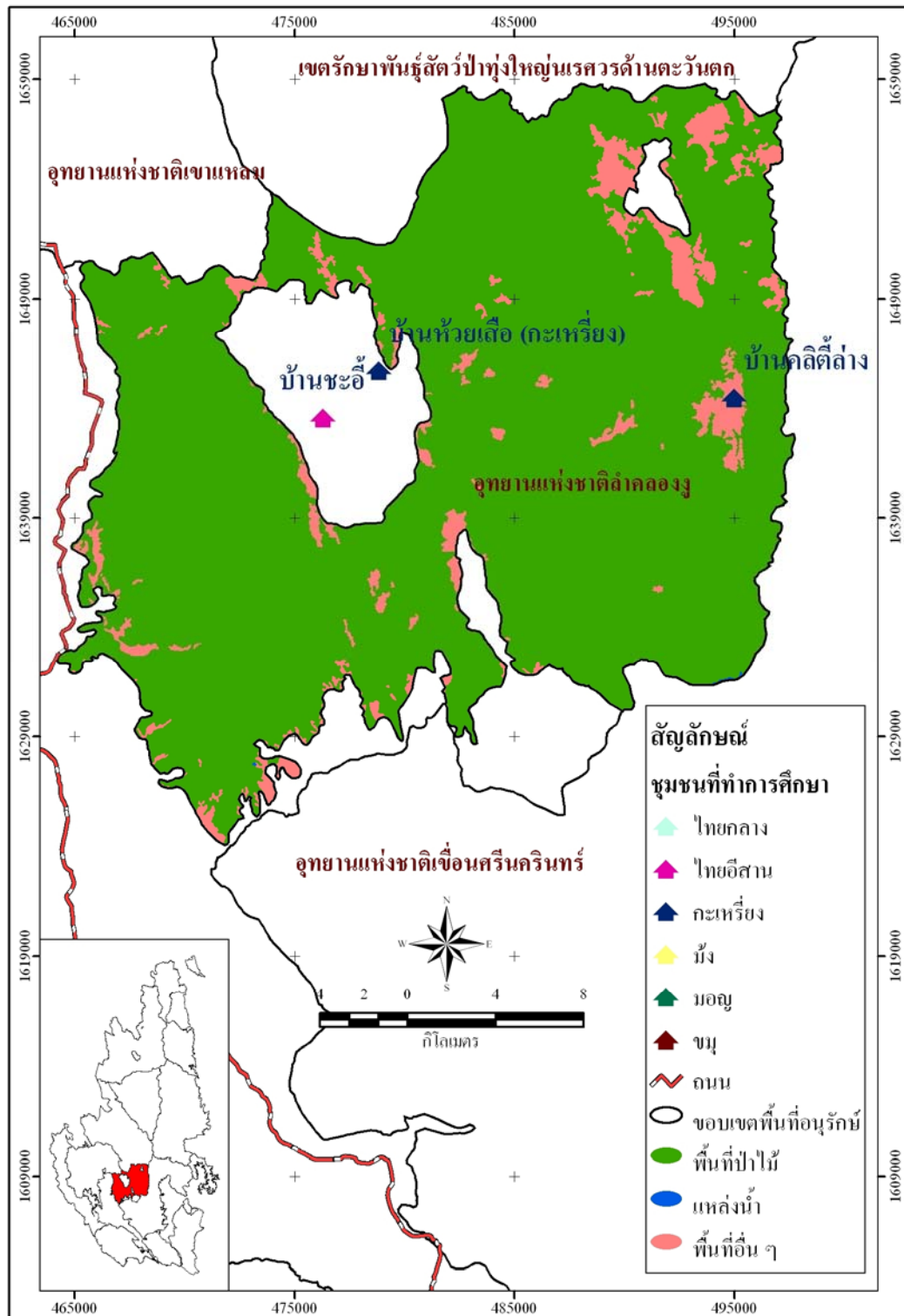
จากตารางที่ 15 พบว่า ในพื้นที่แห่งนี้กลุ่มตัวอย่างมีการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่ อยู่ในช่วง 1 – 2 ครั้ง (ร้อยละ 55.2) โดยไม่เปลี่ยนแปลงเลยร้อยละ 37.9 ซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกข้าวไร่ และ ข้าวโพดในแปลงเดียวกันของขมุ และไม้ผลของไทยกลาง และเปลี่ยนมากกว่า 2 ครั้ง ร้อยละ 6.9 โดยมีค่าเฉลี่ย 1.4 ซึ่งจากการศึกษาพบว่าในพื้นที่แห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยของคนไทยกลาง และขมุ มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกข้าวโพดมากกว่าพืชชนิดอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด โดยมีช่วงการ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วแบบขั้นบันได 3 ช่วงด้วยกัน คือ ปี พ.ศ. 2519 – 2520 พ.ศ. 2527 – 2531 และปี พ.ศ. 2536 – 2538 ส่วนปี พ.ศ. 2540 พื้นที่ปลูกข้าวโพดลดลงและเพิ่มขึ้นอีกในปี พ.ศ. 2541 – 2546 นอกจากนี้พบว่าพื้นที่การปลูกอ้อยมีการเพิ่มขึ้นและลดลงเป็นช่วง ๆ อย่างเห็นได้ชัด โดยช่วงที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว คือ พ.ศ. 2521 – 2522 พ.ศ. 2529 – 2530 และ พ.ศ. 2534 – 2536 ส่วนช่วงที่ ลดลงอย่างรวดเร็ว คือ ช่วง พ.ศ. 2527 – 2528 พ.ศ. 2533 – 2534 และ พ.ศ. 2536 – 2537 จาก การศึกษา พบว่าสาเหตุพื้นที่การปลูกอ้อยเป็นเช่นนี้ เนื่องจากการปลูกอ้อย 1 ครั้ง (1 ตอ) ในช่วง แรกด้วยศักยภาพของดินที่อุดมสมบูรณ์จึงสามารถเก็บเกี่ยวได้ถึง 5 ปี และครั้งที่ 2 สามารถเก็บเกี่ยว ได้ถึง 3 ครั้ง ทำให้การเพิ่มพื้นที่ปลูกอ้อยมีการเพิ่มแล้วคงที่เป็นระยะ ๆ ในช่วงปี พ.ศ. 2527 – 2528 จะเห็นได้ว่าในขณะที่พื้นที่การปลูกอ้อยลดลง แต่พื้นที่ปลูกข้าวไร่และข้าวโพดกลับเพิ่มขึ้น ซึ่งอาจ เป็นไปได้ว่า หลังจากการปลูกอ้อยแล้วน่าจะมีการเปลี่ยนไปปลูกข้าวไร่ และข้าวโพดแทนการปลูก อ้อยนั่นเอง (ตารางผนวกที่ 3)

นอกจากข้าวโพดและอ้อย พบว่ายังมีพืชที่ปลูกอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ พ.ศ. 2518 – 2546 แต่พื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก คือ พริก ข้าวไร่ ละหุ่ง และสวนผลไม้ ในขณะที่ถั่ว ไม้ ดอก และมันสำปะหลังมีการปลูกเพียงบางปีเท่านั้น รายละเอียดดังภาพที่ 10

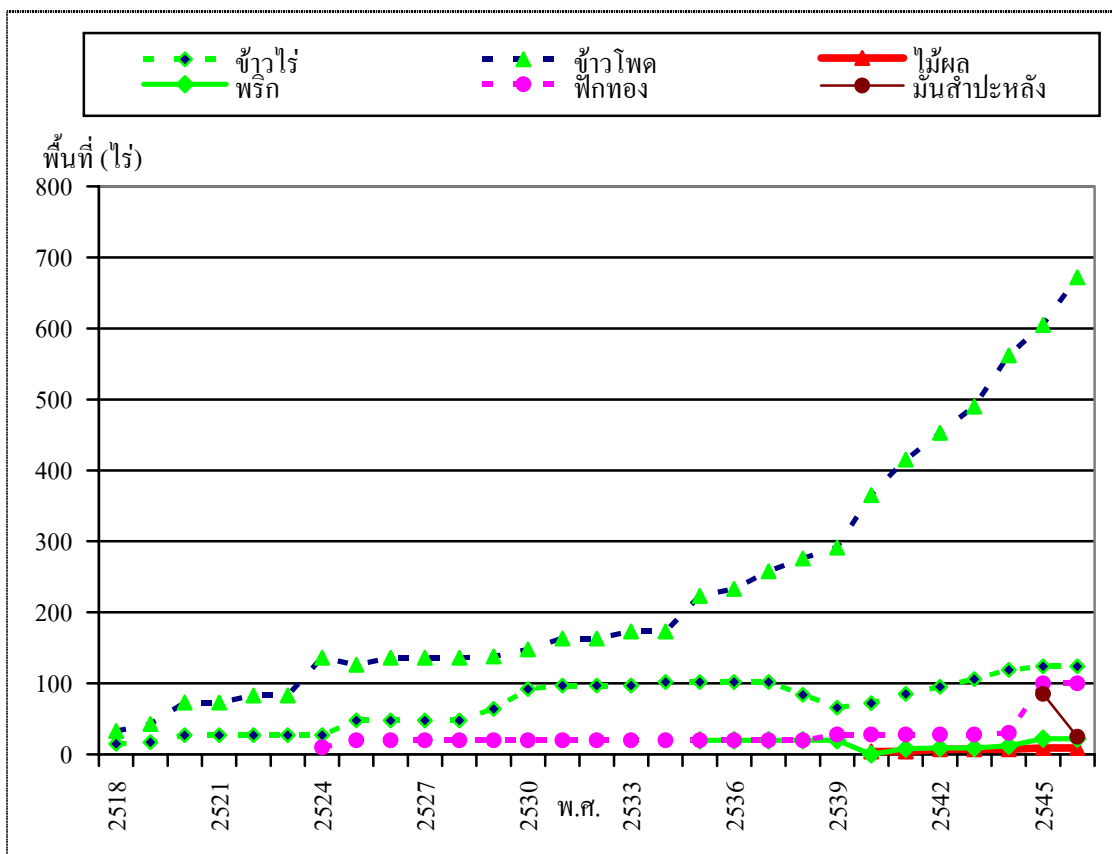
ภาพที่ 10 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนในอุทยานแห่งชาติเอราวัณ จังหวัดกาญจนบุรี

2.1.4 อุทยานแห่งชาติถ้ำลอดงู เป็นตัวแทนของการใช้ประโยชน์ที่ดินของคนไทยอีสาน และกะเหรี่ยง ซึ่งประกอบด้วยบ้านห้วยเสือ บ้านคลิคี่ล่าง และบ้านชะอี ดังแสดงในภาพที่ 11

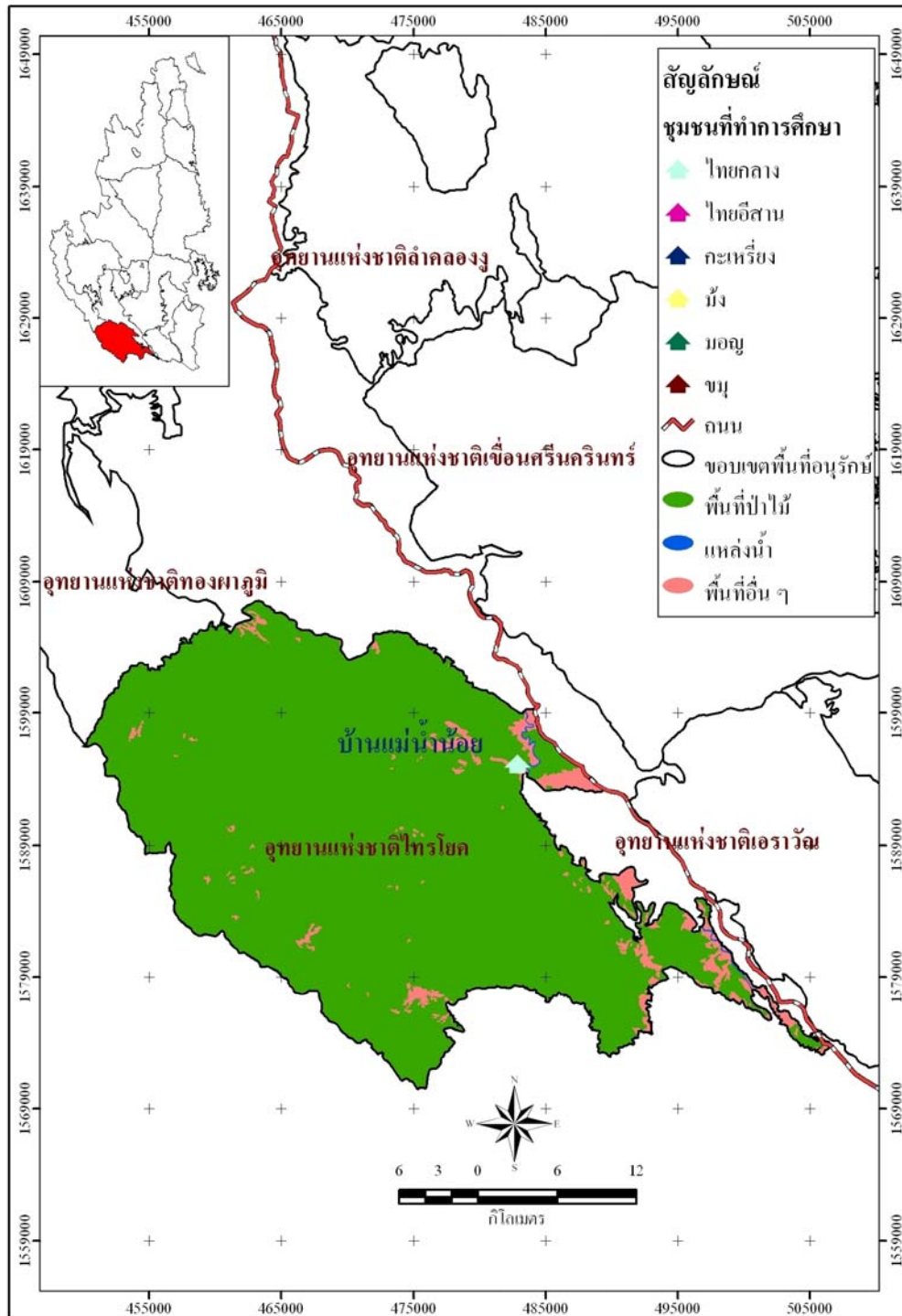
ภาพที่ 11 ชุมชนที่ทำการศึกษาในอุทยานแห่งชาติลำคลองงู จังหวัดกาญจนบุรี

จากตารางที่ 15 พบว่าในพื้นที่แห่งนี้มีการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่อยู่ในช่วง 1 – 2 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 66.7 โดยมีการเปลี่ยนแปลงมากกว่า 2 ครั้ง ร้อยละ 18.5 และไม่เปลี่ยนแปลงเลย ร้อยละ 14.8 โดยมีค่าเฉลี่ย 1.6 ซึ่งพบว่ามีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกข้าวโพดเป็นส่วนใหญ่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยพบว่า ช่วงปี พ.ศ.2518 – 2534 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นไปอย่างช้า ๆ อยู่ในช่วง 33 – 177 ไร่ (เพิ่มขึ้นเฉลี่ย 8.2 ไร่/ปี) แต่หลังจากนั้นพื้นที่ปลูกข้าวโพดค่อยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ส่วนหนึ่งอาจเนื่องมาจากการพัฒนาสาธารณูปโภคต่าง ๆ รองรับที่มีความเจริญมากขึ้น เช่น การคมนาคม รวมทั้งความต้องการของตลาดที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเช่นกัน นอกจากนี้ข้าวโพดแล้วพบว่ามีปลูกข้าวไร่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัดระหว่างคนไทยอีสานที่ปลูกข้าวโพด และคนกะเหรี่ยงที่ปลูกข้าวไร่นอกจากนี้แล้วยังมีการปลูกไม้ผล พริก มันสำปะหลัง พักทอง แต่เป็นส่วนน้อย (ตารางผนวกที่ 4) และรายละเอียดดังภาพที่ 12

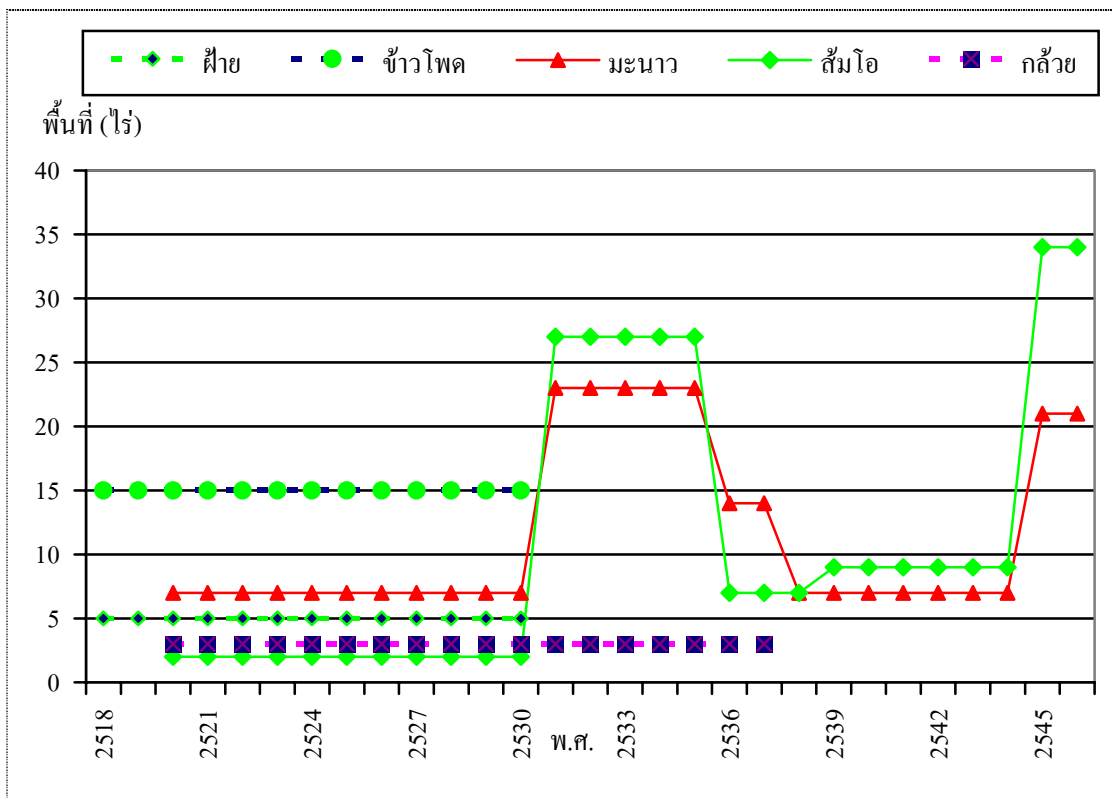
ภาพที่ 12 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนในอุทยานแห่งชาติลำคลองงู จังหวัดกาญจนบุรี

2.1.5 อุทยานแห่งชาติไทรโยค มีเพียงหมู่บ้านเดียว คือบ้านแม่ น้ำน้อย ดังแสดงในภาพที่ 13 ราษฎรในหมู่บ้านส่วนใหญ่ทำงานรับจ้างในอุทยานแห่งชาติไทรโยค เป็นเหตุให้มีราษฎรที่

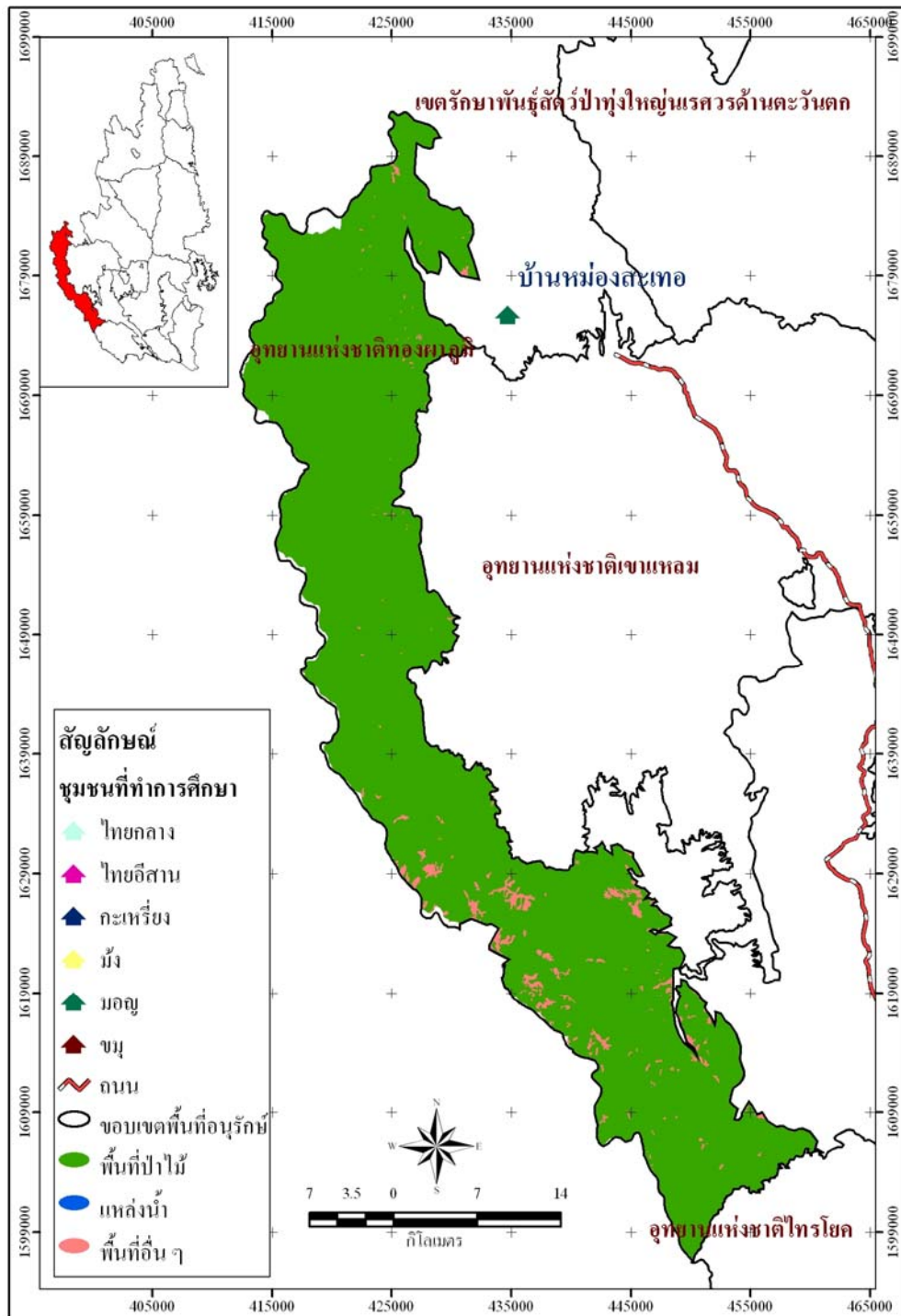
ภาพที่ 13 ชุมชนที่ทำการศึกษาในอุทยานแห่งชาติไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

ประกอบอาชีพทำการเกษตรจำนวนไม่มาก และแต่ละครัวเรือนมีพื้นที่ทำกินจำกัด ทำให้พื้นที่ทำการเกษตรรวมของพื้นที่แห่งนี้ค่อนข้างน้อย ซึ่งจากตารางที่ 15 พบว่าลักษณะการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินมีมากที่สุดเพียงแค่ 2 ครั้งเท่านั้น โดยส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างมีการเปลี่ยนแปลง 1 – 2 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 85.7 และ ไม่เปลี่ยนร้อยละ 14.3 โดยมีค่าเฉลี่ยการเปลี่ยนแปลงเป็น 0.9 เมื่อศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรในพื้นที่แห่งนี้ ซึ่งเป็นคนไทยกลางอย่างเดียว พบว่าพืชที่ปลูกอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2520 – 2546 คือ มะนาว และส้มโอ โดยพื้นที่การปลูกมะนาวและส้มโอก่อนข้างแปรผันตามกัน คือ ช่วงใดที่มีการปลูกส้มโอมากก็จะมีการปลูกมะนาวมากด้วยเช่นกัน นอกจากนี้มีพืชบางชนิดที่ปลูกเป็นช่วง ๆ คือ ข้าวโพด และฝ้าย ปลูกในช่วงปี พ.ศ.2518 – 2530 และกล้วยปลูกในช่วงปี พ.ศ.2530 – 2537 (ตารางผนวกที่ 5) และรายละเอียดดังภาพที่ 14

ภาพที่ 14 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนในอุทยานแห่งชาติไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี

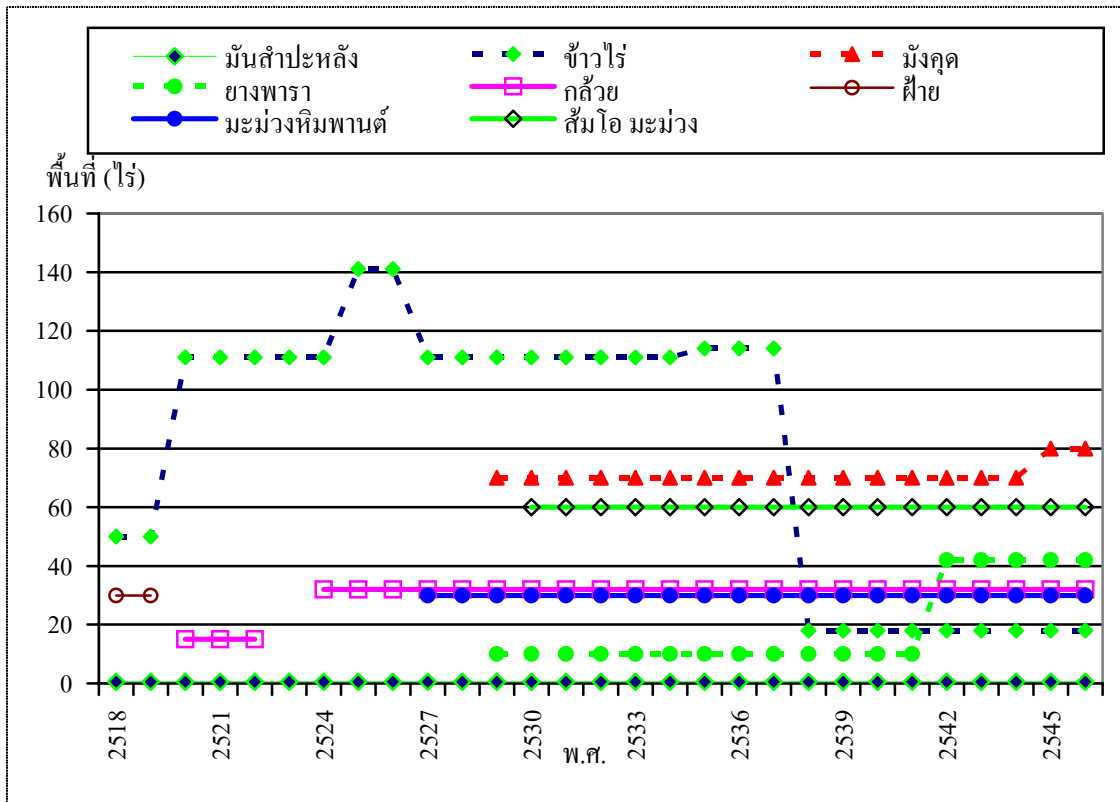
2.1.6 อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ เป็นรูปแบบการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนที่เป็นมอญ ดังแสดงในภาพที่ 15

ภาพที่ 15 ชุมชนที่ทำการศึกษาในอุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

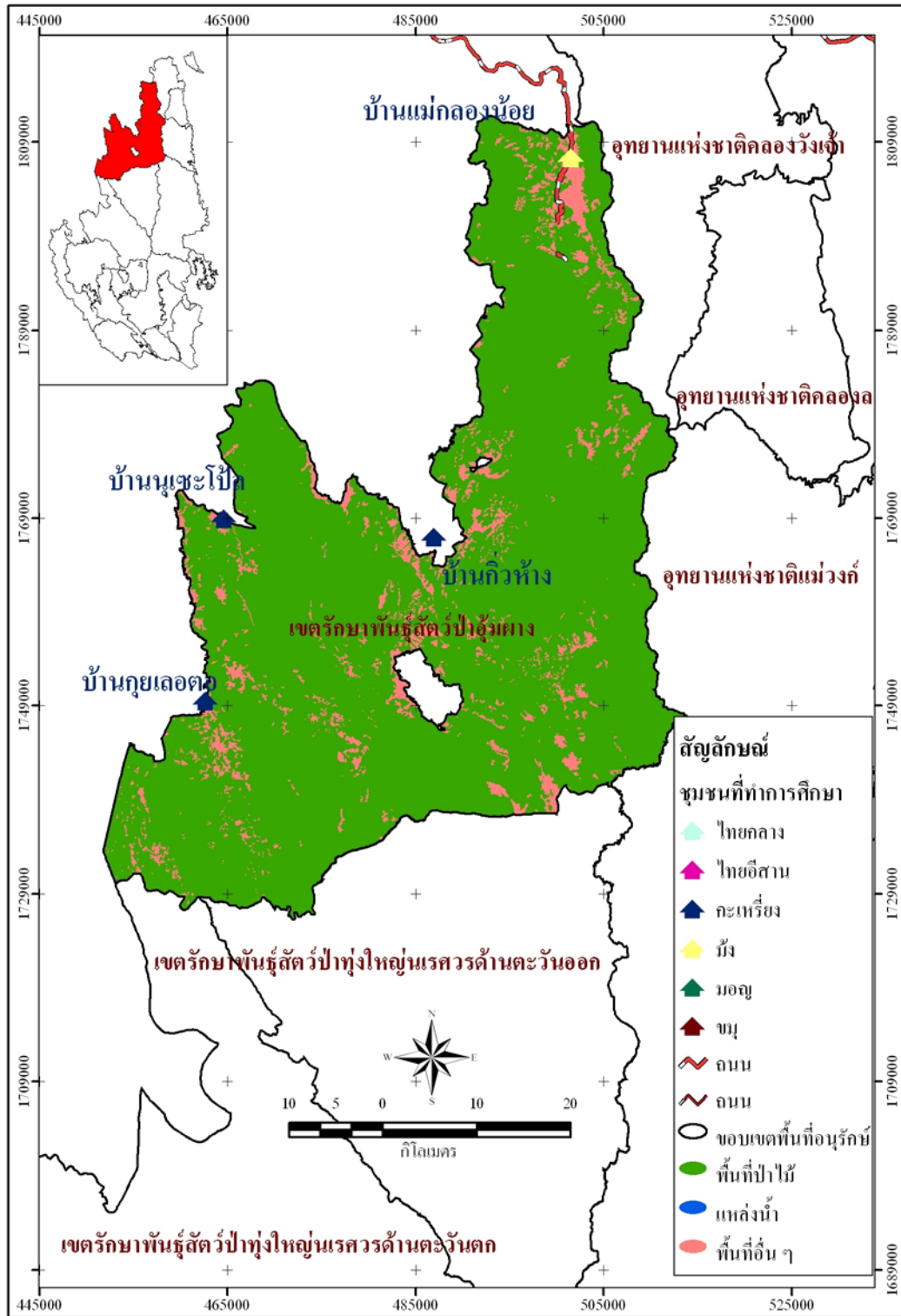
เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน จากตารางที่ 15 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเลย คิดเป็นร้อยละ 75 และเปลี่ยน 1 – 2 ครั้ง ร้อยละ 25 โดยมีค่าเฉลี่ย 0.3 ซึ่งพื้นที่แห่งนี้มีค่าเฉลี่ยการเปลี่ยนแปลงน้อยกว่าพื้นที่อนุรักษ์อื่น ๆ ทั้งหมด กลุ่มตัวอย่างที่ไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบเลย ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ปลูกไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง ขางพารา และบางส่วนเป็นพื้นที่ปลูกข้าวไร่ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่นี้ น่าจะเกิดจากการที่ราษฎรในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชาวมอญ ไม่มีพื้นที่ทำการเกษตรเป็นของตนเอง มีอาชีพและรายได้หลักจากกิจกรรมนอกภาคเกษตร คือ รับจ้าง ดังนั้น รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินจึงเป็นลักษณะที่ที่ดินเป็นของนายทุน ซึ่งมาซื้อหรือจ้างให้ราษฎรที่อยู่อาศัยในพื้นที่บุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่า เพื่อเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทำการเกษตรแล้วอนุญาตให้ราษฎรกลุ่มดังกล่าว ใช้ประโยชน์ที่ดินปลูกพืชเกษตรที่มีอายุสั้น ประมาณ 3 – 4 ปี โดยเน้นการปลูกข้าวไร่เพื่อการบริโภคเป็นหลัก หลังจากนั้น นายทุนหรือเจ้าของพื้นที่จะเป็นผู้เข้ามาใช้ประโยชน์ที่ดินเอง ซึ่งเป็นไปได้ว่าหลังจากการบุกรุกพื้นที่ป่าแล้ว ระหว่างปี พ.ศ. 2518 ถึงปี พ.ศ. 2526 การตัดสินใจใช้และเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดจากราษฎรชาวมอญที่อาศัยในพื้นที่ แต่หลังจากช่วงเวลาดังกล่าว การตัดสินใจในการใช้และเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยนายทุนซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่อาศัยนอกเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จากการศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร พบว่าพืชที่ปลูกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 – 2546 อย่างต่อเนื่อง คือข้าวไร่ และมีพื้นที่การปลูกมากกว่าพืชชนิดอื่นจนถึงปี พ.ศ. 2537 ที่ลดลงเหลือเพียง 15 ไร่ จนถึงปี พ.ศ. 2546

นอกจากข้าวไร่แล้วการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของพืชชนิดอื่นค่อนข้างเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ ทั้งมังคุด มะม่วงหิมพานต์ ขางพารา ส้มโอและมะม่วง มันสำปะหลัง และกล้วย ส่วนฝ้ายมีการปลูกแค่ในช่วงปี พ.ศ. 2518 – 2519 เท่านั้น (ตารางผนวกที่ 6) รายละเอียดดังตารางผนวกที่ 6 และภาพที่ 16

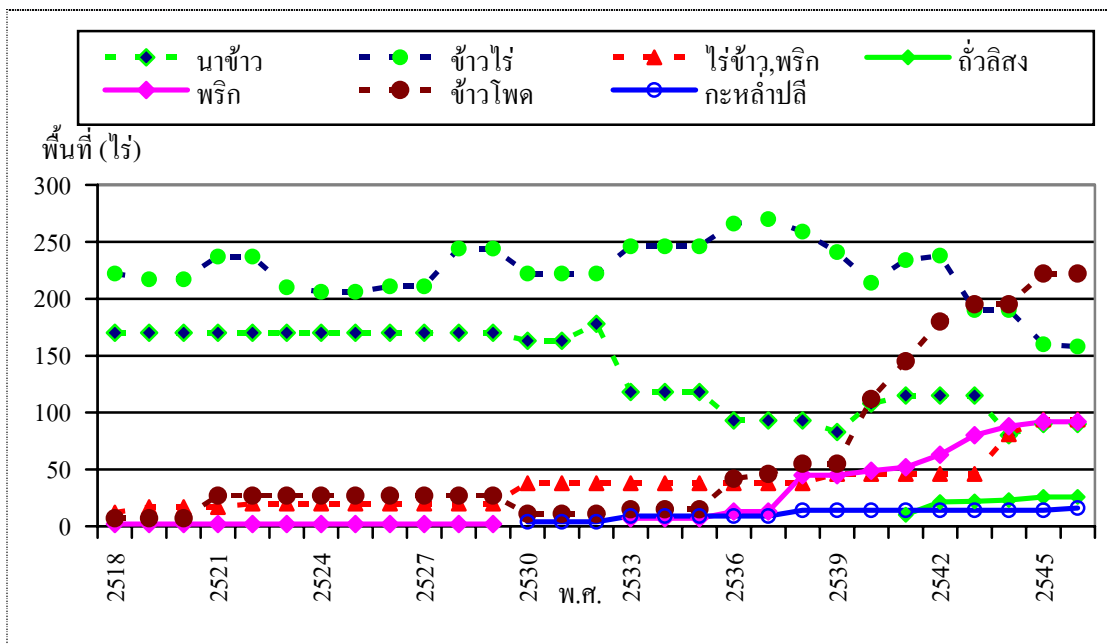
ภาพที่ 16 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนในอุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

2.1.7 เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง ในพื้นที่แห่งนี้ประกอบด้วยชุมชนชาวกะเหรี่ยง เป็นส่วนใหญ่ และมีบางส่วนเป็นชาวม้ง ดังแสดงในภาพที่ 17 เมื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากตารางที่ 15 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร 1 – 2 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 60.7 โดยเปลี่ยนมากกว่า 2 ครั้ง ร้อยละ 32.2 และไม่เปลี่ยนเลยร้อยละ 7.1 โดยมีค่าเฉลี่ย 2.1 จากการศึกษาลักษณะการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินตั้งแต่อดีต – ปัจจุบัน พบว่า มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกข้าวไร่และนาข้าวเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เนื่องจากในพื้นที่แห่งนี้เป็นคนกะเหรี่ยง และม้ง ที่นิยมปลูกข้าวไร่เพื่อการบริโภคตนเอง ซึ่งพบว่า การปลูกข้าวไร่มีลักษณะการเพิ่มขึ้นและลดลงเป็นช่วง ทั้งนี้เป็นเพราะลักษณะการปลูกข้าวไร่ที่มักจะปลูกซ้ำในที่เดิมเพียงแค่ 2 – 3 ปี เมื่อย้ายที่ใหม่กลุ่มตัวอย่างบางครัวเรือนอาจมีการเพิ่มพื้นที่ ในขณะที่บางตัวอย่างอาจมีการลดพื้นที่นั่นเอง นอกจากนี้ยังพบว่าการปลูกข้าวไร่กับพริกในแปลงเดียวกัน กะหล่ำปลี พริก และข้าวโพด อย่างต่อเนื่องเช่นกัน แต่พื้นที่ดังกล่าวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นไม่มากนัก ในขณะที่ข้าวโพดมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นมากตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 – 2546 แต่ในปี

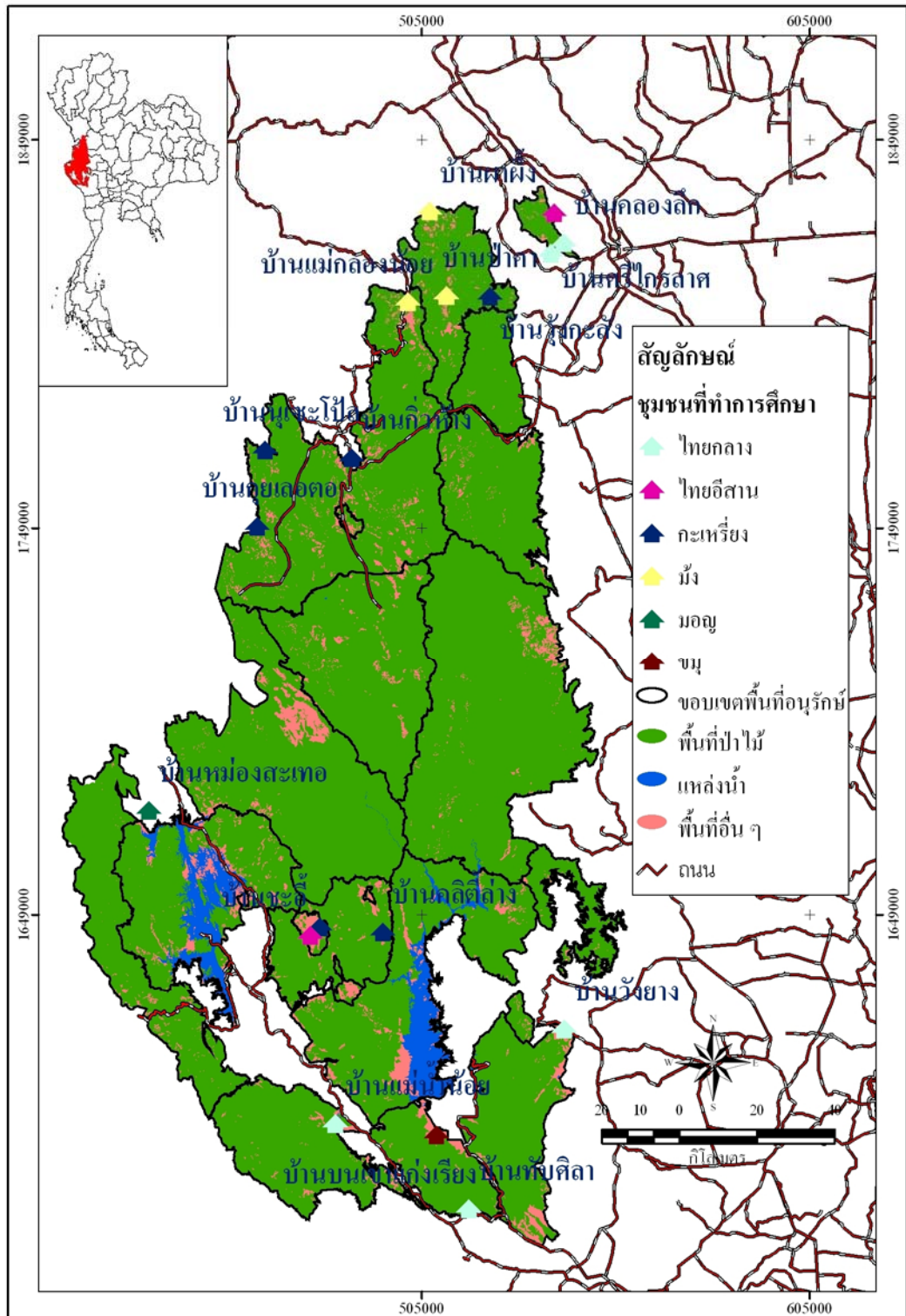
ภาพที่ 17 ชุมชนที่ทำการศึกษาในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง จังหวัดตาก

พ.ศ.2545 พบว่าข้าวไร้ลดลงและข้าวโพดเพิ่มมากขึ้น ส่วนถั่วลิสงเริ่มมีการปลูกตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 – 2546 แต่ยังมีไม่มากนัก และอาจเป็นไปได้ว่ารายได้จากภาคการเกษตรส่วนใหญ่ของราษฎรพื้นที่นี้ มาจาก ข้าวไร้ นาข้าว ข้าวโพด และพริก และรายได้ส่วนน้อยมาจาก ถั่วลิสง (ซึ่งเริ่มมีการปลูก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 – ปัจจุบัน) ดังตารางผนวกที่ 7 และรายละเอียดดังภาพที่ 18

ภาพที่ 18 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อุ่มผาง จังหวัดตาก

2.2 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของแต่ละชาติพันธุ์ ซึ่งได้แก่ ไทยกลาง ไทยอีสาน กะเหรี่ยง ม้ง มอญ และขมุ ดังแสดงในภาพที่ 19 จากการศึกษาพบว่าการเปลี่ยนแปลง อยู่ในช่วง 1 – 2 ครั้ง มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 54.3 ไม่เปลี่ยนแปลง ร้อยละ 29.6 และมีการเปลี่ยนแปลงมากกว่า 2 ครั้ง ร้อยละ 16.1 โดยมีทั้งไม่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรเลย และมีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดถึง 10 ครั้งด้วยกัน เมื่อพิจารณาตามชาติพันธุ์ พบว่าในช่วง 29 ปี มอญมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ประมาณ 0.3 ครั้ง และคนไทยอีสานเปลี่ยนมากที่สุด ประมาณ 1.9 ครั้ง ส่วนม้ง กะเหรี่ยง ขมุ และคนไทยกลาง เปลี่ยนเฉลี่ย 1.7, 1.6, 1.6 และ 1.1 ครั้งตามลำดับ ดังรายละเอียดแสดงในตารางที่ 16

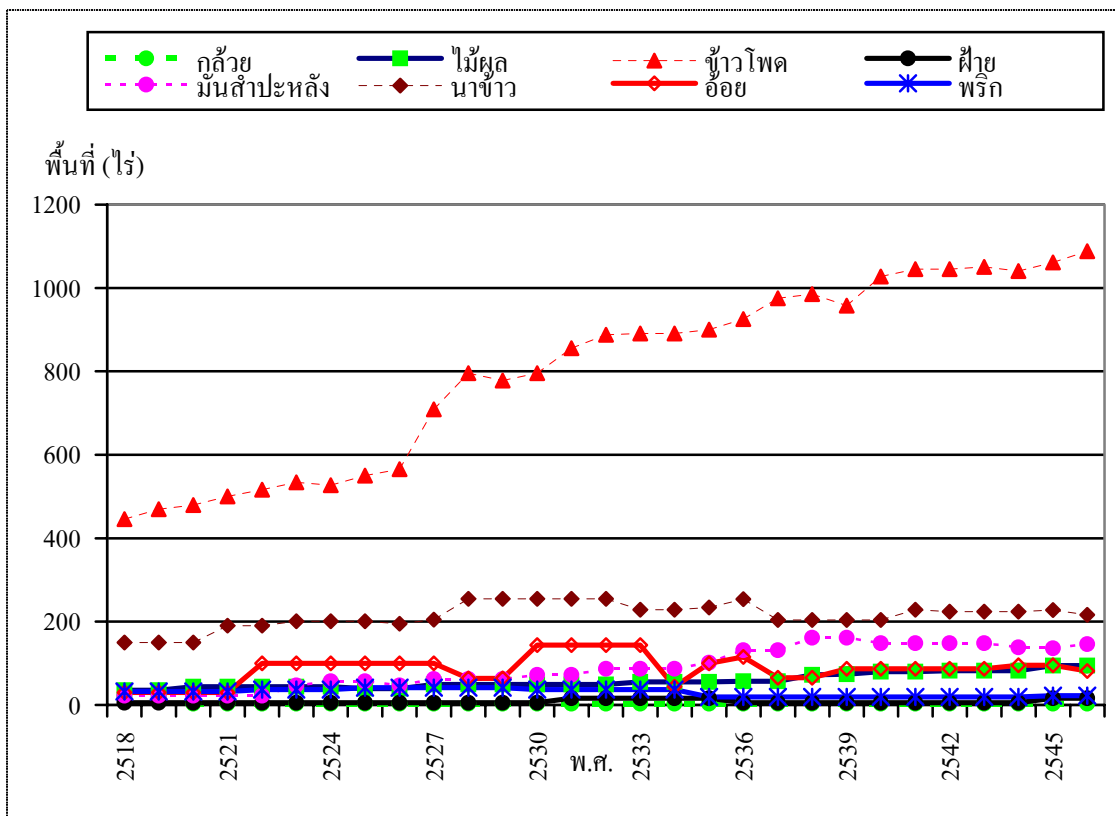
ภาพที่ 19 ชุมชนที่ทำการศึกษาแยกตามชาติพันธุ์

ตารางที่ 16 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของผู้ให้สัมภาษณ์แยกตามชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน						ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	ค่าต่ำสุด	ค่าสูงสุด
	ไม่เปลี่ยน		1 – 2 ครั้ง		มากกว่า 2 ครั้ง					
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ				
ไทยกลาง	29	45.3	28	43.8	7	10.9	1.1	1.7	0	10
ไทยอีสาน	2	7.4	17	63.0	8	29.6	1.9	1.3	0	5
กะเหรี่ยง	8	20	25	62.5	7	17.5	1.6	1.4	0	5
ม้ง	5	12.8	24	61.5	10	25.6	1.7	1.3	0	6
มอญ	9	75.0	3	12	0	0	0.3	0.7	0	2
ขมุ	6	35.3	11	64.7	0	0	1.6	0.5	0	1
รวม	59	29.6	108	54.3	32	16.1	1.4	1.4	0	10

2.21 ไทยกลาง จากตารางที่ 16 พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงเฉลี่ย 1.1 ครั้ง โดยมีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด 10 ครั้ง แต่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีทั้งที่ไม่เปลี่ยนแปลงเลย และเปลี่ยน 1 – 2 ครั้ง ไม่แตกต่างกันมากนัก คือ ร้อยละ 45.3 และ 43.8 ตามลำดับ โดยมีการเปลี่ยนแปลงมากกว่า 2 ครั้ง ร้อยละ 10.9 จากการศึกษาพบว่าสำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปลูกพืชเลย มีหลายชนิดคือ นาข้าว ข้าวโพด มันสำปะหลัง และไม้ผล สำหรับข้าวโพดและมันสำปะหลังสาเหตุที่กลุ่มตัวอย่างไม่เปลี่ยนรูปแบบเกิดจากความเคยชิน และไม่ยากเปลี่ยนแปลงนั่นเอง ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้คนไทยกลางตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสนามเพรียง เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ อุทยานแห่งชาติเอราวัณ และอุทยานแห่งชาติไทรโยค ดังแสดงในภาพที่ 19 ตั้งแต่ปี พ.ศ.2518 พบว่าราษฎรกลุ่มนี้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกข้าวโพดเป็นส่วนใหญ่ และมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้พบว่ายังมีพืชเศรษฐกิจอื่นอีกที่นิยมปลูก ได้แก่ นาข้าว อ้อย และมันสำปะหลัง แต่แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่ดังกล่าวเกิดขึ้นค่อนข้างน้อย โดยพื้นที่การปลูกอ้อยมีการเพิ่มขึ้นและลดลงเป็นช่วง ๆ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าสาเหตุที่พื้นที่การปลูกอ้อยมีการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เนื่องจากการปลูกอ้อย 1 ครั้ง (1 ตอ) สามารถตัดอ้อยขายได้ 3 – 5 ครั้ง เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของดิน แต่หลังจากการใช้ที่ดินผ่านไปประมาณ 15 ปี สภาพดินเสื่อมลง ขาดความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ตัดอ้อยขายได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น และนอกจากนี้พบว่าในช่วงที่พื้นที่การปลูกอ้อยลดลง พื้นที่การทำนาข้าว และข้าวโพดกลับ

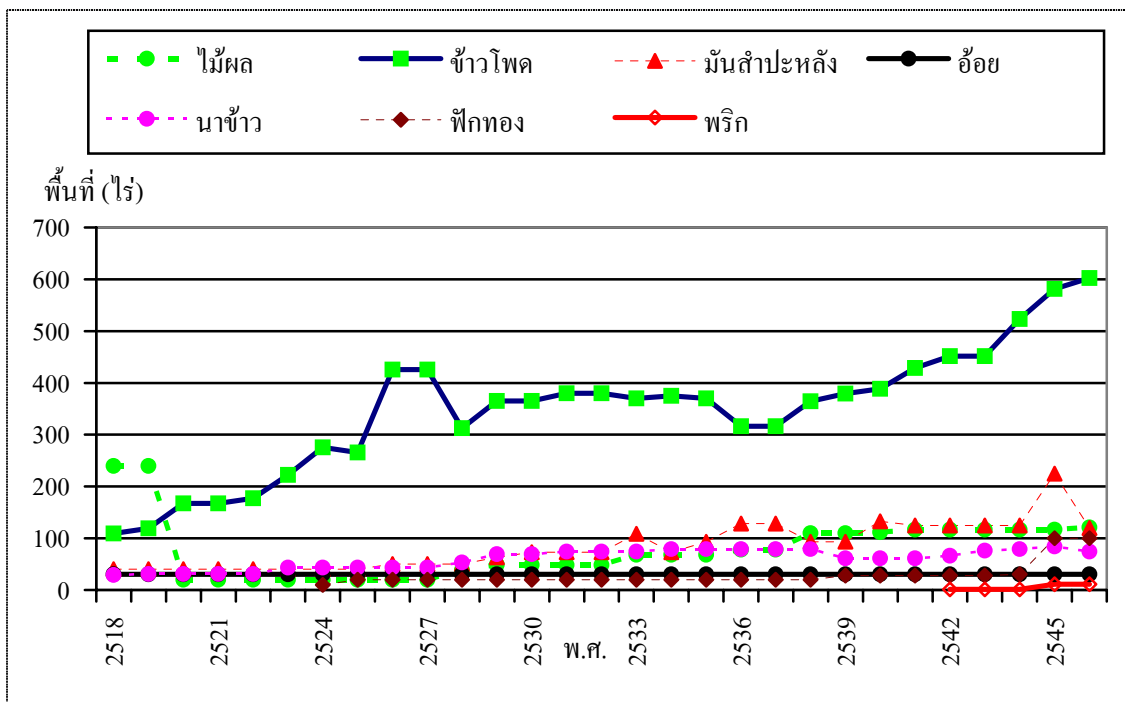
เพิ่มขึ้น ซึ่งเป็นไปได้ว่ากลุ่มตัวอย่างเหล่านี้ น่าจะมีการปลูกข้าวโพด และนาข้าวสลับกับการปลูก อ้อยนั่นเอง ในขณะที่พืชเศรษฐกิจอื่น ๆ เช่น พริก ไม้ผล และฝ้าย มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ ประโยชน์ที่ดินไม่มากนัก รายละเอียดดังภาพที่ 20 และตารางผนวกที่ 8

ภาพที่ 20 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนไทยกลาง

2.2.2 ไทยอีสาน การศึกษาครั้งนี้พบว่ามีคนไทยอีสานตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตรักษาพันธุ์ สัตว์ป่าเขาสนามเพรียง และอุทยานแห่งชาติคลองงู เพียง 2 แห่ง ดังแสดงในภาพที่ 19 จากตารางที่ 16 พบว่า คนไทยอีสานส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรอยู่ในช่วง 1 – 2 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 63 โดยมีการเปลี่ยนมากกว่า 2 ครั้ง ร้อยละ 29.6 และไม่เปลี่ยนเลยร้อยละ 7.4 ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วคนไทยอีสานเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินน้อยกว่าชาติพันธุ์อื่น ในการ เปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินพบว่าข้าวโพดเป็นพืชเศรษฐกิจที่นิยมปลูกมากที่สุดตั้งแต่ พ.ศ. 2520 – 2546 ถึงแม้ว่าจะมีช่วงการเพิ่มและลดลงในบางปี แต่เป็นพืชที่มีพื้นที่การปลูกมากที่สุด โดย พบว่าพื้นที่ปลูกมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2537 เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงปี พ.ศ. 2518 – 2519 มีพื้นที่ปลูกไม้ผลมากกว่าการปลูกพืชชนิดอื่น ๆ แต่หลังจากนั้นพื้นที่ปลูกไม้ผลกลับ

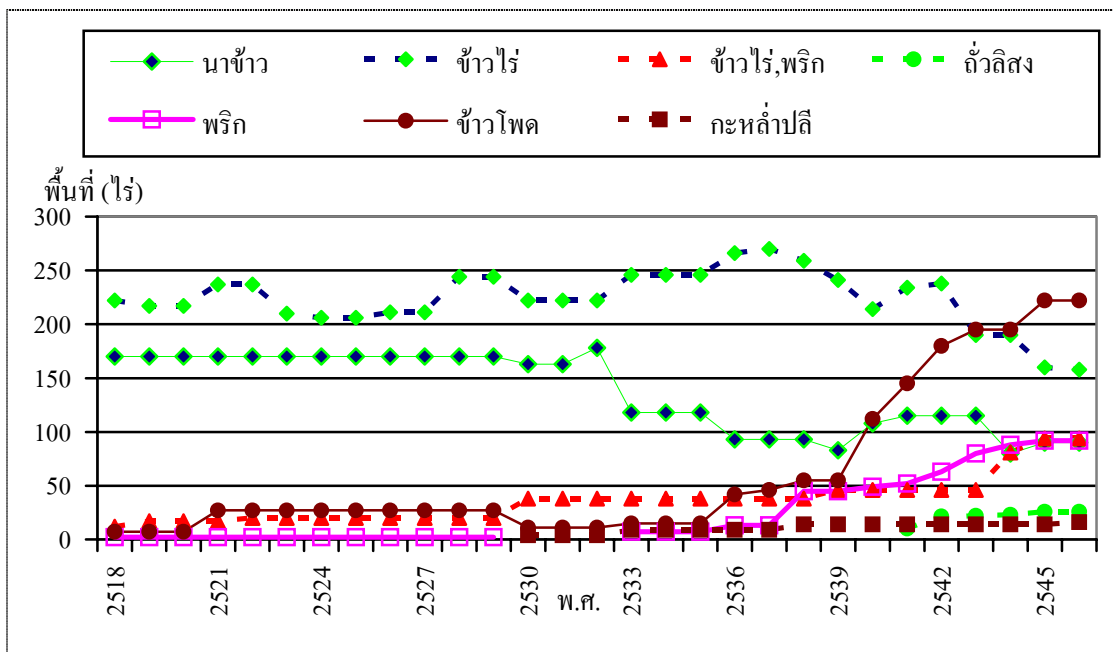
ลดลงอย่างมากในปี พ.ศ. 2520 และค่อย ๆ เพิ่มพื้นที่เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แต่พื้นที่เพิ่มไม่มากนัก จากการศึกษาพบว่าเกิดจากสวนผลไม้ที่มีอยู่เป็นแบบดั้งเดิมคือสวนมะม่วง อายุมากแล้ว ไม่ค่อยให้ผล และเป็นพันธุ์พื้นเมือง ผู้ให้สัมภาษณ์จึงตัดสินใจเปลี่ยนมาปลูกข้าวโพดแทน รวมทั้งขายพื้นที่บางส่วนเพื่อการลงทุน นอกจากนี้พบว่ากลุ่มคนไทยอีสานมีการใช้พื้นที่เพื่อปลูกมันสำปะหลัง อ้อย นาข้าว พริก พื้กทอง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2518 แต่มีปริมาณพื้นที่ปลูกไม่มากนักและค่อนข้างคงที่ ยกเว้นมันสำปะหลังที่มีการเพิ่มพื้นที่ปลูกมากขึ้นในปี พ.ศ.2545 ปีเดียว รายละเอียดดังภาพที่ 21 และตารางผนวกที่ 9

ภาพที่ 21 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนไทยอีสาน

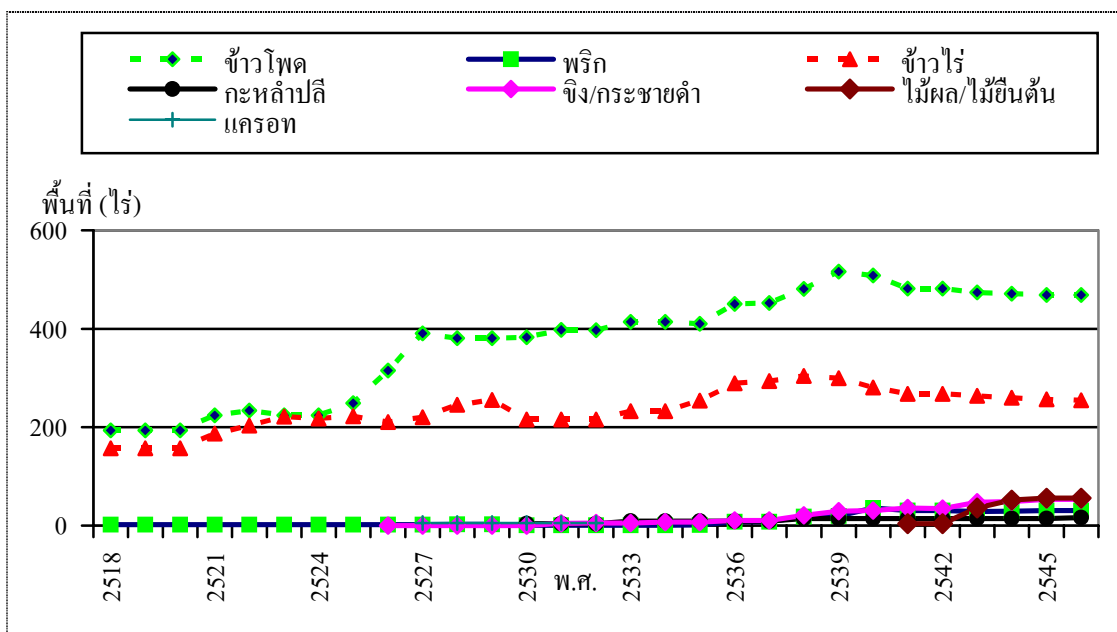
2.2.3 กะเหรี่ยงตั้งถิ่นฐานอยู่ในอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า อุทยานแห่งชาติลำคลองงู และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง ดังแสดงในภาพที่ 19 ซึ่งจากตารางที่ 16 พบว่า ส่วนใหญ่กะเหรี่ยงมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินอยู่ในช่วง 1 – 2 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 62.5 โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ไม่เปลี่ยนแปลง ร้อยละ 20 และเปลี่ยนมากกว่า 2 ครั้ง ร้อยละ 17.5 ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วมีการเปลี่ยนแปลงประมาณ 1.6 ครั้ง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 – 2542 พบว่าราษฎรกลุ่มนี้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกข้าวไร่มากกว่าพืชชนิดอื่น โดยมีการเพิ่มขึ้นและลดลงเป็นระยะ ๆ แบบลูกคลื่น ประมาณ 2 – 5 ปี เฉลี่ย 50 ไร่/ปี การเพิ่มขึ้นและลดลงมีลักษณะเช่นนี้เนื่องจากการทำข้าวไร่ใน

แปลง ๆ หนึ่งสามารถทำซ้ำได้ 2-5 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปริมาณวัชพืชว่าจะมากน้อยเพียงใด เมื่อไม่สามารถกำจัดวัชพืชได้แล้ว ก็จะย้ายไปทำในแปลงใหม่ โดยปล่อยพื้นที่เดิมเป็นไร่ร้างเพื่อปล่อยให้ที่คืนได้มีการพักตัวต่อไป ซึ่งค่อนข้างสอดคล้องกับงานวิจัยของปีนแก้ว (2539) ซึ่งพบว่าชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในทุ่งใหญ่นเรศวร ที่มีการทำไร่หมุนเวียน โดยปล่อยให้ที่คืนได้พักตัวเช่นเดียวกัน และตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 – 2546 พื้นที่การปลูกข้าวไร่กลับมีแนวโน้มลดลงอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้พืชที่นิยมปลูกมากอีกชนิด คือ นาข้าว ซึ่งพบมากในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง โดยในช่วงปี พ.ศ.2518 – 2532 พื้นที่การทํานาข้าวค่อนข้างคงที่ แต่ในช่วง ปี พ.ศ. 2532 – 2533 พื้นที่ทํานาค่อนข้างลดลงอย่างรวดเร็ว จากการศึกษาพบว่าเกิดจากการขายที่นาของเจ้าของเดิมให้คนนอกพื้นที่ และที่นาบางส่วนทิ้งพื้นที่ไว้เลย ๆ พืชที่น่าสนใจอีกชนิดหนึ่งคือ ข้าวโพด โดยในช่วงปี พ.ศ. 2518 – 2539 มีแนวโน้มการเพิ่มขึ้นของพื้นที่อย่างช้า ๆ แต่หลังจากนั้นพื้นที่ปลูกข้าวโพดกลับเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และตั้งแต่ปี พ.ศ.2543 เป็นต้นมา พบว่ามีพื้นที่การปลูกข้าวโพดมากกว่าพืชชนิดอื่น ซึ่งพื้นที่ที่เพิ่มขึ้นนี้ จากการศึกษาพบว่าเกิดจากชาวกะเหรี่ยงบางส่วนลดพื้นที่การปลูกข้าวไร่เพื่อเปลี่ยนไปปลูกข้าวโพดนั่นเอง นอกจากนี้พบว่าการปลูกพริก ถั่วลิสง กะหล่ำปลี และข้าวไร่กับพริกในแปลงเดียวกันแต่พื้นที่ปลูกพืชเหล่านี้มีไม่มากนัก โดยมีรายละเอียดดังภาพที่ 22 และตารางผนวกที่ 10

ภาพที่ 22 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนกะเหรี่ยง

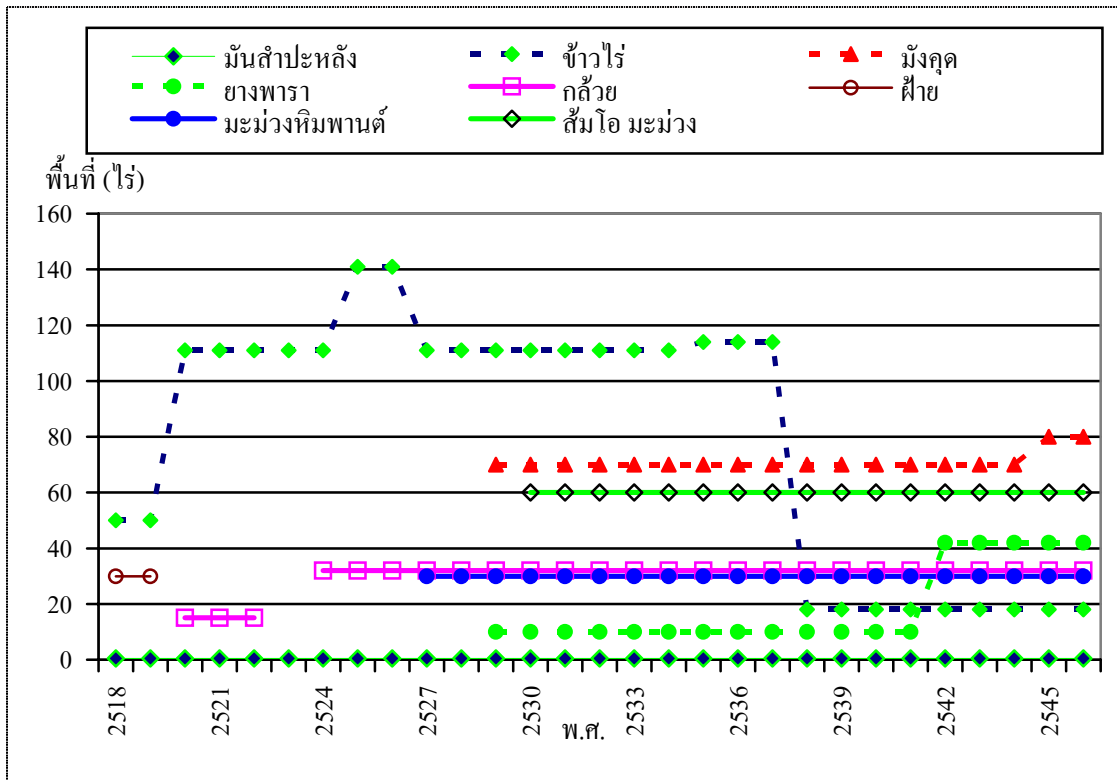
2.2.4 มัง ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอู้มผาง ดังแสดงในภาพที่ 19 จากตารางที่ 16 พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเฉลี่ย 1.7 ครั้ง โดยส่วนใหญ่จะเปลี่ยน 1 – 2 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 61.5 เปลี่ยนมากกว่า 2 ครั้ง ร้อยละ 25.6 และไม่เปลี่ยนเลยร้อยละ 12.8 สำหรับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 – 2546 พบว่าส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อการปลูกข้าวโพด และข้าวไร่ โดยมีลักษณะการเพิ่มขึ้นและลดลงของพืช ทั้ง 2 ชนิด เป็นไปในทางเดียวกัน กล่าวคือ ช่วงที่มีการปลูกข้าวโพดก็จะมีการปลูกข้าวไร่มาก เช่นกัน และช่วงที่มีการปลูกข้าวโพดน้อย พื้นที่การปลูกข้าวไร่ก็จะลดลงเช่นเดียวกัน และเป็นที่น่าสังเกตว่าตั้งแต่ปี พ.ศ.2540 เป็นต้นมา พื้นที่การปลูกข้าวโพดและข้าวไร่มีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ ในขณะที่พื้นที่การปลูกขิงหรือกระชาย และไม้ผลหรือ ไม้ยืนต้นกลับมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น จากการศึกษาพบว่าที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากขิงและกระชายมีราคาค่อนข้างสูง และในขณะเดียวกันมีหน่วยงานของรัฐ เช่น เกษตรอำเภอเข้าไปส่งเสริมให้ผู้ให้สัมภาระในพื้นที่ปลูกไม้ผล เช่น ลำไย ลิ้นจี่ แทนการปลูกข้าวโพดนั่นเอง นอกจากนี้พืชที่มีการปลูกแต่มีในปริมาณที่ไม่มากนักจากการศึกษาครั้งนี้ คือ พริก และกะหล่ำปลี ซึ่งลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินของมังมีความสอดคล้องกับการตรวจเอกสารเช่นเดียวกับกะเหรี่ยง กล่าวคือ มีทั้งการปลูกพืชเพื่อการค้า ได้แก่ ข้าวโพด กะหล่ำปลี กระชายดำ เป็นต้น แต่ในขณะเดียวกันก็มีการทำข้าวไร่ในลักษณะที่เป็นไร่หมุนเวียนเพื่อการบริโภค เช่นเดียวกับคนกะเหรี่ยง โดยมีรายละเอียดดังภาพที่ 23 และตารางผนวกที่ 11

ภาพที่ 23 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนมัง

2.2.5 มอญ ในการศึกษาครั้งนี้มอญตั้งถิ่นฐานอยู่ในอุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ ดังแสดงในภาพที่ 19 จากตารางที่ 16 พบว่า พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่เปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเลย คิดเป็นร้อยละ 75 และเปลี่ยน 1 – 2 ครั้ง ร้อยละ 25 โดยมีค่าเฉลี่ย 0.3 ซึ่งพื้นที่แห่งนี้มีค่าเฉลี่ยการเปลี่ยนแปลงน้อยกว่าพื้นที่อนุรักษ์อื่น ๆ ทั้งหมด กลุ่มตัวอย่างที่ไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบเลย ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ปลูกไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง ยางพารา และบางส่วนเป็นพื้นที่ทำไร่ข้าวไร่ ลักษณะการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่นี้ น่าจะเกิดจากการที่ราษฎรในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นชาวมอญ ไม่มีพื้นที่ทำการเกษตรเป็นของตนเอง มีอาชีพและรายได้หลักจากกิจกรรมนอกภาคเกษตร คือ รับจ้าง ดังนั้น รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินจึงเป็นลักษณะที่ที่ดินเป็นของนายทุน ซึ่งมาซื้อหรือจ้างให้ราษฎรที่อยู่อาศัยในพื้นที่บุกรุกแล้วถางพื้นที่ป่า เพื่อเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทำการเกษตรแล้วอนุญาตให้ราษฎรกลุ่มดังกล่าว ใช้ประโยชน์ที่ดินปลูกพืชเกษตรที่มีอายุสั้นประมาณ 3 – 4 ปี โดยเน้นการปลูกข้าวไร่เพื่อการบริโภคเป็นหลัก หลังจากนั้นนายทุนหรือเจ้าของพื้นที่จะเป็นผู้เข้ามาใช้ประโยชน์ที่ดินเอง ซึ่งเป็นไปได้ว่าหลังจากการบุกรุกพื้นที่ป่าแล้วระหว่างปี พ.ศ. 2518 ถึงปี พ.ศ. 2526 การตัดสินใจใช้และเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรในช่วงเวลาดังกล่าวเกิดจากราษฎรชาวมอญที่อาศัยในพื้นที่ แต่หลังจากช่วงเวลาดังกล่าว การตัดสินใจในการใช้และเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยนายทุนซึ่งเป็นบุคคลที่อยู่อาศัยนอกเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จากการศึกษาแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร พบว่าพืชที่ปลูกตั้งแต่ปี พ.ศ.2518 – 2546 อย่างต่อเนื่อง คือข้าวไร่ และมีพื้นที่การปลูกมากกว่าพืชชนิดอื่นจนถึง ปี พ.ศ.2537 ที่ลดลงเหลือเพียง 15 ไร่ จนถึงปี พ.ศ.2546

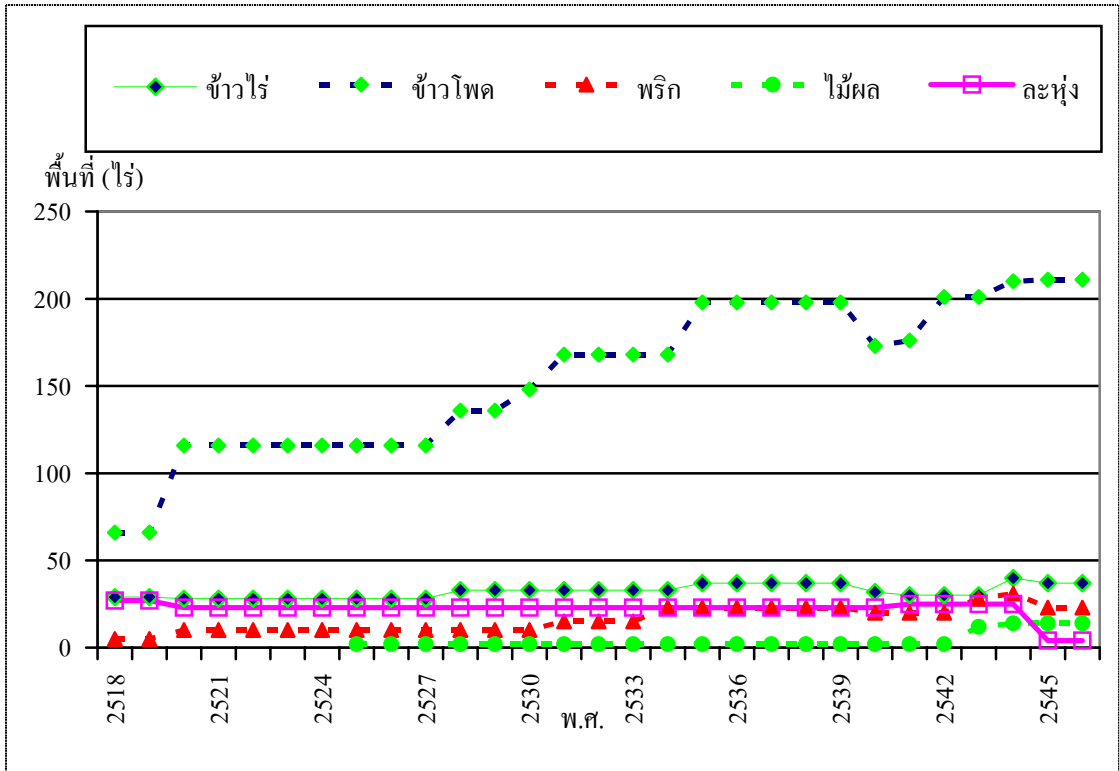
นอกจากข้าวไร่แล้วการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของพืชชนิดอื่นค่อนข้างเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ ทั้งมังคุด มะม่วงหิมพานต์ ยางพารา ส้มโอและมะม่วง มันสำปะหลัง และกล้วย ส่วนฝ้ายมีการปลูกแค่ในช่วงปี พ.ศ.2518 – 2519 เท่านั้นรายละเอียดดังภาพที่ 24 และตารางผนวกที่ 12

ภาพที่ 24 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนมอญ

2.2.6 ชุม ตั้งถิ่นฐานอยู่ในอุทยานแห่งชาติเอราวัณ ดังแสดงในภาพที่ 19 จากตารางที่ 16 พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน 1 – 2 ครั้ง คิดเป็นร้อยละ 64.7 และไม่เปลี่ยนแปลง ร้อยละ 35.3 โดยไม่มีกลุ่มตัวอย่างที่มีการเปลี่ยนมากกว่า 2 ครั้งเลย และมีค่าเฉลี่ยการเปลี่ยนแปลงเป็น 1.6 สำหรับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเลยพบว่าส่วนใหญ่ปลูกข้าวไร่สำหรับการบริโภค และบางส่วนปลูกข้าวโพด ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้พบว่ามีการใช้พื้นที่เพื่อปลูกข้าวโพดเป็นส่วนใหญ่ และมากกว่าพืชชนิดอื่นอย่างเห็นได้ชัด และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ โดยลักษณะการเพิ่มของพื้นที่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 – 2539 เป็นแบบขั้นบันได คือมีการคงที่ของพื้นที่เป็นช่วง ๆ ทั้งนี้เกิดจากการมีที่ดินทำกินเพิ่มมากขึ้นของผู้ให้สัมภาษณ์ โดยได้มาจากการได้รับมรดก ซื้อเพิ่ม และการจับจองพื้นที่เพิ่มเติมเอง

นอกจากนั้นยังมีการปลูกข้าวไร่ พริก ไม้ผล และละหุ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินมีไม่มากนัก เนื่องจากพื้นที่การปลูกพืชเหล่านี้ค่อนข้างคงที่ รายละเอียดดังภาพที่ 25 และตารางผนวกที่ 13

ภาพที่ 25 การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชน

ตอนที่ 3 การทดสอบสมมติฐาน

ในการทดสอบสมมติฐาน ทำการทดสอบและวิเคราะห์ข้อมูลการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินตามชาติพันธุ์ของผู้ให้ข้อมูล โดยแบ่งตัวแปรออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ตัวแปรอิสระ หมายถึงตัวแปรที่คาดว่าจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งกำหนดไว้ทั้งหมด 8 ตัวแปร คือ จำนวนแรงงานทางการเกษตรในครัวเรือน ขนาดพื้นที่ถือครอง อาชีพหลัก รายได้ ระยะเวลาการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยในชุมชน อายุ ชาติพันธุ์ และการศึกษา และตัวแปรตาม หมายถึง การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในที่นี้มีความหมายรวมถึงการเปลี่ยนชนิดพืชที่ปลูก การเพิ่มหรือลดจำนวนชนิดพืชที่ปลูก และการเปลี่ยนขนาดพื้นที่ที่ปลูก โดยการนับจำนวนครั้งของการเปลี่ยนแปลง เมื่อทำการทดสอบสมมติฐานแต่ละตัวแปร ได้ผลการทดสอบสมมติฐาน ดังนี้

สมมติฐานที่ 1 จำนวนแรงงานทางการเกษตรในครัวเรือนมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากการทดสอบสมมติฐานพบว่าค่าไค – สแควร์ (Chi - square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 2.234 กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 มีค่าความเป็นอิสระเท่ากับ 2 (df = 2) ค่าไค – สแควร์ (Chi - square) จากตารางมีค่าเท่ากับ 5.991 ปรากฏว่าค่าที่คำนวณได้มีค่าน้อยกว่าค่าที่ได้จากตาราง จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ จำนวนแรงงานทางการเกษตรในครัวเรือนไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งผลการศึกษาที่ได้นี้สอดคล้องกับธรรมศักดิ์ (2533) ที่พบว่าจำนวนสมาชิกวัยแรงงานมากหรือน้อยก็ตาม จะไม่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่อย่างใด แต่แตกต่างจากพัลลภ (2535) ที่พบว่าจำนวนประชากรวัยแรงงานมีความสัมพันธ์กับรูปแบบการใช้ที่ดินของชาวไทยภูเขา ณ พื้นที่โครงการหลวงอ่างช้าง

สมมติฐานที่ 2 ขนาดพื้นที่ถือครองมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากการทดสอบสมมติฐานพบว่าค่าไค – สแควร์ (Chi - square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 10.627 กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 มีค่าความเป็นอิสระเท่ากับ 4 (df = 4) ค่าไค – สแควร์ (Chi - square) จากตารางมีค่าเท่ากับ 9.488 ปรากฏว่าค่าที่คำนวณได้มีค่ามากกว่าค่าที่ได้จากตาราง จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ ขนาดพื้นที่ถือครองมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งผลการศึกษาที่ได้มีความสอดคล้องกับการศึกษาของ สมพร (2534) ณรงค์

ศักดิ์ (2535) พัลลภ (2535) ชเนตร (2538) และสมชัย (2542) ที่พบว่าขนาดของพื้นที่ถือครอง เป็นปัจจัยที่มีผลต่อรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน คือ มีการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรโดยการขยายพื้นที่เป็นอันดับแรก เพราะราษฎรถือว่ายิ่งทำมากยิ่งได้มาก

ตารางที่ 17 จำนวนแรงงานทางการเกษตรในครัวเรือนและร้อยละตามการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จำนวนแรงงานทางการเกษตรในครัวเรือน	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน			รวม
	ไม่เปลี่ยน	1 – 2 ครั้ง	มากกว่า 2 ครั้ง	
ไม่เกิน 3 คน	44 (32.4)	69 (50.7)	23 (16.9)	136 (100)
มากกว่า 3 คน	15 (23.8)	39 (61.9)	9 (14.3)	63 (100)
รวม	59 (29.6)	108 (54.3)	32 (16.1)	199 (100)

χ^2 ที่คำนวณได้ = 2.234 χ^2 จากตาราง = 5.991   df = 2   sig. = 0.327

ตารางที่ 18 ขนาดพื้นที่ถือครองและร้อยละตามการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ขนาดพื้นที่ถือครอง	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน			รวม
	ไม่เปลี่ยน	1 – 2 ครั้ง	มากกว่า 2 ครั้ง	
ไม่มีที่ดินในปัจจุบัน	9 (56.2)	6 (37.5)	1 (6.3)	16 (100)
ไม่เกิน 25 ไร่	36 (31.3)	64 (55.7)	15 (13.0)	115 (100)
มากกว่า 25 ไร่	14 (21.3)	36 (54.5)	16 (24.2)	66 (100)
รวม	59 (29.9)	106 (53.8)	32 (16.3)	197 (100)

χ^2 ที่คำนวณได้ = 10.627 χ^2 จากตาราง = 9.488   df = 4   sig. = 0.031

หมายเหตุ ไม่มีที่ดิน หมายถึง ในปี พ.ศ.2546 ผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มนี้อาจจะมีการขายที่ไป หรือเลิกเช่า จึงทำให้ไม่มีที่ดินทำกิน แต่ในอดีต (พ.ศ.2518 – 2546) เคยมีที่ดินทำกินและเคยทำการเกษตรด้วย

สมมติฐานที่ 3 อาชีพหลักมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากการทดสอบสมมติฐานพบว่าค่าไค – สแควร์ (Chi - square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 9.441 กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 มีค่าความเป็นอิสระเท่ากับ 4 (df = 4) ค่าไค – สแควร์ (Chi - square) จากตารางมีค่าเท่ากับ 9.488 ปรากฏว่าค่าที่คำนวณได้มีค่าน้อยกว่าค่าที่ได้จากตาราง จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ อาชีพหลักไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่ขึ้นกับอาชีพหลัก

ตารางที่ 19 อาชีพหลักและร้อยละตามการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

อาชีพหลัก	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน			รวม
	ไม่เปลี่ยน	1 – 2 ครั้ง	มากกว่า 2 ครั้ง	
เกษตรกรรม	33 (24.3)	77 (56.6)	26 (19.1)	136 (100)
รับจ้าง	18 (47.4)	18 (47.7)	2 (5.2)	38 (100)
อื่น ๆ	8 (32.0)	13 (52.0)	4 (16.0)	25 (100)
รวม	59 (29.6)	108 (54.3)	32 (16.1)	199 (100)
χ^2 ที่คำนวณได้ = 9.441	χ^2 จากตาราง = 9.488	df = 4	sig. = 0.051	

สมมติฐานที่ 4 รายได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากการทดสอบสมมติฐานพบว่าค่าไค – สแควร์ (Chi - square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 13.911 กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 มีค่าความเป็นอิสระเท่ากับ 6 (df = 6) ค่าไค – สแควร์ (Chi - square) จากตารางมีค่าเท่ากับ 12.592 ปรากฏว่าค่าที่คำนวณได้มีค่ามากกว่าค่าที่ได้จากตาราง จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ รายได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินขึ้นกับรายได้ ซึ่งผลการศึกษาสอดคล้องกับการศึกษาของ ธเนตร (2538) พบว่า ปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมที่สำคัญ คือ รายได้ในภาคเกษตร และรายได้ทั้งหมด เป็นปัจจัยสำคัญและมีผลต่อการใช้ที่ดินของเกษตรกรเป็น อย่างมาก โดยสมชัย (2542) พบว่าลักษณะการใช้ที่ดินของครัวเรือนที่มีรายได้มากมีความแตกต่างกับลักษณะการใช้ที่ดินของครัวเรือนที่มีรายได้น้อย โดยพบว่าครัวเรือนที่มีรายได้น้อยมักใช้ที่ดินมากกว่าครัวเรือนที่มีรายได้มาก เนื่องจากรายได้ส่วนใหญ่มาจากนอกภาคเกษตร และมัทนา (2543) พบว่า รายได้เฉลี่ยต่อปีของครัวเรือนมีผลเป็นอย่างมากต่อการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงการทำ การเกษตรจากการทำนา ทำไร่ มาปลูกลำไยแทน คือ ครัวเรือนที่มีรายได้เฉลี่ยต่อปีสูงมักจะปลูก ลำไยทั้งนี้เนื่องจากการปลูกลำไยเป็นพืชที่ต้องลงทุนสูงในระยะแรกและต้องใช้เวลาานกว่าพืชไร่ แต่เกษตรกรเห็นว่าการปลูกลำไยมีความมั่นคง และยั่งยืนมากกว่า จึงอยากเปลี่ยนไปปลูกลำไยกัน มากขึ้น

ตารางที่ 20 รายได้และร้อยละตามการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

รายได้	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน			รวม
	ไม่เปลี่ยน	1 – 2 ครั้ง	มากกว่า 2 ครั้ง	
ไม่เกิน 50,000 บาท	27 (30.7)	52 (59.1)	9 (10.2)	88 (100)
50,001 – 100,000 บาท	20 (33.3)	33 (55.0)	7 (9.7)	60 (100)
100,001 – 150,000 บาท	8 (32.0)	10 (40.0)	7 (28.0)	25 (100)
มากกว่า 150,000 บาท	4 (15.4)	13 (50.0)	9 (34.6)	26 (100)
รวม	59 (29.6)	108 (54.3)	32 (16.1)	199 (100)

χ^2 ที่คำนวณได้ = 13.911 χ^2 จากตาราง = 12.592   df = 6   sig. = 0.031

สมมติฐานที่ 5 ระยะเวลาการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยในชุมชน มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากการทดสอบสมมติฐานพบว่าค่าไค – สแควร์ (Chi - square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 8.746 กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 มีค่าความเป็นอิสระเท่ากับ 6 (df = 6) ค่าไค – สแควร์ (Chi - square) จากตารางมีค่าเท่ากับ 12.592 ปรากฏว่าค่าที่คำนวณได้มีค่าน้อยกว่าค่าที่ได้จากตาราง จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ ระยะเวลาการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยในชุมชน ไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่ขึ้นกับระยะเวลาการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสุทิน (2545) พบว่าระยะเวลาการอาศัยอยู่ในชุมชนของเกษตรกรไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้ที่ดิน เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินตามลักษณะภูมิประเทศและบรรพบุรุษที่สืบต่อกันมา

ตารางที่ 21 ระยะเวลาการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยในชุมชน และร้อยละตามการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ระยะเวลาการอาศัย อยู่ในชุมชน	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน			รวม
	ไม่เปลี่ยน	1 – 2 ครั้ง	มากกว่า 2 ครั้ง	
1 – 10 ปี	7 (50.0)	7 (50.0)	0	14 (100)
11 – 20 ปี	9 (25.7)	16 (45.7)	10 (28.6)	35 (100)
21 – 30 ปี	16 (29.6)	30 (55.6)	8 (14.8)	54 (100)
มากกว่า 30 ปี	27 (28.1)	55 (57.3)	14 (14.6)	96 (100)
รวม	59 (29.6)	108 (54.3)	32 (16.1)	199 (100)

χ^2 ที่คำนวณได้ = 8.746 χ^2 จากตาราง = 12.592   df = 6   sig. = 0.188

สมมติฐานที่ 6 อายุมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากการทดสอบสมมติฐานพบว่าค่าไค – สแควร์ (Chi - square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 9.729 กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 มีค่าความเป็นอิสระเท่ากับ 6 (df = 6) ค่าไค – สแควร์ (Chi - square) จากตารางมีค่าเท่ากับ 12.592 ปรากฏว่าค่าที่คำนวณได้มีค่าน้อยกว่าค่าที่ได้จากตาราง จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ อายุไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่ขึ้นกับอายุ แต่การศึกษาครั้งนี้ได้ผลการศึกษาแตกต่างจากการศึกษาของสมศักดิ์ (2541) และพรวิทย์ (2541) พบว่าเมื่อเกษตรกรอายุมากขึ้นประสบการณ์ในด้านการเพาะปลูกมีมากขึ้น เกษตรกรจะมีการวางแผนการผลิตอย่างรอบคอบเพื่อลดความเสี่ยงและต้องการความมั่นคงปลอดภัยในการประกอบอาชีพ

ตารางที่ 22 อายุและร้อยละตามการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

อายุ	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน			รวม
	ไม่เปลี่ยน	1 – 2 ครั้ง	มากกว่า 2 ครั้ง	
ไม่เกิน 30 ปี	9 (26.5)	19 (55.9)	6 (17.6)	34 (100)
มากกว่า 30 – 45 ปี	16 (24.3)	35 (53.0)	15 (22.7)	66 (100)
มากกว่า 45 – 60 ปี	18 (27.3)	40 (60.6)	8 (12.1)	66 (100)
มากกว่า 60 ปี	16 (48.5)	14 (42.4)	3 (9.1)	33 (100)
รวม	59 (29.6)	108 (54.3)	32 (16.1)	199 (100)

χ^2 ที่คำนวณได้ = 9.729 χ^2 จากตาราง = 9.729   df = 6   sig. = 0.137

สมมติฐานที่ 7 ชาติพันธุ์มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากการทดสอบสมมติฐานพบว่าค่าไค – สแควร์ (Chi - square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 39.151 กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 มีค่าความเป็นอิสระเท่ากับ (df = 10) ค่าไค – สแควร์ (Chi - square) จากตารางมีค่าเท่ากับ 18.307 ปรากฏว่าค่าที่คำนวณได้มีค่ามากกว่าค่าที่ได้จากตาราง จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ ชาติพันธุ์มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ซึ่งจากตารางที่ 23 พบว่าเกือบทุกชาติพันธุ์ยกเว้นมอญ โดยส่วนใหญ่แล้วมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในช่วง 1 – 2 ครั้ง ส่วนมอญโดยส่วนใหญ่ไม่เปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดิน เมื่อพิจารณาพืชที่แต่ละชาติพันธุ์ปลูกพบว่ากะเหรี่ยง ขมุ และมอญ นิยมปลูกข้าวเพื่อบริโภคมากกว่าพืชชนิดอื่น ส่วนม้งถึงแม้ว่าจะมีการปลูกข้าวเพื่อการบริโภคแต่นิยมปลูกข้าวโพดเพื่อขายด้วย ส่วนไทยกลางและไทยอีสานนิยมทำการเกษตรเพื่อการค้าโดยพืชที่ปลูกมาก ได้แก่ ข้าวโพด และมันสำปะหลัง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของมาโนชญ์ (2528) ที่ได้ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมกับการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตร ในพื้นที่โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแจ้ห่ม พบว่า ชาติพันธุ์ของหัวหน้าครัวเรือนมีความสัมพันธ์กับการดำเนินกิจกรรมในการเพาะปลูก กล่าวคือ หัวหน้าครัวเรือนที่เป็นชาวม้งและลีซอมีการใช้ประโยชน์ที่ดินได้มากกว่าหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นคนไทย ปีนแก้ว (2539) พบว่ากะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่ในทุ่งใหญ่นเรศวร มี การทำไร่หมุนเวียนโดยปล่อยให้ที่ดินได้พักตัวเช่นกัน แต่จะมีการทำซ้ำในพื้นที่เดียวกันประมาณ 1-2 ปี พรชัย (2544) พบว่า ชาวกะเหรี่ยงที่อาศัยอยู่รอบพื้นที่ป่าดิบเขา ที่ระดับความสูงตั้งแต่ 900 – 1,400 เมตร จากระดับน้ำทะเล มีการใช้ที่ดินในระบบวนเกษตร คือ การทำป่าเมี่ยง (ชา) ใต้ต้นไม้ใหญ่ เพราะเชื่อว่าต้นไม้ใหญ่สามารถถ่ายทอดน้ำและอาหารสู่ต้นชา และธนสิทธิ์ (2535) พบว่าคนไทยอีสานมีการใช้พื้นที่ในป่าสงวนแห่งชาติทำการเกษตรแบบฟันเล็กฟันน้อย มีประมาณ 250 ไร่ เป็นที่ดินเพื่อทำนา 188 ไร่ นอกจากนั้นเป็นการใช้ที่ดินเพื่อปลูกมันสำปะหลัง ข้าวโพด และไม้ยืนต้น เช่น มะม่วง ไม้ แคน เป็นต้น

ตารางที่ 23 ชาติพันธุ์และร้อยละตามการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ชาติพันธุ์	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน			รวม
	ไม่เปลี่ยน	1 – 2 ครั้ง	มากกว่า 2 ครั้ง	
ไทยกลาง	29 (45.3)	28 (43.8)	7 (10.9)	64 (100)
ไทยอีสาน	2 (7.4)	17 (63.0)	8 (29.6)	27 (100)
กะเหรี่ยง	8 (20.0)	25 (62.5)	7 (17.5)	40 (100)
ม้ง	5 (12.9)	24 (61.5)	10 (25.6)	39 (100)
มอญ	9 (75.0)	3 (25.0)	0	12 (100)
ขมุ	6 (35.3)	11 (64.7)	0	17 (100)
รวม	59 (29.6)	108 (54.3)	32 (16.1)	199 (100)

χ^2 ที่คำนวณได้ = 39.151 χ^2 จากตาราง = 18.307   df = 10   sig. = 0.000

สมมติฐานที่ 8 การศึกษามีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

จากการทดสอบสมมติฐานพบว่าค่าไค – สแควร์ (Chi - square) ที่คำนวณได้มีค่าเท่ากับ 2.477 กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 มีค่าความเป็นอิสระเท่ากับ 4 (df = 4) ค่าไค – สแควร์ (Chi - square) จากตารางมีค่าเท่ากับ 9.488 ปรากฏว่าค่าที่คำนวณได้มีค่าน้อยกว่าค่าที่ได้จากตาราง จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ การศึกษาไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินกล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่ขึ้นกับการศึกษา ซึ่งผลการศึกษาค้างนี้แตกต่างจาก สมชัย (2542) พบว่าการมีระดับการศึกษาสูง (จบ ป.4ขึ้นไป) ของหัวหน้าครัวเรือนทำให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินแตกต่างจากหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาต่ำ (น้อยกว่า ป.4) และคณะวนศาสตร์ และคณะ (2545) พบว่าผลของการมีระดับการศึกษาน้อย ทำให้มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรน้อยมาก แต่ส่วนใหญ่มุ่งเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร โดยการขยายพื้นที่เพาะปลูกให้มากขึ้น และส่วนใหญ่ได้ขยายพื้นที่เพาะปลูกเข้าไปในบริเวณที่เป็นป่าธรรมชาติ

ตารางที่ 24 การศึกษาและร้อยละตามการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

การศึกษา	การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน			รวม
	ไม่เปลี่ยน	1 – 2 ครั้ง	มากกว่า 2 ครั้ง	
ไม่ได้เรียนหนังสือ	18 (27.3)	40 (60.6)	8 (12.1)	66 (100)
ประถมศึกษา	36 (32.1)	56 (50.0)	20 (17.9)	112 (100)
มัธยมศึกษาขึ้นไป	5 (23.8)	12 (57.2)	4 (19.0)	21 (100)
รวม	59 (29.6)	108 (54.3)	32 (16.1)	199 (100)

χ^2 ที่คำนวณได้ = 2.477 χ^2 จากตาราง = 9.488   df = 4   sig. = 0.649

จากการทดสอบสมมติฐานพบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร ได้แก่ ขนาดพื้นที่ถือครอง รายได้ และชาติพันธุ์ ดังแสดงในตารางที่ 25

ตารางที่ 25 สรุปผลการทดสอบสมมติฐาน

ตัวแปรอิสระ	χ^2 ที่ คำนวณได้	χ^2 จาก ตาราง	df	Sig.	สรุป
1. จำนวนแรงงานทางการเกษตร ในครัวเรือน	2.234	5.991	2	0.327	ปฏิเสธ
2. ขนาดพื้นที่ถือครอง	10.627	9.488	4	0.031	ยอมรับ
3. อาชีพ	9.441	9.488	4	0.051	ปฏิเสธ
4. รายได้	13.911	12.592	6	0.031	ยอมรับ
5. ระยะเวลาการอาศัยอยู่ในชุมชน	8.746	12.592	6	0.188	ปฏิเสธ
6. อายุ	9.729	9.729	6	0.137	ปฏิเสธ
7. ชาติพันธุ์	39.151	18.307	10	0.000	ยอมรับ
8. การศึกษา	2.477	9.488	4	0.649	ปฏิเสธ

ป่าตะวันตกเป็นผืนป่าขนาดใหญ่แห่งหนึ่งของประเทศไทย ซึ่งยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ และมีความหลากหลายของระบบนิเวศทั้งการอนุรักษ์พรรณพืชและสัตว์ป่า นอกจากนี้ผืนป่าแห่งนี้ ยังเป็นที่ตั้งของชุมชนต่าง ๆ ซึ่งมีหลายชาติพันธุ์ เช่น ไทยกลาง ไทยอีสาน กะเหรี่ยง ม้ง มอญ และ ขมุ ซึ่งวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี ของชุมชนเหล่านี้ล้วนแต่มีความสัมพันธ์กับผืนป่าทั้งสิ้น รวมทั้งการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันด้วย ซึ่งการเปลี่ยนแปลง การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรที่ผ่านมาของทั้ง 6 ชาติพันธุ์ดังที่กล่าวมาแล้วสามารถสรุปได้ว่า มีลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร 2 แบบ คือ การทำการเกษตรเพื่อยังชีพ และการทำการเกษตรเพื่อการค้า โดยที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ ไทยกลาง และไทยอีสานนิยมปลูกพืชเพื่อการค้า เป็นหลัก ซึ่งพืชที่นิยมปลูกที่สุดในพื้นที่ คือ ข้าวโพด มันสำปะหลัง การทำนา และการทำไม้ผล ตามลำดับ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากทั้งคนไทยกลาง และไทยอีสานส่วนใหญ่ตั้งหมู่บ้านและมีพื้นที่ทำการเกษตรที่อยู่บนพื้นที่ราบลุ่ม รวมทั้งความถนัดที่เคยทำกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในขณะที่คนกะเหรี่ยง ม้ง มอญ และขมุ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้มีแนวโน้มการใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำการเกษตรเพื่อการค้ามากขึ้น แต่ในขณะที่เดียวกันชาติพันธุ์เหล่านี้ยังนิยมปลูกข้าวเพื่อการบริโภค โดยมีทั้งการปลูกข้าวไร่ และการทำนา โดยกะเหรี่ยงและมอญปลูกข้าวไร่มากกว่าพืชชนิดอื่น ส่วนม้งปลูกข้าวโพดมากกว่าข้าวไร่ นั่นแสดงว่าลักษณะการทำการเกษตรของม้ง เริ่มมาเพื่อการค้ามากขึ้น แต่ในขณะที่เดียวกันก็มีการปลูกข้าวไร่บริโภคด้วย โดยสาเหตุส่วนหนึ่งที่คนกะเหรี่ยง ม้ง มอญ และขมุ ยังนิยมปลูกข้าวไร่สำหรับการบริโภคนั้น ทั้งนี้ส่วนหนึ่งก็อาจเนื่องมาจากลักษณะทางประเพณี วัฒนธรรม รวมทั้งสภาพพื้นที่ส่วนใหญ่แล้วเป็นพื้นที่ลาดชัน หรือเป็นพื้นที่บนภูเขาที่เหมาะสมสำหรับการทำไร่หมุนเวียนที่ไม่ต้องดูแล ใส่ปุ๋ย เพื่อเป็นการบำรุงพืชมากนัก ซึ่งแตกต่างจากการทำการเกษตรเพื่อการค้าที่ต้องมีการดูแล บำรุงรักษาเป็นอย่างดีเพื่อให้การลงทุนคุ้มค่ามากที่สุด

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมกับการเปลี่ยนแปลง การใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรพบว่า ขนาดพื้นที่ครอง รายได้ และชาติพันธุ์ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนในผืนป่าแห่งนี้

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าตะวันตก ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีแนวโน้มในการเพิ่มพื้นที่เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้น โดยพืชเศรษฐกิจที่นิยมปลูกและสามารถพบได้เกือบทุกพื้นที่ที่อนุรักษ์ ยกเว้นในอุทยานแห่งชาติไทรโยค และอุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ คือ ข้าวโพด แต่ในขณะเดียวกันยังมีการปลูกพืชเพื่อยังชีพซึ่งสามารถพบได้เกือบทุกพื้นที่ยกเว้นอุทยานแห่งชาติไทรโยค คือ การปลูกข้าว ซึ่งมีทั้งการทำนาและการปลูกข้าวไร่ ส่วนในอุทยานแห่งชาติไทรโยคเป็นพื้นที่อนุรักษ์เพียงแห่งเดียวที่ในปัจจุบันนี้ไม่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจเลย โดยมีแต่มะนาว และส้มโอเท่านั้น รายละเอียดชนิดพืชที่พบมาก 3 อันดับแรก ในแต่ละพื้นที่ที่อนุรักษ์สามารถสรุปได้ดังตารางที่ 26

ตารางที่ 26 พืชที่ปลูกมากในแต่ละพื้นที่อนุรักษ์

พื้นที่อนุรักษ์	พืชที่นิยมปลูกมากที่สุด
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสนามเพรียง	ข้าวโพด มันสำปะหลัง ข้าวไร่
อุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า	ข้าวโพด ข้าวไร่ ขิงและกระชายดำ
อุทยานแห่งชาติเอราวัณ	ข้าวโพด อ้อย ข้าวไร่
อุทยานแห่งชาติลำคลองงู	ข้าวโพด ข้าวไร่ ฟักทอง
อุทยานแห่งชาติไทรโยค	ส้มโอ มะนาว
อุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ	ข้าวไร่ มังคุด ส้มโอ และมะม่วง
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง	ข้าวไร่ นาข้าว ข้าวโพด

หมายเหตุ ขณะที่ทำการศึกษา พบว่ากลุ่มตัวอย่างในอุทยานแห่งชาติไทรโยค มีการปลูกพืชหลักแค่ 2 ชนิดเท่านั้น

แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของแต่ละชาติพันธุ์ มีแนวโน้มปลูกพืชเศรษฐกิจมากขึ้น โดยเฉพาะคนไทยกลาง ไทยอีสาน ม้ง และขมุ ที่นิยมปลูกข้าวโพดมากกว่าพืชชนิดอื่น ส่วนกะเหรี่ยง และมอญยังคงปลูกพืชเพื่อยังชีพมากกว่าพืชเศรษฐกิจ

โดยเฉพาะข้าว แต่ในขณะที่เดียวกันถึงแม้ว่าม้งจะมีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกข้าวโพดมากกว่าพืชชนิดอื่น แต่ก็ยังนิยมใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อปลูกข้าวไร่ด้วย การที่แต่ละชาติพันธุ์มีการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้งเหมือนและแตกต่างกันนี้อาจเนื่องมาจากแตกต่างทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม รวมถึงชาติพันธุ์ ประเพณี วัฒนธรรม ค่านิยม และความชำนาญของราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ทำให้มีพฤติกรรมในการใช้ประโยชน์ที่ดินมีทั้งเหมือนและแตกต่างกันออกไป ซึ่งสามารถสรุปชนิดพืชที่แต่ละชาติพันธุ์ปลูกมาก 3 อันดับแรก ได้ดังตารางที่ 27

ตารางที่ 27 พืชที่ปลูกมากของแต่ละชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์	พืชที่นิยมปลูกมากที่สุด
ไทยกลาง	ข้าวโพด นาข้าว มันสำปะหลัง
ไทยอีสาน	ข้าวโพด มันสำปะหลัง ไม้ผล
กะเหรี่ยง	ข้าวไร่ นาข้าว ข้าวโพด
ม้ง	ข้าวโพด ข้าวไร่ ขิงและกระชายดำ
มอญ	ข้าวไร่ มังคุด ส้มโอและมะม่วง
ขมุ	ข้าวโพด ข้าวไร่ พริก

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตร ได้แก่ ขนาดพื้นที่ถือครอง รายได้ และชาติพันธุ์ กล่าวคือ ราษฎรที่มีขนาดพื้นที่ถือครอง รายได้ และชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน จะมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินที่แตกต่างกัน รายละเอียดดังตารางที่ 27

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการประชุมสัมพันธ์ เผยแพร่ ให้ชุมชน หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องได้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของแต่ละพื้นที่อนุรักษ์ และแต่ละชาติพันธุ์ เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนและพื้นที่อนุรักษ์ทราบเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาด้วยความเข้าใจในสภาพปัญหาที่แท้จริง เช่น การควบคุมไม่ให้พื้นที่เกษตรกรรมขยายตัวมากขึ้นในอนาคต

2. เนื่องจากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน มีแนวโน้มการเพิ่มผลผลิต โดยการเพิ่มพื้นที่มากขึ้นเรื่อย ๆ ดังนั้นควรสนับสนุน ส่งเสริม ให้แต่ละชาติพันธุ์ โดยเฉพาะไทยกลาง ไทยอีสาน ม้ง และขมุ ทำการเกษตรแบบผสมผสาน หรือเกษตรยั่งยืน เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของพื้นที่ ลดการเพิ่มผลผลิตโดยการเพิ่มขนาดพื้นที่ทำกิน รวมทั้งเป็นการสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ควรมีการศึกษาผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมของชุมชนต่าง ๆ ต่อเสถียรภาพของผืนป่าตะวันตก

2. ควรมีการศึกษาว่าในพื้นที่แห่งนี้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเหมาะสมกับศักยภาพของที่ดินเพียงใด เพื่อนำไปส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ต่อไป

3. เนื่องจากการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินได้พิจารณาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเฉพาะจำนวนครั้งของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่เกิดการเปลี่ยนชนิดพืชที่ปลูกในแต่ละปี จำนวนพืชที่ปลูกในแต่ละปี และขนาดพื้นที่ที่ปลูกพืชในแต่ละปีเท่านั้น ซึ่งอาจยังไม่ครอบคลุมทั้งหมด ดังนั้นจึงควรศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินโดยพิจารณาปัจจัยอื่น ๆ ด้วย เช่น วิธีการหรือรูปแบบในการปลูกพืช วิธีการกำจัดวัชพืช วิธีการบำรุงดิน การใส่ปุ๋ย เป็นต้น เพื่อให้การศึกษามีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

4. ด้วยข้อจำกัดทางด้านงบประมาณ เวลาในการเก็บข้อมูล ฯลฯ ทำให้มีปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ เป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ซึ่งอาจมีปัจจัยอื่น ๆ ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ดังนั้นควรมีการศึกษาปัจจัยอื่น ๆ เพิ่มเติมด้วย เช่น การเพิ่มขึ้นของประชากรในช่วงระยะเวลาที่ทำการศึกษา ราคาผลผลิตทางการเกษตรแต่ละชนิด เป็นต้น

5. การศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของคนไม่สามารถควบคุมปัจจัยต่าง ๆ ให้เป็นตามที่ต้องการอย่างการทดลองในห้องปฏิบัติการได้ ซึ่งพฤติกรรมของคนในชุมชน หรือสังคมหนึ่ง ล้วนมีเอกลักษณ์ที่เป็นของตนเอง จึงอาจจะไม่เหมือนกับชุมชนอื่น ๆ แต่อาจมีความคล้ายคลึงกัน ดังนั้นวิธีการการศึกษา ข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้จึงเป็นเพียงแนวทางเพื่อการศึกษาวิจัยในชุมชนอื่น ๆ เท่านั้น

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กฤษณพงษ์ จุฑะกนก. 2541. ศักยภาพในการพัฒนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนชนบทไทย : กรณีศึกษา. ม.ป.ท., ม.ป.พ.

กฤษณะ ดีปาละ. 2546. ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินของเกษตรกรในเขตโครงการปฏิรูปที่ดิน ป่าห้วยชะนิง อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

กาญจน์เขจร ชูชีพ. 2532. การศึกษาสภาพการใช้ที่ดินและการวิเคราะห์สังคมพืชเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ของอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

คณะวนศาสตร์, กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. 2545. การประยุกต์ใช้ข้อมูลงานวิจัยการเปลี่ยนแปลงของป่าเขตร้อนและผลกระทบเพื่อการจัดการระบบนิเวศป่าเขตร้อนแบบผสมผสาน. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

โครงการจัดการผืนป่าตะวันตกเชิงระบบนิเวศ. 2546. รายงานผลการสำรวจศึกษาสภาพเศรษฐกิจ-สังคม ของชุมชนในเขตผืนป่าตะวันตก . กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช, กรุงเทพฯ.

ณรงค์ศักดิ์ นามตาปี. 2535. ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจสังคม และรูปแบบการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินของราษฎรในเขตและบริเวณรอบนอกเขตพื้นที่ จากการดำเนินโครงการพัฒนาโดยตุง จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ดร.ชนิ เอ็มพันธุ์. 2531. หลักการใช้ที่ดินเบื้องต้น. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

ดารุณี เป็รอด. 2530. ปัจจัยชีวภาพและประชากรต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ในเขตอำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลก. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- ธงชัย จารุพัฒน์. 2540. การใช้ภาพจากดาวเทียม LANDSAT ติดตามสภาพความเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ในประเทศไทย. ส่วนวิเคราะห์ทรัพยากรป่าไม้ สำนักวิชาการป่าไม้, กรมป่าไม้.
- ชนตร ศรีสุข. 2538. การใช้ที่ดินของเกษตรกร อำเภอโคกเจริญ จังหวัดลพบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ธรรมศักดิ์ วิศาลศักดิ์. 2533. การใช้ที่ดินของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดิน อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นริศ ภูมิภาคพันธ์. 2544. คุณค่าความสำคัญของทรัพยากรสัตว์ป่าในบริเวณผืนป่าตะวันตก, น. 18 – 30 ใน ลักษณันท์ โกสินทรกุล, บรรณาธิการ. ป่าตะวันตก. มูลนิธิสืบนาคะเสถียร, โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- นิพนธ์ ตั้งธรรม. 2534. การใช้ที่ดินป่าไม้กับการเกษตร. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, นนทบุรี.
- นิวัติ เรืองพานิช. 2542. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โครงการตำราชุดการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เล่มที่ 1. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ประกิต มณีวัฒนเศรษฐ์. 2546. ภูมิปัญญานิเวศเกี่ยวกับการจัดการลุ่มน้ำของชาวลึนบ้านห้วยทรายขาว จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2539. ภูมิปัญญานิเวศวิทยาชนพื้นเมือง: กรณีชุมชนในป่าทุ่งใหญ่นเรศวร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พรชัย ปรีชาปัญญา. 2544. ภูมิปัญญาพื้นบ้าน: เกี่ยวกับระบบนิเวศวนเกษตรบนแหล่งต้นน้ำลำธารในภาคเหนือ. สถาบันวิจัยลุ่มน้ำคอยเชียงดาว กลุ่มลุ่มน้ำ ส่วนวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมป่าไม้ สำนักวิชาการป่าไม้, กรมป่าไม้.

พรวิทย์ ผาติบุญดี. 2541. ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการใช้ที่ดินของเกษตรกรในจังหวัด
นนทบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พระสถาพร สุทนต์จิตโต. 2545ก. ชาวไทยภูเขา 12 ชนเผ่า. แหล่งที่มา:
<http://se-ed.net/watwiwek/hilltribe/Karen.htm>, 25 พฤษภาคม 2548.

_____. 2545ข. ชาวไทยภูเขา 12 ชนเผ่า. แหล่งที่มา:
<http://se-ed.net/watwiwek/hilltribe/Khamu.htm>, 25 พฤษภาคม 2548.

_____. 2545ค. ชาวไทยภูเขา 12 ชนเผ่า. แหล่งที่มา:
<http://se-ed.net/watwiwek/hilltribe/Meo.htm>, 25 พฤษภาคม 2548.

พัลลภ วรวิทย์. 2535. การศึกษาสภาพทางเศรษฐกิจและสังคม กับรูปแบบการใช้ที่ดินของ
ชาวไทยภูเขา ณ พื้นที่โครงการหลวงอ่างขาง เขตตำบลม่อนปิน อำเภอฝาง
จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์. 2534. ความเป็นมาโดยทั่วไปของวนเกษตร. มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช, นนทบุรี.

มันทนา ท้วมอ้อม. 2543. การศึกษาการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อพัฒนาระบบ
ประชาธิปไตย : ศึกษากรณีรายการโทรทัศน์ “รอบภูมิภาค” ของสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่ง
ประเทศไทย ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์.

มันทนา อินไชย. 2543. ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการใช้ที่ดินทำกินของเกษตรกรใน
พื้นที่อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

มานอชญ์ มณีนิล. 2528. การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรมกับ
การใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรในพื้นที่โครงการพัฒนาลุ่มน้ำเข็ก กิ่งอำเภอเขาค้อ
จังหวัดเพชรบูรณ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

มูลนิธิสืบนาคะเสถียร. 2544. ป่าตะวันตก. โรงพิมพ์เดือนตุลา, กรุงเทพฯ.

รณสิทธิ์ มณีไสย. 2535. ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมกับลักษณะการใช้ประโยชน์ป่าไม้ ของ
ราษฎรบ้านโนนศรีสวัสดิ์ ตำบลคงมูล. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วันชัย จันทร์ฉาย. 2539. การวางแผนการใช้ที่ดิน. กรมพัฒนาที่ดิน.

วิเชียร อ้วนล้ำ. 2530. สภาพเศรษฐกิจและสังคมบางประการของเกษตรกร ที่อาศัยอยู่ในบริเวณลุ่มน้ำ
ปิง ตามลักษณะพื้นที่แตกต่างกัน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

วิระชัย ฅ นคร. 2544. พรรณพืชในผืนป่าตะวันตก, น. 31 – 35 ใน ถิ่นนันท โกสินทรกุล,
บรรณาธิการ. ป่าตะวันตก. มูลนิธิสืบนาคะเสถียร, โรงพิมพ์เดือนตุลา

ศูนย์สื่อมวลชนคณะพระมหาไถ่. 2546. กระดานข่าวอิสระดอทคอม มุมสนทนา. แหล่งที่มา:
[http://www.issara.com/cgi-
bin/ultraboard/UltraBoard.pl?Action=ShowPost&Board=400&Post=1837&Idle=90&Sort
=0&Order=Descend&Page=5&Session=](http://www.issara.com/cgi-bin/ultraboard/UltraBoard.pl?Action=ShowPost&Board=400&Post=1837&Idle=90&Sort=0&Order=Descend&Page=5&Session=), 25 พฤษภาคม 2548.

สมใจ ชาราพุฒิ. 2543. การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในอุทยานแห่งชาติภูพาน จังหวัดสกลนคร.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สมชัย ตั้งอนุรัตน์. 2542. การใช้ประโยชน์ที่ดินและการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน พื้นที่
ขอบเขตอุทยานแห่งชาติเขาสามหลั่น จังหวัดสระบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สมพร ภูริศรีศักดิ์. 2534. ผลกระทบของโครงการพัฒนาต่อสภาพเศรษฐกิจสังคม
และรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินของจีนฮ่อ บ้านห้วยไร่ ตำบลแม่ไร่ อำเภอมะจัน
จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

- สมศักดิ์ แจ่มเพียร. 2541. **สภาพการใช้ที่ดินของเกษตรกรตำบลเชียงเคี่ยน อำเภอมือง จังหวัดสกลนคร.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สันต์ ศิริภักดิ์. 2536. **การอนุรักษ์ดินและน้ำ.** โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา, กรุงเทพฯ.
- สุทิน วุฒิบุตร. 2545. **ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่สอง อำเภอกำสองยาง จังหวัดตาก.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุรัชย์ อจลบุญ. 2543. **การใช้ประโยชน์ที่ดินและการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้อุทยานแห่งชาติเขาสามหลัน จังหวัดสระบุรี.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- อดิศร นุชดำรงค์, สุชาติ กัลยาวงศา, เตือนใจ นุชดำรงค์ และโกมล แพรกทอง. 2544. **การประเมินการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินป่าไม้ในประเทศไทย.** กรมป่าไม้, กรุงเทพฯ.
- อุธร สุทธิมิตร. 2534. **ผลกระทบของโครงการพัฒนาद्यตุงต่อสภาพเศรษฐกิจ – สังคม การใช้ประโยชน์ที่ดินและการบริโภคไม้ บ้านห้วยน้ำขุ่น ตำบลแม่ไร่ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- Jacobson, H.K. and M.F. Price. 1990. **A Framework for Research on the Human dimensions of Global Environment Change.** ISSC/UNESCO, Paris.
- Tribal Research Institute, 1995. **The Hill Tribes of Thailand.** Nantakan Chiang Mai, Thailand.

ภาคผนวก

ตารางผนวกที่ 1 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนใน
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเขาสนามเพรียง ระหว่าง ปี พ.ศ.2518 – 2546

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ	ชนิดพืช					รวม
	ข้าวโพด	มันสำปะหลัง	นาข้าว	อ้อย	ไม้ผลหรือไม้ยืนต้น	
2518	490.00	62.00	179.00	30.00	240.00	1,001.00
2519	508.00	62.00	179.00	30.00	240.00	1,019.00
2520	536.00	62.00	179.00	30.00	20.00	827.00
2521	556.75	62.00	219.00	30.00	20.00	887.75
2522	572.75	62.00	219.00	30.00	20.00	903.75
2523	635.75	87.00	242.00	30.00	20.00	1,014.75
2524	628.75	97.00	242.00	30.00	20.00	1,017.75
2525	648.75	97.00	242.00	30.00	20.00	1,037.75
2526	814.75	97.00	236.00	30.00	20.00	1,197.75
2527	957.75	112.00	246.00	30.00	30.00	1,375.75
2528	931.75	112.00	256.00	43.50	48.00	1,391.25
2529	964.50	125.00	256.00	43.50	59.00	1,448.00
2530	982.50	145.00	256.00	43.50	58.00	1,485.00
2531	1,032.50	145.00	256.00	43.50	58.00	1,535.00
2532	1,064.50	160.00	256.00	43.50	58.00	1,582.00
2533	1,047.50	195.75	230.00	43.50	81.00	1,597.75
2534	1,052.50	160.00	230.00	43.50	81.00	1,567.00
2535	1,072.00	194.00	235.00	50.00	81.00	1,632.00
2536	1,053.25	229.75	255.00	55.00	91.00	1,684.00
2537	1,053.25	229.75	255.00	55.00	91.00	1,684.00

ตารางผนวกที่ 1 (ต่อ)

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ	ชนิดพืช					รวม
	ข้าวโพด	มันสำปะหลัง	นาข้าว	อ้อย	ไม้ผลหรือไม้ยืนต้น	
2538	1,083.00	224.00	255.00	55.00	135.00	1,752.00
2539	1,055.00	224.00	255.00	77.00	135.00	1,746.00
2540	1,095.25	250.75	255.00	77.00	135.00	1,813.00
2541	1,113.25	242.75	280.00	77.00	140.00	1,853.00
2542	1,113.25	242.75	275.00	77.00	140.00	1,848.00
2543	1,118.25	242.75	285.00	77.00	140.00	1,863.00
2544	1,108.25	232.75	285.00	85.00	140.00	1,851.00
2545	1,101.25	245.75	289.00	105.00	140.00	1,881.00
2546	1,082.25	211.00	267.00	91.50	144.00	1,795.75

ตารางผนวกที่ 2 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชน
ในอุทยานแห่งชาติคลองวังเจ้า ระหว่าง ปี พ.ศ.2518 – 2546

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช						รวม
	ข้าวไร่	ข้าวโพด	ปิง+กระชายดำ	พริก	แครอต	ไม้ผล	
2518	159.50	187.00	0	0	0	0	346.50
2519	174.50	187.00	0	0	0	0	361.50
2520	174.50	187.00	0	0	0	0	361.50
2521	187.50	197.00	0	0	0	0	384.50
2522	203.50	207.00	0	0	0	0	410.50
2523	221.50	197.00	0	0	0	0	418.50
2524	221.50	197.00	0	0	0	0	418.50
2525	226.50	222.00	0	0	0	0	448.50
2526	218.50	296.00	0.25	0	0	0	514.75
2527	228.50	372.00	0.25	0	5.00	0	605.75
2528	253.50	362.00	0.25	0.50	5.00	0	621.25
2529	263.50	362.00	0.25	0.50	5.00	0	631.25
2530	245.50	380.00	0.25	0.50	5.00	0	631.25
2531	245.50	395.00	4.25	0.50	5.00	0	650.25
2532	230.50	409.00	5.25	0.50	5.00	0	650.25
2533	237.50	422.00	5.25	0.50	0	0	665.25
2534	237.50	422.00	7.25	0.50	0	0	667.25
2535	259.00	433.00	7.25	1.50	0	0	700.75
2536	289.50	453.25	10.50	1.50	0	0	754.75
2537	289.50	451.25	10.50	1.50	0	0	752.75

ตารางผนวกที่ 2 (ต่อ)

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช						รวม
	ข้าวไร่	ข้าวโพด	จิง+กระชายดำ	พริก	แครอต	ไม้ผล	
2538	291.50	500.25	20.50	0.50	0	0	812.75
2539	304.50	535.25	29.50	1.50	0	0	870.75
2540	285.50	529.25	30.50	17.50	0	0	862.75
2541	272.75	510.00	35.50	12.50	0	4.00	834.75
2542	265.75	510.00	34.50	12.50	0	4.00	826.75
2543	266.75	517.00	47.25	12.50	0	36.00	879.50
2544	262.75	514.00	48.75	13.50	0	52.00	891.00
2545	260.50	514.00	53.25	13.50	0	56.00	897.25
2546	260.50	514.00	53.25	13.50	0	56.00	897.25

ตารางผนวกที่ 3 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชน
ในอุทยานแห่งชาติเอราวัณ ระหว่าง ปี พ.ศ.2518 – 2546

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช									รวม
	ข้าวโพด	อ้อย	ข้าวไร่	พริก	มัน สำปะหลัง	ไม้ดอก	ละหุ่ง	ถั่ว	สวน ผลไม้	
2518	116.00	30.00	29.00	37.00	0	0	27.00	0	35.00	274.00
2519	122.00	30.00	29.00	37.00	0	0	27.00	0	35.00	280.00
2520	172.00	30.00	28.00	42.00	0	0	23.00	0	35.00	330.00
2521	172.00	30.00	28.00	42.00	0	0	23.00	0	35.00	330.00
2522	172.00	100.00	28.00	47.00	0	0	23.00	0	35.00	405.00
2523	172.00	100.00	28.00	47.00	0	0	23.00	0	35.00	405.00
2524	172.00	100.00	28.00	47.00	0	0	23.00	0	35.00	405.00
2525	174.50	100.00	28.00	51.50	0	0	23.00	0	32.00	409.00
2526	174.50	100.00	28.00	51.50	0	0	23.00	0	32.00	409.00
2527	174.50	100.00	28.00	51.50	0	0	23.00	0	32.00	409.00
2528	194.50	50.00	83.00	51.50	0	0	23.00	0	32.00	434.00
2529	194.50	50.00	83.00	51.50	0	0	23.00	0	32.00	434.00
2530	206.50	130.00	83.00	46.50	0	0	23.00	0	32.00	521.00
2531	226.50	130.00	83.00	51.50	0	0	23.00	0	32.00	546.00
2532	226.50	130.00	83.00	51.50	0	0	23.00	0	32.00	546.00
2533	226.50	130.00	83.00	51.50	0	0	23.00	0	35.00	549.00
2534	226.50	30.00	83.00	59.50	0	0	23.00	0	35.00	457.00
2535	226.50	80.00	87.00	42.50	0	0	23.00	0	35.00	494.00
2536	226.50	90.00	87.00	42.50	30.00	0	23.00	0	35.00	534.00

ตารางผนวกที่ 3 (ต่อ)

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช									รวม
	ข้าวโพด	อ้อย	ข้าวไร่	พริก	มัน สำปะหลัง	ไม้ดอก	ละหุ่ง	ถั่ว	สวน ผลไม้	
2537	276.50	40.00	37.00	42.50	30.00	0	23.00	0	35.00	484.00
2538	286.50	40.00	37.00	42.50	30.00	0	23.00	0	35.00	494.00
2539	286.50	40.00	37.00	42.50	30.00	0	23.00	0	35.00	494.00
2540	261.50	40.00	32.00	39.50	30.00	0	23.00	19.00	41.00	486.00
2541	264.50	40.00	30.00	39.50	30.00	0	25.00	15.00	41.00	485.00
2542	289.50	40.00	30.00	39.50	30.00	0	25.00	0	43.00	497.00
2543	289.50	40.00	30.00	47.50	30.00	0	25.00	0	53.00	515.00
2544	298.50	40.00	40.00	50.50	30.00	3.00	25.00	0	55.00	542.00
2545	302.00	40.00	37.00	45.00	30.00	3.00	4.00	0	56.00	517.00
2546	302.00	40.00	37.00	45.00	30.00	3.00	4.00	0	56.00	517.00

ตารางผนวกที่ 4 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชน
ในอุทยานแห่งชาติลำคลองงู ระหว่าง ปี พ.ศ.2518 – 2546

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช						รวม
	ข้าวไร่	ข้าวโพด	ไม้ผล	พริก	ฟักทอง	มันสำปะหลัง	
2518	15	33	0	0	0	0	48
2519	17	43	0	0	0	0	60
2520	27	73	0	0	0	0	100
2521	27	73	0	0	0	0	100
2522	27	83	0	0	0	0	110
2523	27	83	0	0	0	0	110
2524	27	136	0	0	10	0	173
2525	48	126	0	0	20	0	194
2526	48	136	0	0	20	0	204
2527	48	136	0	0	20	0	204
2528	48	136	0	0	20	0	204
2529	64	138	0	0	20	0	222
2530	92	148	0	0	20	0	260
2531	97	163	0	0	20	0	280
2532	97	163	0	0	20	0	280
2533	97	173	0	0	20	0	290
2534	102	173	0	0	20	0	295
2535	102	223	0	20	20	0	365
2536	102	233	0	20	20	0	375
2537	102	258	0	20	20	0	400
2538	84	276	0	20	20	0	400

ตารางผนวกที่ 4 (ต่อ)

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช						รวม
	ข้าวไร่	ข้าวโพด	ไม้ผล	พริก	ฟักทอง	มันสำปะหลัง	
2539	66	291	0	20	28	0	405
2540	72	365	4	0	28	0	469
2541	85	415	4	8	28	0	540
2542	95	453	7	9	28	0	592
2543	106	490	7	9	28	0	640
2544	119	562	7	12	30	0	730
2545	124	605	9	22	100	85	945
2546	124	672	9	22	100	25	952

ตารางผนวกที่ 5 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชน
ในอุทยานแห่งชาติไทรโยค ระหว่าง ปี พ.ศ.2518 – 2546

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช					รวม
	ฝ้าย	ข้าวโพด	มะนาว	ส้มโอ	กล้วย	
2518	5	15	0	0	0	20
2519	5	15	0	0	0	20
2520	5	15	7	2	3	32
2521	5	15	7	2	3	32
2522	5	15	7	2	3	32
2523	5	15	7	2	3	32
2524	5	15	7	2	3	32
2525	5	15	7	2	3	32
2526	5	15	7	2	3	32
2527	5	15	7	2	3	32
2528	5	15	7	2	3	32
2529	5	15	7	2	3	32
2530	5	15	7	2	3	32
2531	0	0	23	27	3	53
2532	0	0	23	27	3	53
2533	0	0	23	27	3	53
2534	0	0	23	27	3	53
2535	0	0	23	27	3	53
2536	0	0	14	7	3	24
2537	0	0	14	7	3	24
2538	0	0	7	7	0	14

ตารางผนวกที่ 5 (ต่อ)

(หน่วย :ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช					รวม
	ฝ้าย	ข้าวโพด	มะนาว	ส้มโอ	กล้วย	
2539	0	0	7	9	0	16
2540	0	0	7	9	0	16
2541	0	0	7	9	0	16
2542	0	0	7	9	0	16
2543	0	0	7	9	0	16
2544	0	0	7	9	0	16
2545	0	0	21	34	0	55
2546	0	0	21	34	0	55

ตารางผนวกที่ 6 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชน
ในอุทยานแห่งชาติทองผาภูมิ ระหว่าง ปี พ.ศ.2518 – 2546

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช								รวม
	มัน		มะม่วง				ส้มโอ		
	ตำปะหลัง	ข้าวไร่	มังคุด	ยางพารา	กล้วย	ฝ้าย	หิมพานต์	มะม่วง	
2518	0.5	50	0	0	0	30	0	0	80.5
2519	0.5	50	0	0	0	30	0	0	80.5
2520	0.5	111	0	0	15	0	0	0	126.5
2521	0.5	111	0	0	15	0	0	0	126.5
2522	0.5	111	0	0	15	0	0	0	126.5
2523	0.5	111	0	0	0	0	0	0	111.5
2524	0.5	111	0	0	32	0	0	0	143.5
2525	0.5	141	0	0	32	0	0	0	173.5
2526	0.5	141	0	0	32	0	0	0	173.5
2527	0.5	111	0	0	32	0	30	0	173.5
2528	0.5	111	0	0	32	0	30	0	173.5
2529	0.5	111	70	10	32	0	30	0	253.5
2530	0.5	111	70	10	32	0	30	60	313.5
2531	0.5	111	70	10	32	0	30	60	313.5
2532	0.5	111	70	10	32	0	30	60	313.5
2533	0.5	111	70	10	32	0	30	60	313.5
2534	0.5	111	70	10	32	0	30	60	313.5
2535	0.5	114	70	10	32	0	30	60	316.5
2536	0.5	114	70	10	32	0	30	60	316.5

ตารางผนวกที่ 6 (ต่อ)

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช								รวม
	มัน สำปะหลัง	ข้าวไร่	มันคูด	ยางพารา	กล้วย	ฝ้าย	มะม่วง หิมพานต์	ส้มโอ มะม่วง	
2537	0.5	114	70	10	32	0	30	60	316.5
2538	0.5	18	70	10	32	0	30	60	220.5
2539	0.5	18	70	10	32	0	30	60	220.5
2540	0.5	18	70	10	32	0	30	60	220.5
2541	0.5	18	70	10	32	0	30	60	220.5
2542	0.5	18	70	42	32	0	30	60	252.5
2543	0.5	18	70	42	32	0	30	60	252.5
2544	0.5	18	70	42	32	0	30	60	252.5
2545	0.5	18	80	42	32	0	30	60	262.5
2546	0.5	18	80	42	32	0	30	60	262.5

ตารางผนวกที่ 7 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชน
ในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอู้มาง ระหว่าง ปี พ.ศ.2518 – 2546

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช							รวม
	นาข้าว	ข้าวไร่	ไร่ข้าว,พริก	ถั่วลิสง	พริก	ข้าวโพด	กะหล่ำปลี	
2518	170	222	12	0	2	7	0	413
2519	170	217	17	0	2	7	0	413
2520	170	217	17	0	2	7	0	413
2521	170	237	17	0	2	27	0	453
2522	170	237	20	0	2	27	0	456
2523	170	210	20	0	2	27	0	429
2524	170	206	20	0	2	27	0	425
2525	170	206	20	0	2	27	0	425
2526	170	211	20	0	2	27	0	430
2527	170	211	20	0	2	27	0	430
2528	170	244	20	0	2	27	0	463
2529	170	244	20	0	2	27	0	463
2530	163	222	38	0	0	11	4	438
2531	163	222	38	0	0	11	4	438
2532	178	222	38	0	0	11	4	453
2533	118	246	38	0	7	15	9	433
2534	118	246	38	0	7	15	9	433
2535	118	246	38	0	7	15	9	433
2536	93	266	38	0	13	42	9	461
2537	93	270	38	0	13	46	9	469
2538	93	259	38	0	45	55	14	504
2539	83	241	46	0	45	55	14	484

ตารางผนวกที่ 7 (ต่อ)

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช							รวม
	นาข้าว	ข้าวไร่	ไร่ข้าว,พริก	ถั่วลิสง	พริก	ข้าวโพด	กะหล่ำปลี	
2540	108	214	46	0	49	112	14	543
2541	115	234	46	10	52	145	14	616
2542	115	238	46	21.5	63	180	14	677.5
2543	115	190	46	22	80	195	14	662
2544	80	190	81	23	88	195	14	671
2545	90	160	94	26	92	222	14	698
2546	90	158	94	26	92	222	16	698

ตารางผนวกที่ 8 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนไทยกลาง
ระหว่าง ปี พ.ศ.2518 – 2546

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช								รวม
	กล้วย	ไม้ผล	ข้าวโพด	ฝ้าย	สำปะหลัง	นาข้าว	อ้อย	พริก	
2518	0	35	445.5	5	22	150	30	32	719.5
2519	0	35	469.5	5	22	150	30	32	743.5
2520	3	44	479.5	5	22	150	30	32	765.5
2521	3	44	500.25	5	22	190	30	32	826.25
2522	3	44	516.25	5	22	190	100	37	917.25
2523	3	44	534.25	5	47	201	100	37	971.25
2524	3	44	527.25	5	57	201	100	37	974.25
2525	3	39	549.75	5	57	201	100	41.5	996.25
2526	3	39	565.75	5	47	195	100	41.5	996.25
2527	3	49	708.75	5	62	205	100	41.5	1174.25
2528	3	49	795.75	5	62	255	63.5	41.5	1274.75
2529	3	49	777.75	5	62	255	63.5	41.5	1256.75
2530	3	49	795.75	5	72	255	143.5	36.5	1359.75
2531	3	49	855.75	16	72	255	143.5	36.5	1430.75
2532	3	49	887.75	16	87	255	143.5	36.5	1477.75
2533	3	55	890.75	16	87	229	143.5	36.5	1460.75
2534	3	55	890.75	16	87	229	43.5	36.5	1360.75
2535	3	55	900.25	16	101	234	100	19.5	1428.75
2536	3	57	925.25	5	131	254	115	19.5	1509.75

ตารางผนวกที่ 8 (ต่อ)

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช								รวม
	กล้วย	ไม้ผล	ข้าวโพด	ฝ้าย	มัน	ลำปะหลัง	นาข้าว	อ้อย	
2537	3	57	975.25	5	131	204	65	19.5	1459.75
2538	3	72	985.25	5	161	204	65	19.5	1514.75
2539	3	74	957.25	5	161	204	87	19.5	1510.75
2540	3	80	1027.25	5	148	204	87	19.5	1573.75
2541	3	80	1045.25	5	148	229	87	19.5	1616.75
2542	3	82	1045.25	5	148	224	87	19.5	1613.75
2543	3	82	1050.25	5	148	224	87	19.5	1618.75
2544	3	82	1040.25	5	138	224	95	19.5	1606.75
2545	3	94	1060.75	16	136	228	95	22	1654.75
2546	3	94	1087.75	16	146	216	81.5	22	1666.25

ตารางผนวกที่ 9 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนไทยอีสาน
ระหว่าง ปี พ.ศ.2518 – 2546

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช							รวม
	ไม้ผล	ข้าวโพด	มัน สำปะหลัง	อ้อย	นาข้าว	ฟักทอง	พริก	
2518	240	109.5	40	30	29	0	0	448.5
2519	240	119.5	40	30	31	0	0	460.5
2520	20	167.5	40	30	31	0	0	288.5
2521	20	167.5	40	30	31	0	0	288.5
2522	20	177.5	40	30	31	0	0	298.5
2523	20	222.5	40	30	43	0	0	355.5
2524	20	275.5	40	30	43	10	0	418.5
2525	20	265.5	40	30	43	20	0	418.5
2526	20	425.5	50	30	43	20	0	588.5
2527	20	425.5	50	30	43	20	0	588.5
2528	38	312.5	50	30	53	20	0	503.5
2529	49	365.25	63	30	69	20	0	596.25
2530	48	365.25	73	30	69	20	0	605.25
2531	48	380.25	73	30	74	20	0	625.25
2532	48	380.25	73	30	74	20	0	625.25
2533	68	370.25	108.75	30	74	20	0	671
2534	68	375.25	73	30	79	20	0	645.25
2535	68	370.25	93	30	79	20	0	660.25
2536	78	316.5	128.75	30	79	20	0	652.25

ตารางผนวกที่ 9 (ต่อ)

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช							รวม
	ไม้ผล	ข้าวโพด	มัน สำปะหลัง	อ้อย	นาข้าว	ฟักทอง	พริก	
2537	78	316.5	128.75	30	79	20	0	652.25
2538	110	364.25	93	30	79	20	0	696.25
2539	110	379.25	93	30	61	28	0	701.25
2540	112	388.5	132.75	30	61	28	0	752.25
2541	117	428.5	124.75	30	61	28	0	789.25
2542	117	451.5	124.75	30	66	28	1	818.25
2543	117	451.5	124.75	30	76	28	1	828.25
2544	117	523.5	124.75	30	79	30	1	905.25
2545	117	581.5	224.75	30	84	100	11	1148.25
2546	121	602.5	120	30	74	100	11	1058.5

ตารางผนวกที่ 10 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชน
กะเหรี่ยง ระหว่าง ปี พ.ศ.2518 – 2546

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช							รวม
	นาข้าว	ไร่ข้าว	ไร่ข้าว,พริก	ถั่วลิสง	พริก	ข้าวโพด	กะหล่ำปลี	
2518	170	222	12	0	2	7	0	413
2519	170	217	17	0	2	7	0	413
2520	170	217	17	0	2	7	0	413
2521	170	237	17	0	2	27	0	453
2522	170	237	20	0	2	27	0	456
2523	170	210	20	0	2	27	0	429
2524	170	206	20	0	2	27	0	425
2525	170	206	20	0	2	27	0	425
2526	170	211	20	0	2	27	0	430
2527	170	211	20	0	2	27	0	430
2528	170	244	20	0	2	27	0	463
2529	170	244	20	0	2	27	0	463
2530	163	222	38	0	0	11	4	438
2531	163	222	38	0	0	11	4	438
2532	178	222	38	0	0	11	4	453
2533	118	246	38	0	7	15	9	433
2534	118	246	38	0	7	15	9	433
2535	118	246	38	0	7	15	9	433
2536	93	266	38	0	13	42	9	461

ตารางผนวกที่ 10 (ต่อ)

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช							รวม
	นาข้าว	ข้าวไร่	ข้าวไร่,พริก	ถั่วลิสง	พริก	ข้าวโพด	กะหล่ำปลี	
2537	93	270	38	0	13	46	9	469
2538	93	259	38	0	45	55	14	504
2539	83	241	46	0	45	55	14	484
2540	108	214	46	0	49	112	14	543
2541	115	234	46	10	52	145	14	616
2542	115	238	46	21.5	63	180	14	677.5
2543	115	190	46	22	80	195	14	662
2544	80	190	81	23	88	195	14	671
2545	90	160	94	26	92	222	14	698
2546	90	158	94	26	92	222	16	698

ตารางผนวกที่ 11 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนมั่ง
ระหว่าง ปี พ.ศ.2518 – 2546

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช							รวม
	ข้าวโพด	พริก	ข้าวไร่	กะหล่ำปลี	จิง/กระชาย ดำ	ไม้ผล/ไม้ ยืนต้น	แครอท	
2518	194	2	157.5	0	0	0	0	353.5
2519	194	2	157.5	0	0	0	0	353.5
2520	194	2	157.5	0	0	0	0	353.5
2521	224	2	187.5	0	0	0	0	413.5
2522	234	2	203.5	0	0	0	0	439.5
2523	224	2	221.5	0	0	0	0	447.5
2524	224	2	217.5	0	0	0	0	443.5
2525	249	2	222.5	0	0	0	0	473.5
2526	315	2	210.5	0	0.25	0	0	527.75
2527	391	2	220.5	0	0.25	0	5	618.75
2528	381	2.5	245.5	0	0.25	0	5	634.25
2529	381	2.5	255.5	0	0.25	0	5	644.25
2530	383	0.5	215.5	4	0.25	0	5	608.25
2531	398	0.5	215.5	4	4.25	0	5	627.25
2532	397	0.5	215.5	4	5.25	0	5	627.25
2533	414	0.5	232.5	9	5.25	0	0	661.25
2534	414	0.5	232.5	9	7.25	0	0	663.25
2535	410	1.5	254	9	7.25	0	0	681.75
2536	450.25	7.5	289.5	9	10.5	0	0	766.75

ตารางผนวกที่ 11 (ต่อ)

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช							รวม
	ข้าวโพด	พริก	ข้าวไร่	กะหล่ำปลี	จิง/กระชาย ดำ	ไม้ผล/ไม้ ยืนต้น	แคโรท	
2537	452.25	7.5	293.5	9	10.5	0	0	772.75
2538	481.25	18.5	304.5	14	20.5	0	0	838.75
2539	516.25	19.5	299.5	14	29.5	0	0	878.75
2540	508.25	35.5	280.5	14	30.5	0	0	868.75
2541	482	30.5	267.75	14	35.5	4	0	833.75
2542	482	30.5	267.75	14	34.5	4	0	832.75
2543	474	28.5	263.75	14	47.25	36	0	863.5
2544	471	29.5	259.75	14	48.75	52	0	875
2545	469	30.5	256.5	14	53.25	56	0	879.25
2546	469	30.5	254.5	16	53.25	56	0	879.25

ตารางผนวกที่ 12 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชนมอญ
ระหว่าง ปี พ.ศ.2518 – 2546

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช								รวม
	มัน		มะม่วง				ส้มโอ		
	ตำปะหลัง	ข้าวไร่	มังคุด	ยางพารา	กล้วย	ฝ้าย	หิมพานต์	มะม่วง	
2518	0.5	50	0	0	0	30	0	0	80.5
2519	0.5	50	0	0	0	30	0	0	80.5
2520	0.5	111	0	0	15	0	0	0	126.5
2521	0.5	111	0	0	15	0	0	0	126.5
2522	0.5	111	0	0	15	0	0	0	126.5
2523	0.5	111	0	0	0	0	0	0	111.5
2524	0.5	111	0	0	32	0	0	0	143.5
2525	0.5	141	0	0	32	0	0	0	173.5
2526	0.5	141	0	0	32	0	0	0	173.5
2527	0.5	111	0	0	32	0	30	0	173.5
2528	0.5	111	0	0	32	0	30	0	173.5
2529	0.5	111	70	10	32	0	30	0	253.5
2530	0.5	111	70	10	32	0	30	60	313.5
2531	0.5	111	70	10	32	0	30	60	313.5
2532	0.5	111	70	10	32	0	30	60	313.5
2533	0.5	111	70	10	32	0	30	60	313.5
2534	0.5	111	70	10	32	0	30	60	313.5
2535	0.5	114	70	10	32	0	30	60	316.5
2536	0.5	114	70	10	32	0	30	60	316.5

ตารางผนวกที่ 12 (ต่อ)

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช								รวม
	มัน สำปะหลัง	ข้าวไร่	มันคูด	ยางพารา	กล้วย	ฝ้าย	มะม่วง หิมพานต์	ส้มโอ มะม่วง	
2537	0.5	114	70	10	32	0	30	60	316.5
2538	0.5	18	70	10	32	0	30	60	220.5
2539	0.5	18	70	10	32	0	30	60	220.5
2540	0.5	18	70	10	32	0	30	60	220.5
2541	0.5	18	70	10	32	0	30	60	220.5
2542	0.5	18	70	42	32	0	30	60	252.5
2543	0.5	18	70	42	32	0	30	60	252.5
2544	0.5	18	70	42	32	0	30	60	252.5
2545	0.5	18	80	42	32	0	30	60	262.5
2546	0.5	18	80	42	32	0	30	60	262.5

ตารางผนวกที่ 13 แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรของชุมชน
ระหว่าง ปี พ.ศ.2518 – 2546

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช					รวม
	ข้าวไร่	ข้าวโพด	พริก	ไม้ผล	ละหุ่ง	
2518	29	66	5	0	27	127
2519	29	66	5	0	27	127
2520	28	116	10	0	23	177
2521	28	116	10	0	23	177
2522	28	116	10	0	23	177
2523	28	116	10	0	23	177
2524	28	116	10	0	23	177
2525	28	116	10	2	23	179
2526	28	116	10	2	23	179
2527	28	116	10	2	23	179
2528	33	136	10	2	23	204
2529	33	136	10	2	23	204
2530	33	148	10	2	23	216
2531	33	168	15	2	23	241
2532	33	168	15	2	23	241
2533	33	168	15	2	23	241
2534	33	168	23	2	23	249
2535	37	198	23	2	23	283
2536	37	198	23	2	23	283

ตารางผนวกที่ 13 (ต่อ)

(หน่วย : ไร่)

พ.ศ.	ชนิดพืช					รวม
	ข้าวไร่	ข้าวโพด	พริก	ไม้ผล	ละหุ่ง	
2537	37	198	23	2	23	283
2538	37	198	23	2	23	283
2539	37	198	23	2	23	283
2540	32	173	20	2	23	250
2541	30	176	20	2	25	253
2542	30	201	20	2	25	278
2543	30	201	28	12	25	296
2544	40	210	31	14	25	320
2545	37	211	23	14	4	289
2546	37	211	23	14	4	289

แบบสัมภาษณ์

วันที่ _____

ฉบับที่ _____

ชื่อผู้สัมภาษณ์ _____

แบบสัมภาษณ์

การศึกษาปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน

- ชื่อหมู่บ้าน _____ หมู่ที่ _____ ต. _____ อ. _____ จ. _____
- ที่ตั้งหมู่บ้าน อยู่ในเขตป่าสงวน/อุทยานแห่งชาติ _____ อยู่นอกเขตป่า
- ชื่อผู้ให้ข้อมูล _____ เพศ _____ อายุ _____ ปี
ระดับการศึกษา _____

รายละเอียดเกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัว

ลำดับที่	ความสัมพันธ์	เพศ	อายุ	การศึกษา	อาชีพหลัก	อาชีพรอง
1						
2						
3						

- ท่านเกิดที่นี่ หรือย้ายมาจากที่อื่น เกิดที่นี่
 ย้ายมาจาก อ. _____ จ. _____ เมื่อ พ.ศ. _____
สาเหตุที่ย้ายมาเพราะ _____
 ต้องการที่ดินทำกิน (เดิมไม่มีที่ทำกิน) ต้องการงานใหม่ อพยพตามญาติ
 ต้องการที่ทำกิน เนื่องจากที่ดินเดิมมีปัญหา _____ อพยพตามครอบครัว
 อื่น ๆ (ระบุ) _____
- ในปีที่ผ่านมาท่านมีรายได้ (ไม่หักค่าใช้จ่าย) ทั้งครอบครัวเฉลี่ยประมาณปีละ _____ บาท แยกเป็น
 รายได้จากภาคการเกษตร ปีละ _____ บาท
 รายได้จากนอกภาคการเกษตร ปีละ _____ บาท

รายได้จากภาคการเกษตร	รายได้จากนอกภาคการเกษตร
<ul style="list-style-type: none"> ● ทำนา _____ บาท ● ไร่ _____ บาท ● สวนผลไม้ _____ บาท ● สัตว์เลี้ยง _____ บาท ● ไม้ป่า/ชิ้นต้น _____ บาท ● เก็บหาของป่า _____ บาท ● อื่น ๆ _____ บาท 	<ul style="list-style-type: none"> ● รับจ้าง _____ บาท ● จากเงินบำนาญ _____ บาท ● ลูกหลานส่งมาให้ _____ บาท ● ธุรกิจส่วนตัว _____ บาท ● อื่น ๆ _____ บาท
รวม _____ บาท	รวม _____ บาท

6. ประวัติการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน (ตั้งแต่ปี พ.ศ.2518 หรือ ปีที่เริ่มทำการเกษตร)

ช่วงเวลา (ปี พ.ศ.)	เนื้อที่รวม (ไร่)	เนื้อที่แยกตามชนิดพืชที่ปลูก (ไร่)					สาเหตุที่เปลี่ยนแปลง

7. ในปีที่ผ่านมา ท่านได้รับความช่วยเหลือในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่จากหน่วยงานรัฐบาล/องค์กรเอกชนพัฒนาชนบทต่าง ๆ ในเรื่องใดบ้าง

- ข่าวสารข้อมูล   เงินกู้   ปุ๋ย   ยาฆ่าแมลง
 กล้าไม้   เมล็ดพันธุ์พืช   พันธุ์สัตว์   การอบรม/ดูงาน
 อื่น ๆ (ระบุ) _____

8. ท่านมีที่ดินเพื่ออยู่อาศัยและทำกิน รวม _____ ไร่ แยกเป็น

ลักษณะการใช้ที่ดิน	ชนิดพืช	ที่ดินตนเอง						เช่า						หมายเหตุ			
		ในเขตป่า		นอกเขตป่า		ในเขตป่า		นอกเขตป่า		ในเขตป่า		นอกเขตป่า					
		ไร่	เอกสารสิทธิ์	ไร่	เอกสารสิทธิ์	ไร่	เอกสารสิทธิ์	ไร่	เอกสารสิทธิ์	ไร่	เอกสารสิทธิ์	ไร่	เอกสารสิทธิ์				
1. ทำนา																	
2. พืชไร่																	
3. สวนผลไม้																	
4. ปลูกผัก																	
5. ปลูกหญ้าเลี้ยงสัตว์																	
6. ปลูกไม้ใช้สอย																	
7. ที่อยู่อาศัย																	
8. อื่น ๆ																	

10. ท่านคิดว่าพืชเกษตรใดที่มีอัตราการขยายตัวมากที่สุด (3 ชนิด เรียงตามลำดับ จากมากไปหาน้อย)

1) _____ เพราะ _____

2) _____ เพราะ _____

3) _____ เพราะ _____

11. ท่านมีความพอใจกับสิ่งต่อไปนี้ในระดับใด เพราะเหตุใด

รายการ	ระดับความพอใจ					เหตุผล (ในกรณีตอบ 4 หรือ 5)
	พอใจ มาก (1)	พอใจ (2)	ปาน กลาง (3)	ไม่ ค่อย พอใจ (4)	ไม่ พอใจ (5)	
ความเป็นอยู่ในภาพรวม						
ที่อยู่อาศัย						
ที่ดินทำกิน						
แหล่งน้ำเพื่อการบริโภค						
แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร						
การคมนาคม						
ไฟฟ้า						
การบริการการศึกษา						
สาธารณสุข						
รายได้						
การสื่อสาร						
ความปลอดภัย						
การตลาดและราคาผลผลิต						
อื่น ๆ (ระบุ)						

12. ข้อเสนอแนะ
